

MYKOLO ROMERIO UNIVERSITETAS
TEISĖS FAKULTETAS
BAUDŽIAMOSIOS TEISĖS IR PROCESO INSTITUTAS

GINTARĖ MATULIONYTĖ

Baudžiamosios teisės ir kriminologijos studijų programa

NEPILNAMEČIŲ NUSIKALSTAMUMAS LIETUVOJE

Magistro baigiamasis darbas

Darbo vadovas –
Doc. dr. Alfredas Kiškis

Vilnius, 2016

TURINYS

IVADAS.....	3
1. NEPILNAMEČIŲ NUSIKALSTAMUMO RAIŠKA LIETUVOJE.....	7
1.1 Registruoto nusikalstamumo duomenys.....	9
1.2 Savianalizės tyrimų duomenys.....	15
1.3 Registruoto nusikalstamumo statistikos ir savianalizės tyrimų duomenų palyginimas.....	17
2. NEPILNAMEČIŲ ASMENŲ, PADARIUSIŲ NUSIKALSTAMAS VEIKAS, CHARAKTERISTIKA.....	19
2.1 Registruoto nusikalstamumo statistikos duomenys.....	19
2.2 Autorės atlikto savianalizės tyrimo duomenys.....	25
3. NEPILNAMEČIŲ NUSIKALSTAMUMO VEIKSNIAI LIETUVOJE.....	33
4. NEPILNAMEČIŲ NUSIKALSTAMUMO LIETUVOJE ANKSTYVOJI PREVENCIJA...42	
IŠVADOS.....	51
LITERATŪROS SĄRAŠAS.....	53
ANOTACIJA LIETUVIŲ KALBA.....	57
ANOTACIJA ANGLŲ KALBA.....	58
SANTRAUKA LIETUVIŲ KALBA.....	59
SANTRAUKA ANGLŲ KALBA.....	60
PRIEDAI.....	62
PATVIRTINIMAS APIE ATLIKTO DARBO SAVARANKIŠKUMĄ.....	65

IVADAS

Tiriama problema. Lietuvoje nėra žinoma, koks yra tikrasis nepilnamečių nusikalstamumas. Taip pat, nėra žinoma, kokiomis savybėmis pasižymi nepilnamečiai, padarę nusikalstamas veikas, kokie yra šių veikų veiksniai. Remiantis vien registruoto nusikalstamumo statistikos duomenimis šiuos aspektus vertinti yra netikslu. Nepilnamečių nusikalstamumo Lietuvoje aspektai šiame magistro baigiamajame darbe bus tiriami analizuojant ir vertinant ne tik registruoto nepilnamečių nusikalstamumo statistikas, bet ir pateikiant savianalizės tyrimo, atlikto darbo autorės, duomenis ir jų vertinimą.

Baigiamojo darbo aktualumas. Nepilnamečių nusikalstamumas nėra naujas reiškinys. Kiekvienoje visuomenėje egzistuoja nusikalstamumas, kaip socialinis reiškinys. Dalis socialinių normų pažeidimų gali būti pripažįstamas normaliu, nes neegzistuoja valstybė, kurioje visiškai nebūtų nusikalstamumo, tačiau norint, kad valstybėje nusikalstamumas neperžengtų nepageidautinos ribos, reikia efektyviai ir greitai reaguoti į vykstančius pasikeitimus visose srityse. Vokiečių teisininkų žodžiais, nepilnamečių kriminalinė justicija yra „*Vorreiter*“ – raitelis, jojantis visos kariuomenės priekyje¹, nes būtent nuo nepilnamečių teisės pažeidimų kontrolės ir prevencijos priklauso, koks nusikalstamumas bus ateityje. Kriminologijos mokslo atstovai teigia, kad kuo jaunesnis asmuo pirmą kartą padaro nusikaltimą, tuo didesnė tikimybė, kad ateityje jis vėl nusikals². A. Dapšio³ teigimu, nepilnamečių nusikalstamumas – tai savotiška bendrojo nusikalstamumo pradžia, jo potencialus rezervas ir kartu prognozės modelis ateičiai. Labai svarbu nagrinėti ir aiškintis nepilnamečių nusikalstamumo priežastis, būklę, lygį, dinamiką, siekiant užkirsti kelią nusikalstamų veikų padarymui pačiame sunkiausiame asmens raidos etape - paauglystėje. Nepilnamečių nusikalstamumas Lietuvoje išlieka svarbus visais laikais. Siekiant veiksmingos kontrolės ir efektyvios prevencijos būtina analizuoti pasikeitimus, vykstančius nepilnamečių nusikalstamumo raidoje ir tirti jų priežastis (veiksnius). Tenka pastebėti, kad nepilnamečių nusikalstamumo klausimas buvo plačiai tyrinėtas Lietuvoje, tačiau nepilnamečių nusikalstamumą aktualu tirti ne tik remiantis registruoto nusikalstamumo statistika, bet ir panaudojant savianalizės tyrimus. Lietuvoje yra atlikti tik fragmentiški nepilnamečių

¹ Svetlana Gečėnienė, „Kardomojo kalnimo taikymo apribojimas kaip strateginė nepilnamečių kriminalinės justicijos reformos kryptis,“ *Jurisprudencija*, 26(18) (2002):128-140.

² Irena Žemaitaitytė, „Jaunimo nusikalstamumo prevencija: neformaliojo ugdymo aspektas,“ *Socialinis darbas*, 5(2) (2006):80.

³ Arvydas Dapšys, „Nepilnamečių nusikalstamumo prevencijos sistemos esmė ir jos kūrimo kryptys,“ *Teisės problemos* 3 (1994): 34.

nusikalstamumo savianalizės tyrimai⁴. Šiame magistro baigiamajame darbe nagrinėjant registruoto nusikalstamumo statistiką ir apklausiant nepilnamečius apie jų pačių padarytas nusikalstamas veikas, siekiama detaliau išanalizuoti kokias nusikalstamas veikas padarė asmenys, besimokantys ugdymo įstaigose (dažniausiai sociologiniai tyrimai atliekami su įtariamaisiais (kaltinamaisiais) arba jau nuteistaisiais) ištyrinėti priežastis, kodėl jie taip elgiasi ir pateikti pasiūlymus, kas efektyviausiai užkardytų nepilnamečių nusikalstamumą Lietuvoje.

Baigiamojo darbo mokslinis naujumas pasireiškia tuo, kad nepilnamečių nusikalstamumas Lietuvoje tiriamas kompleksiskai, panaudojant ne tik registruoto nusikalstamumo bet ir nepilnamečių savianalizės duomenis. Šiame moksliniame darbe stengiamasi išnagrinėti nepilnamečių, besimokančių mokyklose, padarytas nusikalstamas veikas, panaudojant savianalizės tyrimą. Taip pat naujumas pasireiškia ir nauju laikotarpiu (2006-2014 metai) bei nauja teritorija, kurioje atliekamas tyrimas (Vilniaus miestas).

Tiriamos problemos ištyrimo lygis. Nepilnamečių nusikalstamumą Lietuvoje nagrinėjo Alfredas Kiškis⁵, analizuodamas per televiziją rodomo smurto įtaką nepilnamečių smurtiniams nusikaltimams. G. Babachinaitė⁶, nagrinėjo nepilnamečių smurtinės agresijos prieš asmenį sunkiausias apraiškos formas, jų priežastis bei pagrindines prevencijos kryptis. Anna Drakšienė ir Romualdas Drakšas⁷ išleido vadovėlį, kuriame nagrinėja nepilnamečių baudžiamosios atsakomybės pagrindus ir problemas, visa tai glaudžiai siedami su Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso nuostatomis, taip pat išnagrinėjo tarptautinės teisės aktus, reglamentuojančius nepilnamečių baudžiamosios atsakomybės esmę ir taikymą. Aleksandras Dobryninas⁸, atlikdamas sociologinius tyrimus, nagrinėjo nepilnamečių kriminalinės justicijos įvairių žiniasklaidoje bei Lietuvos gyventojų požiūrį į nepilnamečių justicijos problemas. Eglė Vileikienė⁹, pateikė rizikos grupės vaikų ir policijos pareigūnų sociologinio tyrimo rezultatus, atskleidė visuomenės ir policijos pareigūnų požiūrį į nepilnamečių delinkvencijos problemos aktualumą. Šis tyrimas atskleidė, kad skiriasi gyventojų (jų požiūris didžia dalimi suformuotas žiniasklaidos ir grindžiamas stereotipine informacija) ir policijos pareigūnų požiūris (kuris

⁴ Vaidas Kalpokas, (atsakingas vykdytojas) Jaunimo delinkventinis elgesys ir viktimizacija Lietuvoje: paplitimas, veiksniai ir rizikos faktoriai (remiantis tarptautinio projekto International Self-Report Delinquency Study (ISRD-II) duomenimis). *Teisės instituto moksliniai tyrimai*. Vilnius, 2008.

⁵ Alfredas Kiškis, "Neigiamas smurto televizijoje poveikis nepilnamečiams ir jo prevencija," *Jurisprudencija*, 59(51) (2004): 39-53.

⁶ Genovaitė Babachinaitė "Nepilnamečių smurtas Lietuvoje: raiška, priežastys ir prevencija," *Jurisprudencija*, 27(19) (2002): 108-117; Genovaitė Babachinaitė et al., *Nusikalstamumas Lietuvoje ir jo prognozės iki 2015 metų*. (Vilnius: Mykolo Romerio universiteto leidybos centras, 2008).

⁷ Anna Drakšienė ir Romualdas Drakšas, *Nepilnamečių baudžiamoji atsakomybė*. Antroji pataisyta ir papildyta laida. (Vilnius: Eugrimas, 2008).

⁸ Aleksandras Dobryninas, *Nepilnamečių justicija Lietuvos žiniasklaidoje* (Vilnius: Lietuvos žmogaus teisių centras, 2000).

⁹ Eglė Vileikienė, "Delinkventų santykiai su policija ir artimiausia aplinka," *Sociologija. Mintis ir veiksmai*, 2 (2005): 100-117; Eglė Vileikienė, "Lietuvos gyventojų ir policijos pareigūnų požiūris į linkusius nusikalsti nepilnamečius," *Socialinis darbas* 9(1) (2010): 45-53.

grindžiamas jų vykdomomis funkcijomis ir darbu su delinkventais) į nepilnamečių delinkvenciją, jos prevenciją ir kontrolę. Svetlana Gečėnienė¹⁰ tyrė ir vertino baudžiamosios justicijos poveikį nepilnamečio asmenybei, tyrė nepilnamečio asmenybę žalojančius baudžiamosios justicijos poveikio veiksnius, taip pat nepilnamečių nusikalstamumo aspektus nagrinėjo ir V. Rimkus¹¹, R. Uscila¹² bei kiti autoriai. Tačiau nepilnamečių nusikalstamumas Lietuvoje 2009-2014 metais nėra tirtas, nenagrinėtos naujos problemos, turinčios įtakos paauglių žiaurumui ir nusikalstamumui.

Baigiamojo darbo reikšmė. Gauti tyrimo rezultatai yra reikšmingi tiek teoriniu, tiek praktiniu aspektu, kadangi tyrimo medžiaga gali būti panaudota tolesniems ir išsamesniems tyrimams atlikti, remiantis savianalizės tyrimo metodais. Taip pat tyrimo rezultatai gali būti įdomūs ir naudingi mokslininkams, politikams ir praktikams, kurie galės pasinaudoti šio tyrimo rezultatais, vystant nepilnamečių nusikalstamumo Lietuvoje kontrolę ir prevenciją.

Tyrimo tikslai ir uždaviniai. Tyrimo tikslas yra ištirti nepilnamečių nusikalstamumą Lietuvoje, detaliau jį tiriant Vilniaus mieste ir pateikti siūlymus prevencijai.

Tyrimo uždaviniai:

1. Išnagrinėti nepilnamečių registruoto nusikalstamumo Lietuvoje duomenis.
2. Pristatyti savianalizės tyrimų duomenis.
3. Pristatyti darbo autorės atlikto savianalizės tyrimo rezultatus ir pateikti palyginimą su registruotos statistikos duomenimis.
4. Pateikti nepilnamečių, padariusių nusikalstamas veikas, charakteristiką.
5. Atskleisti nepilnamečių nusikalstamumo Lietuvoje veiksnius.
6. Apžvelgti nepilnamečių nusikalstamumo ankstyvosios prevencijos priemones Lietuvoje.

Tyrimo metodika. Tam, kad būtų pasiekti tyrimo tikslai ir uždaviniai bei pagrįsti ginamieji teiginiai, tiriamajame darbe buvo naudotasi tiek teoriniais, tiek empiriniais mokslinio tyrimo metodais. Pagrindiniai teoriniai tyrimo metodai – analizės metodas, naudotas siekiant atskleisti nepilnamečių nusikalstamumo teorinius aspektus; aprašomasis-lyginamasis metodas taikytas aprašant mokslininkų teiginius apie nepilnamečių nusikalstamumą, jo charakteristikas ir raišką; apibendrinimo metodas naudotas, siekiant apibendrinti visą išanalizuotą ir panaudotą literatūrą, gautus empirinio tyrimo rezultatus, taip pat pateikiant galutines išvadas. Pagrindiniai

¹⁰ Svetlana Gečėnienė “Baudžiamosios justicijos poveikis nepilnamečio asmenybei,” (daktaro disertacijos santrauka, Lietuvos Teisės universitetas, 2002),

<http://www.elibrary.lt/resursai/NPLC/ivairus/lit21santr.pdf>

¹¹ Valdas Rimkus, “Aspects of social support in families of delinquent and non-delinquent children,” *Tiltai* 2(43) (2008): 75-95.

¹² Rokas Uscila, *Atkuriamojo teisingumo koncepcija, jo modeliai nepilnamečių justicijoje. Nepilnamečių justicija Lietuvoje: teorija ir praktika.* (Vilnius: Nusikalstamumo prevencijos Lietuvoje centras, 2007), 60-74.

empiriniai mokslinio tyrimo metodai – statistinės analizės metodas, taikytas analizuojant Informatikos ir ryšių departamento pateiktus statistinius duomenis, anketinis apklausos metodas, naudotas apklausiant nepilnamečius moksleivius, apie jų padarytas nusikalstamas veikas.

Tyrimo struktūra. Tiriamąjį darbą sudaro: įvadas, keturi skyriai ir išvados.

Pirmajame skyriuje tiriama nepilnamečių nusikalstamumo raiška Lietuvoje: būklė, lygis, dinamika ir struktūra. Taip pat analizuojami jau atlikti savianalizės tyrimai bei pristatomas darbo autorės atliktas savianalizės tyrimas, pateikiamas rezultatų palyginimas.

Antrajame skyriuje analizuojama nepilnamečių asmenų, padariusių nusikalstamas veikas, charakteristika, pateikiami registruotos statistikos ir autorės atlikto tyrimo duomenys bei jų palyginimas.

Trečiajame skyriuje analizuojami nepilnamečių nusikalstamumo veiksniai Lietuvoje.

Ketvirtajame skyriuje nagrinėjama nepilnamečių nusikalstamumo Lietuvoje ankstyvoji prevencija.

Ginamasieji teiginiai.

Nepilnamečių nusikalstamumas Lietuvoje yra aktuali problema, kuri pilnai neatsispindi registruotos statistikos duomenyse, o tyrimų, siekiančių išsiaiškinti nepilnamečių nusikalstamumo lygį Lietuvoje atliekama labai mažai.

Remiantis registruoto nusikalstamumo Lietuvoje duomenimis 2014 metais tik 3 proc. nepilnamečių, galinčių būti nusikalstamų veikų subjektais, padarė nusikalstamų veikų, tačiau darbo autorės atlikto nepilnamečių savianalizės tyrimo duomenimis apie 90 proc. apklaustų 15-17 metų amžiaus nepilnamečių prisipažino padarę bent vieną iš tirtų nusikalstamų veikų per visą gyvenimą ir 65,2 proc. per 2014 metus.

Siekiant įtakoti nepilnamečių elgesį, būtina įtakoti ne tik jo paties elgesį, bet ir visą jį supančią aplinką.

Kokybiškai realizuojama nepilnamečių nusikalstamumo ankstyvoji prevencija sumažintų paauglių įsitraukimą į nusikalstamą veiklą.

1. NEPILNAMEČIŲ NUSIKALSTAMUMO RAIŠKA LIETUVOJE

Pradedant nagrinėti nepilnamečių nusikalstamumo Lietuvoje temą svarbu apibrėžti sąvokas, kuriomis bus vadovaujantis visame darbe. Nepilnamečio asmens sąvoka nėra tik baudžiamosios teisės sąvoka. Ši sąvoka vartojama įvairiose teisės šakose. Tačiau kiekvienoje teisės šakoje ji turi specifinį, būtent tai teisės šakai būdingą turinį.

Lietuvos Respublikos Civiliniame kodekse¹³ (toliau LR CK) kalbama apie civilinį veiksnumą – „galimybę savarankiškai ir visa apimtimi įgyti, įgyvendinti savo teises ir prisiimti pareigas bei savarankiškai atsakyti už jų nevykdymą“¹⁴. Būtent veiksnumas civilinėje teisėje yra siejamas su pilnametyste t.y. 18 metų amžiaus riba. Yra išimčių, kai visišką veiksnumą galima įgyti ir nesulaukus atitinkamo amžiaus. Tai yra atvejai, kai teismas leidžia sudaryti santuoką asmenims, nesulaukusiems 18 metų (LR CK 3.14 straipsnis) ir kai asmuo, sulaukęs 16 metų yra emancipuojamas (LR CK 2.9 straipsnis).

Administracinėje teisėje, numatoma amžiaus riba, nuo kurios asmuo tampa administracinės teisės subjektu. Pagal Lietuvos Respublikos Administracinių teisės pažeidimų kodekso¹⁵ 12 straipsnį, administracinėn atsakomybėn traukiami asmenys, kuriems iki administracinės teisės pažeidimo padarymo buvo suėję 16 metų.

Kaip ir administracinėje taip ir baudžiamojoje teisėje nepilnamečio asmens sąvoka yra siauresnė nei civilinės teisės doktrinoje t.y. ji nesiejama su asmens pilnametyste (18 metų amžiaus riba). Baudžiamojoje teisėje nepilnamečio sąvoka apima tik asmenis, sulaukusius amžiaus ribos, nuo kurios galima realizuoti, numatytas poveikio priemones. Lietuvos Respublikos Baudžiamojo kodekso¹⁶ (toliau LR BK) 13 straipsnyje, numatyta, kad atsako asmenys, kuriems iki nusikalstamos veikos padarymo buvo suėję 16 metų. Minėto straipsnio antrojoje dalyje įvardijamos konkrečios nusikaltimos veikos, už kurių padarymą, atsako asmenys, sulaukę 14 metų. Jaunesni nei 14 metų nepilnamečiai, baudžiamosios teisės doktrinoje įvardijami mažamečio asmens sąvoka, pagal baudžiamuosius įstatymus neatsako, jiems gali būti taikomos auklėjamojo ar kitokio poveikio priemonės.

Taip įtvirtinęs amžiaus ribas įstatymų leidėjas atriboja atskirą kategoriją asmenų, kuriems yra taikomos kitokios taisyklės, nei asmenims, padariusiems nusikalstamą veiką ir

¹³ Lietuvos Respublikos Civilinis kodeksas. *Valstybės žinios*. 2000, Nr. 74-2262.

¹⁴ Algimantas Bakanas, et al. *Lietuvos Respublikos Civilinio kodekso komentaras*. 2 knyga (Vilnius: Justitia, 2002), 25.

¹⁵ Lietuvos Respublikos Administracinių teisės pažeidimų kodeksas. *Vyriausybės žinios*. 1985, Nr. 1-1.

¹⁶ Lietuvos Respublikos Baudžiamasis kodeksas. *Valstybės žinios*. 2000, Nr. 89-2741.

sulaukusiems pilnametystės. Taigi baudžiamojoje teisėje į nepilnamečio asmens sąvokos ribas patenka asmenys nuo 14 iki 17 metų.

Apie nusikalstamumo sąvokos išaiškinimo problemą rusų mokslininkas Yakov Gilinskiy yra pasakęs „nusikalstamumas yra pagrindinė kriminologijos sąvoka, bet kaip dažnai nutinka moksle – ši sąvoka nėra labai lengvai apibrėžiama”¹⁷. Dėl nusikalstamumo sampratos diskusijos nenutyla iki šių dienų. Kriminologijos literatūroje nusikalstamumo sampratų suformuluota daug ir įvairių. Vieni autoriai nusikalstamumą apibrėžia ganėtinai siaurai kaip „vieną iš visuomenės parametų, charakterizuojančių socialinio mechanizmo būklę, jo sudėtingų dalių suderinamumą”¹⁸, kiti suvokia jį plačiau ir mano, kad „nusikalstamumas – tai sąlyginai masinis, istoriškai kintantis socialinio, baudžiamojo – teisinio pobūdžio klasinės visuomenės reiškinys, susidedantis iš visumos nusikaltimų, padaromų tam tikroje valstybėje per tam tikrą laikotarpį”¹⁹. Šiame darbe svarbu apsibrėžti nusikalstamumo sąvokos ribas tam, kad būtų galima šį sudėtingą reiškinį nagrinėti apsibrėžtos sampratos ribose. Vienas žymiausių Lietuvos baudžiamosios teisės mokslininkų Vladas Pavilionis (1932-2003) viename iš savo straipsnių nusikalstamumą lygino su mada „nusikalstamumas, kaip ir mada, sunkiai valdomi, o dažniausiai visiškai nevaldomi socialiniai reiškiniai. Nusikalstamumas yra stichinis procesas, o mada taip pat yra standartizuota, dinamiška ir kartu stichinė. Iškreiptų elgesio formų gali atsirasti tada, kai konkretaus individo antvisuomeninius siekimus rezonuoja mados poreikis. Yra ir toks dalykas, kaip mada blogiui. Tokios mados apraiškos veikia asmenybės formavimąsi, o kartu su kitomis aplinkybėmis gali sąlygoti nusikaltimų padarymą. Mada yra viena iš socialinių normų, ji veikia individo socializaciją, nes ji yra visuomenės elgesio reguliatorius, dažnai papildantis tradicijas ir papročius. Mada, kaip tam tikras psichologinis diktatas, labiau veikia jaunesnio amžiaus asmenis. Jiems, pavyzdžiui, lyderio veiksmai ar elgesys, nesvarbu koks jų turinys, dažnai būna besąlygiškas pamėgdžiojimo pavyzdys. Jaunimas siekia pamėgdžioti vyresnius ar neatsilikti nuo bendraamžių. Šie vienkartiniai ar atsitiktiniai atvejai ilgainiui formuojasi į vieną sistemą. Taigi mada, kuri yra viena iš bendravimo reguliatorių, gali ne tik padėti formuoti žmonių tarpusavio supratimo ir pagarbos jausmą, bet ir didinti dvasinę tuštumą, turinčią įtakos ir

¹⁷ Gilinsky, Y. Concept of Criminality in Contemporary Criminology [interaktyvus]. Papers of St. Petersburg's Juridical Institute of the General Prosecutor's Office of the Russian Federation. 2001, Nr. 3, p. 74-79 (translation from Russian of Dave Hughes). Žiūrėta 2015.03.05.

http://deviantology.spb.ru/etc/publications/Gilinsky_Concept_of_Criminality_in_Contemporary_Criminology.pdf

¹⁸ Spiridonov, L. I. Sociologija prestunosti [Sociology of crime]. Moskva, 1978. (cituota iš: Jūratė Galinaitytė ir Tomas Rudzkis, „Šiuolaikinio nusikalstamumo sampratos problema,” *Jurisprudencija* 70(62) 2005: 134-140.).

¹⁹ Kuznecova, N. F. Prestuplenje i prestupnost [Crime and delinquency]. Moskva, 1969. (cituota iš: Jūratė Galinaitytė ir Tomas Rudzkis, „Šiuolaikinio nusikalstamumo sampratos problema,” *Jurisprudencija* 70(62) (2005): 134-140.)

nusikalstamam elgesiui”.²⁰ Nors ir nėra vieningo nusikalstamumo apibrėžimo, tačiau mokslininkai iš esmės sutaria dėl pagrindinių požymių, kurie apibūdina nusikalstamumą kaip reiškini.

Taigi „nusikalstamumas – valstybei ir visuomenei pavojingas, istoriškai kintantis, save kuriantis, sąlyginai savarankiškas socialinis – teisinis nusikalstamas veikas integruojantis reiškinys, nulemtas visuomenėje vykstančių socialinių procesų ir prieštaravimų, reikalaujantis nuolatinės valstybės ir visuomenės kontrolės”²¹. Prie šio apibrėžimo galima dar pridėti, kad nusikalstamumas yra nepageidautinas, tačiau neišvengiamas procesas, kurio negalima visiškai išnaikinti, tačiau tobulinant prevencijos ir kontrolės programas galima sumažinti.

Remiantis aukščiau aptartomis nepilnamečio ir nusikalstamumo sąvokomis, galima apibrėžti nepilnamečių nusikalstamumo sąvoką. Taigi nepilnamečių nusikalstamumas yra pakaltinamų, 14 – 17 metų amžiaus asmenų nusikalstamumas, pasireiškiantis per visumą nusikalstamų veikų, padarytų konkrečioje teritorijoje per konkretų laikotarpį.

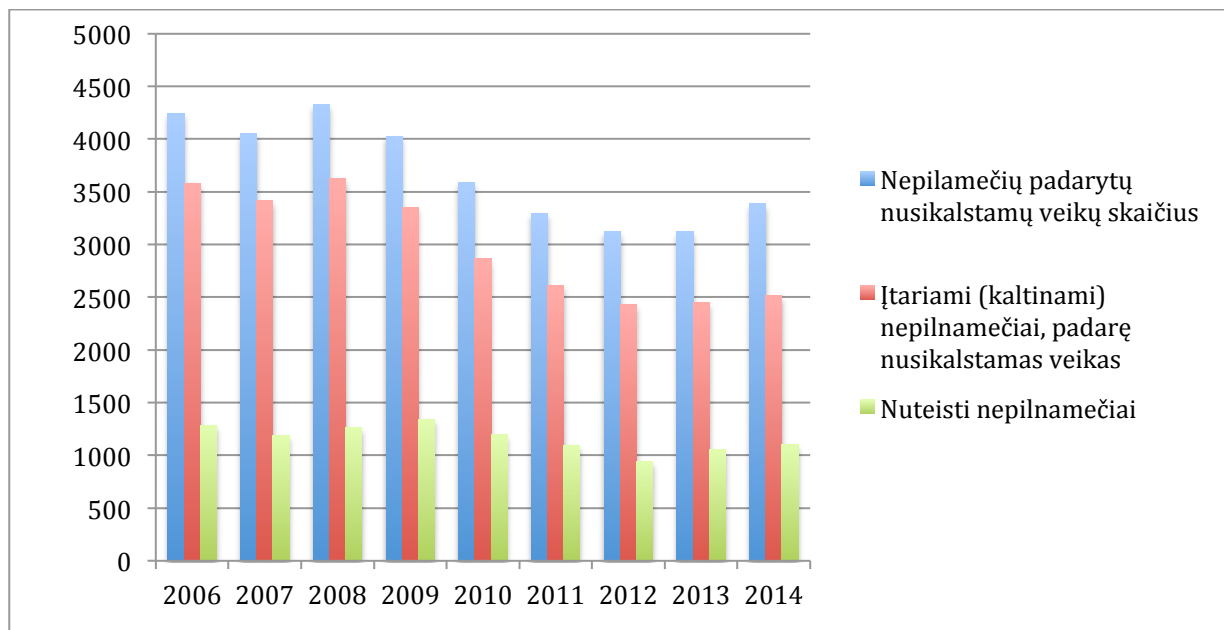
1.1. Registruoto nusikalstamumo duomenys

Analizuojant nepilnamečių nusikalstamumą Lietuvoje nagrinėjame devynių metų laikotarpį (2006-2014 m.). Mažiausias tiriamasis laikotarpis turi būti bent penki metai, nes būtent per ilgesnį laikotarpį atsiskleidžia ir išryškėja ilgalaikės tendencijos. 2006 m. pasirinkti nagrinėjamo laikotarpio pradžia, siekiant palyginti Tarptautinio jaunimo delnkventinio elgesio nuostatų ir viktimizacijos tyrimo (International Self-Report Delinquency Study (ISR-2)), atlikto 2006 m., rezultatus su registruoto nepilnamečių nusikalstamumo duomenimis ir darbo autorės atlikto savianalizės tyrimo gautais rezultatais.

²⁰ Vladas Pavilionis, “Mada ir nusikalstamumas,” *Teisė ir persitvarkymas* (sud. Jonas Prapiestis), *Teisės etudai*. Vilnius, 2 (1989): 136-153.

²¹ Genovaitė Babachinaitė, et al. *Kriminologija* (Vilnius: Mykolo Romerio Universiteto leidybos centras, 2010), 124.

Paveikslas Nr.1. **Pagrindiniai registruoto nepilnamečių nusikalstamumo būklės ir dinamikos rodikliai Lietuvoje 2006-2014 metais²².**

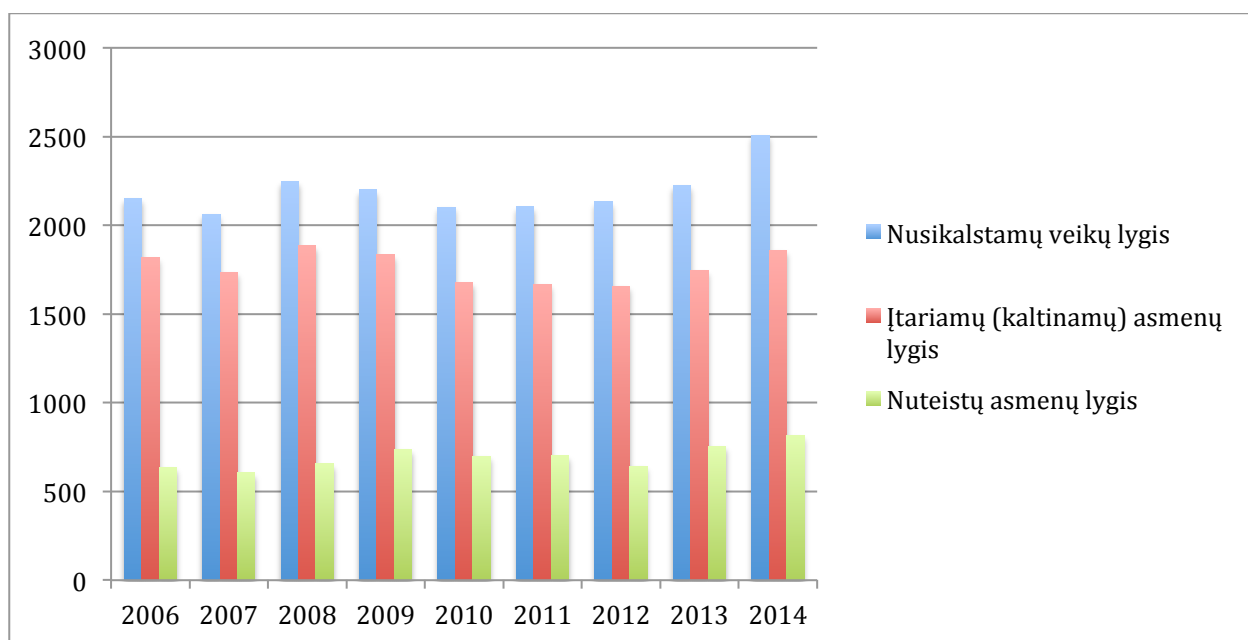

1 paveiksle matyti, kad nuo 2006 metų pastebimi užregistruotų nusikalstamų veikų, nepilnamečių, įtariamų (kaltinamų) padariusių nusikalstamas veikas ir nustatytų įtariamųjų skaičių pokyčiai: 2006 m. buvo užregistruotos 4244 nusikalstamos veikos ir 3583 nepilnamečiai, įtariamai (kaltinami) padarę nusikalstamas veikas, o 2014 m. – 3386 nusikalstamos veikos ir 2531 nepilnamečiai, įtariamai (kaltinami) padarę nusikalstamas veikas. Per nagrinėjamą laikotarpį nusikalstamų veikų sumažėjo penktadaliu (t.y. 20 proc.), o nepilnamečių, įtariamų (kaltinamų) padariusių nusikalstamas veikas sumažėjo 30 proc. 2008 m. nusikalstamų veikų skaičius peržengė aukščiausią – 4 325 ribą. Nuteistų nepilnamečių skaičius nuo 2006 m. iki 2014 m. mažėjo nuo 1248 iki 1103 nuteistų nepilnamečių t.y. per nagrinėjamą laikotarpį sumažėjo 13 proc.

²² Paveikslas sudaryta darbo autorės, remiantis Informatikos ir ryšių departamento prie VRM pateiktomis duomenimis „Duomenys apie įtariamų (kaltinamų) nepilnamečių nusikalstamumą Lietuvos Respublikoje (forma 30N-SAV)“ bei oficialios statistikos portalo duomenimis žiūrėta 2015.03.05

http://www.ird.lt/infusions/report_manager/report_manager.php?lang=lt&rt=1
<http://osp.stat.gov.lt/rodikliai14>

Paveikslas Nr. 2 Nepilnamečių nusikalstamumo lygis Lietuvoje 2006-2014 m.²³

Antrajame paveiksle pavaizduotas nepilnamečių nusikalstamumo lygis (nusikalstamų veikų skaičius, tenkantis 100 000 14-17 metų Lietuvos Respublikos gyventojų). 2006-2014 absoliutus 14-17 metų amžiaus asmenų skaičius Lietuvoje mažėjo nuo 197 239 iki 135 010. Apibendrinant paveiksle pateiktus duomenis galima teigti, kad nepilnamečių nusikalstamų veikų lygis padidėjo 17 proc., įtariamų (kaltinamų) asmenų lygis padidėjo 3 proc., o nuteistų asmenų lygis padidėjo 29 proc. Nusikalstamumo būklės rodikliai sumažėjo, o nusikalstamumo lygio rodikliai padidėjo – tokius pokyčius lėmė tai, kad nepilnamečių asmenų skaičius, nagrinėjamoju laikotarpiu, mažėjo.

Nagrinėjamoju laikotarpiu struktūrinė nepilnamečių registruoto nusikalstamumo dalis visame registruoto nusikalstamumo mažėjo. Nusikalstamų veikų, kurias padarė įtariamieji (kaltinamieji) nepilnamečiai, dalis tarp visų registruotų nusikalstamų veikų tiriamuoju laikotarpiu nuo 2006 m. iki 2014 m. mažėjo nuo 5 iki 4 proc. Įtariamų (kaltinamų) nepilnamečių asmenų tarp visų įtariamų (kaltinamų) asmenų dalis mažėjo nuo 14 iki 8 proc., o nuteistų nepilnamečių skaičius tarp visų nuteistų asmenų mažėjo nuo 8 iki 5 proc. Didžiąsą dalį nepilnamečių nusikalstamų veikų sudaro nusikalstamos veikos nuosavybei: vagystės ir plėšimai, 2006 m. sudarė 63 procentus visų nepilnamečių padarytų nusikalstamų veikų. Sunkūs smurtiniai nusikaltimai 2006 m. sudarė tik kelis (3 proc.) visų registruotų nusikalstamų veikų procentus, nors dažniausiai būtent apie šiuos nusikaltimus labiausiai visą visuomenę apšviečia žiniasklaida. 2014 m. vagystės ir plėšimai sudarė 48 proc. visų registruotų nepilnamečių padarytų

²³ Lentelė sudaryta darbo autorės remiantis oficialios statistikos portalo duomenimis, žiūrėta 2015.03.05

<http://osp.stat.gov.lt/rodikliai14>

nusikalstamų veikų, o sunkių smurtinių nusikaltimų dalis tarp visų registruotų nepilnamečių, padarytų nusikalstamų veikų sudarė jau mažiau vos 2 proc.²⁴ Įvertinus visus duomenis galima daryti išvadą, kad struktūra mažai keitėsi nors ir pastebimas nusikalstamų veikų skaičiaus mažėjimas, tačiau struktūra išlieka panaši per visą nagrinėjamą laikotarpį.

Nagrinėjant atskirų veikų, kurias padarė nepilnamečiai asmenys, dinamiką galima išvelgti keletą svarbių dalykų. Nuo 2006 m. iki 2014 m. sumažėjo sunkių smurtinių nusikaltimų skaičiai – išžaginimų ir seksualinių prievartavimų sumažėjo nuo 50 iki 40 atvejų t.y. sumažėjo penktadaliu (20 proc.). Vagysčių skaičius mažėjo nuo 2008 atvejų 2006 m. iki 1407 atvejų 2014 m. Plėšimų skaičius kaip ir vagysčių mažėjo iki 2014 m. nuo 681 2006 metais iki 218 atvejų 2014 metais t.y. sumažėjo daugiau nei tris kartus. Nužudymų atvejų skaičiai sumažėjo beveik du kartus - 2006 m. buvo įvykdyta 27, o 2014 m. 16 nužudymų. Per visą nagrinėjamą laikotarpį mažiausiai nužudymų t.y. 9 buvo įvykdyta 2012 m. Tik viešosios tvarkos pažeidimų skaičius nagrinėjamoju laikotarpiu didėjo nuo 362 atvejų 2006 m. iki 404 atvejų 2014 m. t.y. padidėjo 12 proc.

Lentelė Nr. 3 Registruotų nusikalstamų veikų, kurias padarę įtariamai (kaltinami) nepilnamečiai, dinamika 2006-2014 m. Lietuvoje²⁵

Metai	Iš viso nusikalstamų veikų:	Vagystės (LR BK 178 str.)	Plėšimai (LR BK 180 str.)	Viešosios tvarkos pažeidimai (LR BK 284 str.)	Išžaginimai ir seksualiniai prievartavimai (LR BK 149 ir 150 str.)	Tyčiniai sunkūs sveikatos sutrikdymai (LR BK 135)	Nužudymai (LR BK 129 str.)
2006	4244	2008	681	362	50	28	27
2007	4051	1967	683	397	35	30	21
2008	4325	2116	620	360	52	31	23
2009	4022	1915	527	390	65	21	17
2010	3589	1719	396	372	59	21	18
2011	3296	1515	358	329	61	15	18
2012	3127	1428	281	382	34	18	9
2013	3126	1352	203	372	32	8	13
2014	3386	1407	218	404	40	9	16

Lentelėje Nr. 4 pavaizduotas nepilnamečių, įtariamų (kaltinamų) padariusių nusikalstamas veikas, pasiskirstymas pagal amžių. Joje matyti, kad 14-15 metų nepilnamečiai sudaro maždaug trečdalį, o 16-17 metų - maždaug du trečdalius visų nepilnamečių, įtariamų

²⁴ Struktūrą geriau nagrinėti išskiriant pagal Baudžiamojo kodekso skyrius, tačiau tokios galimybės nėra, nes registruotos statistikos duomenyse, nepateikiama informacija pagal Baudžiamojo kodekso skyrius. Todėl struktūra nagrinėjama pagal kai kurias nusikalstamas veikas.

²⁵ Lentelė sudaryta darbo autorės, remiantis Informatikos ir ryšių departamento prie VRM pateiktomis duomenimis „Duomenys apie įtariamų (kaltinamų) nepilnamečių nusikalstamumą Lietuvos Respublikoje (forma 30N-SAV)“, žiūrėta 2015.03.05

http://www.ird.lt/infusions/report_manager/report_manager.php?lang=lt&rt=1

(kaltinamų) padariusių nusikalstamas veikas. Iš pateiktų duomenų matyti, kad 14-15 metų amžiaus grupės asmenų kasmet būna mažiau nei 1 000, o 16-17 asmenų būna apie 2 000. Visiškai logiška, kad 16-17 metų amžiaus grupė sudaro didesnę dalį, nes būtent šios grupės jaunuoliai atsako jau už daugiau nusikalstamų veikų rūšių. Iš analizuojamų duomenų galima matyti, kad nepilnamečių įtariamų (kaltinamų) padariusių registruotas nusikalstamas veikas, amžius „nejaunėja”.

Lentelė Nr. 4 **Nepilnamečių, įtariamų (kaltinamų) padariusių nusikalstamas veikas, pasiskirstymas pagal amžių 2009-2014 m.**²⁶

Metai:	Pagal amžių:	14		15		16		17	
	Iš viso:	Abs.sk.	Proc.	Abs.sk.	Proc.	Abs.sk.	Proc.	Abs.sk.	Proc.
2006	3583	381	10,6	681	19,0	1122	31,3	1399	39,0
2007	3413	409	12,0	640	18,8	1083	31,7	1281	37,5
2008	3627	483	13,3	664	18,3	1114	30,7	1366	37,7
2009	3352	298	8,9	569	17,0	1043	31,1	1442	43,0
2010	2865	263	9,2	391	13,6	892	31,1	1319	46,0
2011	2612	242	9,3	430	16,5	833	31,9	1107	42,4
2012	2431	247	10,2	426	17,5	757	31,1	1001	41,2
2013	2451	282	11,5	418	17,1	774	31,6	977	39,9
2014	2513	265	10,5	421	16,8	819	32,6	1008	40,1

Merginų 2006 m. (žiūrėti lentelę Nr. 5) buvo 225 (6,3 procento), vaikinių tuo tarpu buvo 3 358 – didžiausias skaičius per nagrinėjamą laikotarpį ir tai sudarė 93,5 proc. 2014 m. merginų buvo 236 – 9,4 proc., o vaikinių 2277 – 93,7 proc. Apibendrinant lentelėje pateiktus duomenis galima daryti išvadą, kad merginų skaičius visada mažesnis ir sudaro tik apie dešimtadalį nepilnamečių, padariusių nusikalstamas veikas, o vaikinai visais metais dominuoja ir sudaro apie 90 proc. visų nepilnamečių, padariusių nusikalstamas veikas.

²⁶ Lentelė sudaryta darbo autorės, remiantis Informatikos ir ryšių departamento prie VRM pateiktais duomenimis „Duomenys apie įtariamus (kaltinamus) ir nukentėjusius nepilnamečius Lietuvos Respublikoje (Forma VSDN)”, žiūrėta 2015.03.05

http://www.ird.lt/infusions/report_manager/report_manager.php?lang=lt&rt=1

Lentelė Nr. 5 **Nepilnamečiai, įtariamai (kaltinami) padarę nusikalstamas veikas, pagal lytį 2009-2014m.**²⁷

Pagal lytį:	Merginos		Vaikinai	
	Abs. sk.	%	Abs.sk.	%
2006	225	6,3	3358	93,7
2007	254	7,4	3159	92,6
2008	270	7,4	3357	92,6
2009	217	6,5	3135	93,5
2010	238	8,3	2627	91,7
2011	248	9,5	2364	90,5
2012	266	11,0	2165	89,0
2013	247	10,0	2204	90,0
2014	236	9,4	2277	90,6

Svarbu paminėti, kad 2006 m. buvo didžiausias skaičius nusikalstamų veikų, kurias padarė nepilnamečiai būdami apsvaigę nuo alkoholio (žiūrėti lentelę Nr. 6). Kiekvienais metais šis skaičius mažėjo, 2014 m. buvo pats mažiausias per tiriamąjį laikotarpį ir siekė 398 nusikalstamas veikas. Nusikalstamų veikų, kurias padarė apsvaigę nuo narkotinių ar psichotropinių medžiagų, skaičiai žymiai mažesni. Tačiau ir į nežymų mažėjimą turi būti kreipiamas dėmesys. Jei nusikalstamų veikų, kurias padarė neblaivūs nepilnamečiai sumažėjo 47 proc., beveik per pusę, tai nusikalstamų veikų, kurias padarė apsvaigę nuo narkotinių ar psichotropinių medžiagų sumažėjo tik 21 proc. (nuo 19 iki 15 nusikalstamų veikų).

Lentelė Nr. 6 **Nusikalstamos veikos, kurias padarė neblaivūs ar apsvaigę nuo narkotikų ar psichotropinių medžiagų nepilnamečiai, Lietuvoje 2006-2014 m.**

Metai	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014
Neblaivūs	747	711	719	686	528	430	412	438	398
Apsvaigę	19	13	15	12	11	8	4	15	15

„Nepilnamečių socialinei grupei apskritai yra būdingas intensyvus grupinis bendravimo pobūdis“²⁸. Grupėje padaroma apie pusę visų nusikalstamų veikų, kurias padaro nepilnamečiai. 2006 m. grupėje buvo padaryta 47,9 proc., visų nusikalstamų veikų, o 2014 m. - 48,5 proc. Per nagrinėjamą laikotarpį matomas nedidelis padidėjimas. 2012 m. buvo didžiausias grupiškumas, kai daugiau kaip pusė nusikalstamų veikų (53,4 proc.), padarytų nepilnamečių asmenų, buvo padaryta grupėje.

²⁷ Lentelė sudaryta darbo autorės, remiantis Informatikos ir ryšių departamento prie VRM pateiktomis duomenimis „Duomenys apie įtariamus (kaltinamus) ir nukentėjusius nepilnamečius Lietuvos Respublikoje (Forma VSDN)“, žiūrėta 2015.03.05

http://www.ird.lt/infusions/report_manager/report_manager.php?lang=lt&rt=1

²⁸ Genovaitė Babachinaitė et al., *Kriminologija*. (Vilnius: Mykolo Romerio Universiteto leidybos centras, 2010), 377.

Lentelė Nr. 6 Grupėje nepilnamečių padarytos nusikalstamos veikos Lietuvoje (absolūtus skaičius ir procentinė išraiška)²⁹.

Metai	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014
Abs.sk.	2032	2092	2180	1996	1820	1573	1670	1448	1641
%	47,9	51,6	50,4	49,6	50,7	47,7	53,4	46,3	48,5

1.2 Savianalizės tyrimų duomenys

2008 m. Lietuvoje buvo pristatytas – Tarptautinis jaunimo delinkventinio elgesio, nuostatų ir viktimizacijos tyrimas (International Self-Report Delinquency Study (ISR-D-2)), atliktas 2006 m. Tai pirmasis tokio tipo tarptautinis tyrimas, kurio pagrindą sudarė klausimynas, parengtas savianalizės (self-report) metodu. Tokio metodo pagrindinis tikslas - išsiaiškinti apie pačių respondentų padarytas nusikalstamas veikas ir kiek kartų jie tai darė per tiriamąjį laikotarpį. Kaip teigia straipsnio autoriai³⁰, pranešimo apie save metodika turi tiek pliusių – tyrimų duomenys papildo oficialiąją statistiką, tiek minusų – respondentai gali neprisiminti visų įvykių ir jų detalių, apie kurias klausiama ir visada yra tikimybė, kad respondentai mėgins nusišypsoti tikrąjį atsakymą arba bandys pasirinkti labiau pageidautiną atsakymą. Tačiau ilgametė praktika parodė, kad vaikų ir paauglių tyrimuose gaunami pakankamai kokybiški duomenys.

Šis tyrimas susidėjo iš dviejų dalių: nacionalinio tyrimo ir lyginamojo etapo. Tačiau šiame baigiamajame darbe svarbu aptarti nacionalinį tyrimo etapą, todėl būtent jis ir bus plačiau panagrinėtas. Pirmajame etape buvo pasirinkti Vilniaus, Šiaulių, Kretingos, Plungės ir Telšių miestai. Apklausiamieji buvo atrinkti pagal mokyklos klases (dalyvavo 7, 8 ir 9 klasių moksleiviai), atstovaujantys 12-13, 13-14, 15-16 metų amžiaus grupes, buvo siekiama išlaikyti apylygias proporcijas. Pagal rekomendacijas buvo nustatyta, kad apklausiamųjų turi būti mažiausiai 2 100. 2006 m. lapkričio – gruodžio mėnesiais įvyko anketinė apklausa mokyklose, kur buvo apklausiami 1 148 merginos (atitinkamai 52,5 proc.) ir 1 038 vaikinai (atitinkamai 47,5 proc.). Iš viso buvo apklausiami 2 188 respondentai.

Lietuviškame klausimyne nebuvo padaryti jokie esminiai pakeitimai ar papildymai palyginus jį su pagrindine klausimyno versija. Klausimynas buvo sudarytas iš dviejų dalių: pirmojoje respondentai buvo klausiami apie demografines charakteristikas, atskirame klausimų bloke buvo pateikti klausimai apie respondentų laisvalaikį, antrojoje dalyje respondentų buvo

²⁹ Lentelė sudaryta darbo autorės, remiantis Informatikos ir ryšių departamento prie VRM pateiktais duomenimis „Duomenys apie įtariamų (kaltinamų) nepilnamečių nusikalstamumą Lietuvos Respublikoje (forma 30N-SAV)“, žiūrėta 2015.03.05

http://www.ird.lt/infusions/report_manager/report_manager.php?lang=lt&rt=1

³⁰ Svetlana Justickaja, et al., “15-17 amžiaus moksleivių delinkventinis elgesys ir viktimizacija Lietuvoje (pagal tarptautinio jaunimo delinkventinio elgesio, nuostatų ir viktimizacijos tyrimo duomenis),” *Teisės problemos* 4 (2008): 67-107.

klausama apie jų pačių delinkvėtinę elgesį ir jo aplinkybes. Klausimyną sudarė 67 klausimai, kai kurie turėjo po keletą smulkesnių, detalesnių klausimų, kad geriau atskleisti vieną ar kitą atsakymą. Respondentų buvo klausama apie visą jų gyvenimą ir delinkvėtinio elgesio apraiškas ir apie paskutiniuosius metus, kai kuriuose klausimuose buvo klausama apie paskutinįjį mėnesį.

Analizuojant klausimus apie delinkvėtinę jaunuolių elgesį buvo išsiaiškinta, kad delinkvėtinis elgesys nėra plačiai paplitęs tarp respondentų. Mažiau nei pusę (32,3 proc.) respondentų pasisakė, padarę bent vieną iš penkiolikos išvardintų nusikalstamų veikų³¹. Per paskutinius metus padarę bent vieną iš 15 išvardintų nusikalstamų veikų teigė penktadalis apklaustųjų (20,3 proc.) respondentų. Tyrimo duomenimis labiausiai paplitęs delinkvėtinis elgesys yra grupinės muštynės (8,7 proc. per paskutinius metus ir 15,4 proc. per visą gyvenimą, moksleivių pasisakė dalyvavę grupinėse muštynėse) ir ginklo (peilio, lazdos ir kt.) nešiojimas (8,2 proc. per paskutinius metus ir 13,1 proc. per visą gyvenimą, moksleivių nurodė, kad nešiojosi ginklą). Antroje vietoje yra įsibrovimas į kompiuterines bazines (4,5 proc. per paskutinius metus ir 6,7 proc. per visą gyvenimą, moksleivių nurodė tai darę) turbūt tai neturėtų labai nustebinti, nes šiuolaikinis jaunimas daugiausiai laiko praleidžia būtent prie kompiuterio, žaisdami kompiuterinius žaidimus ar bendraudami virtualiose pokalbių svetainėse. Tokius samprotavimus patvirtina ir tyrimo duomenys, net 90,9 proc. respondentų pasisakė, kad laisvalaikį leidžia prie kompiuterio. Vandalizmas atsidūrė trečiojoje vietoje (4,4 proc. per paskutinius metus ir 7,7 proc. per visą gyvenimą). Pardavinėję narkotikus per paskutinius metus nurodė 0,9 proc. respondentų, o per visą gyvenimą 1,6 proc. Apie turtinius nusikaltimus buvo pateikti 6 klausimai: vienas apie vagystę iš parduotuvės (prekybos centro) ir penki klausimai apie sunkesnius vagystės atvejus – pinigines, krepšio ar rankinės vagystę, vagystę, įsibraunant į patalpas, dviračio, mopedo ar motociklo vagystę, automobilio vagystę ir vagystę iš automobilio. Tyrimo duomenimis tarp moksleivių labiausiai paplitusi lengviausia vagystės forma: vagystės iš parduotuvių, kurios per paskutinius metus sudarė 1,9 proc., o per visą gyvenimą 9,3 proc., sunkesnių vagysčių atvejai siekia vos 1 proc. –dviračio/mopedo vagystė – 0,1 per paskutinius metus ir 0,5 proc., per visą gyvenimą, vagystes iš automobilių per paskutinius metus padarė 0,3 proc., o per visą gyvenimą 0,8 proc. respondentų, įsibraunant į patalpas vagystes per paskutinius metus padarė 0,2 proc., o per visą gyvenimą 0,7 proc. respondentų, automobilius per paskutinius metus pavogė 0,2 proc., o per visą gyvenimą 0,6 proc. respondentų. Didžiausią dalį nepilnamečių

³¹ Tyrimo pristatyme autoriai pristatinėja delinkvėtinio elgesio apraiškas, tačiau vietomis tai įvardijama kaip nusikalstamos veikos, nors pagal Lietuvos Respublikos Baudžiamąjį kodeksą tai nėra pripažįstama nusikalstama veika.

delinkvetinio elgesio (nusikalstamų veikų) sudaro smurtinis elgesys³² - buvo nustatyta, kad didėjant amžiui didėja ir smurtinio elgesio atvejų. Kas trečias vaikinai yra padaręs bent vieną smurtinį pažeidimą per savo gyvenimą ir net kas penktas per praėjusius metus. Merginų smurtinis elgesys pasireiškia beveik dukart rečiau.

Darbo autorės savianalizės tyrimas buvo atliktas Vilniaus Mikalojaus Daukšos vidurinėje mokykloje ir Abraomo Kulviečio vidurinėje mokykloje. Apklausa vyko 2015 m. balandžio 9-10 dienomis. Apklaustas 141 respondentas 15-17 metų amžiaus. Apklaustieji pagal lytį pasiskirstė beveik po lygiai: 72 vaikinai tai sudaro 51 proc. visų respondentų ir 69 merginos atitinkamai 49 proc. visų apklaustųjų. Plačiau atliktas savianalizės tyrimas pristatomas antrame darbo skyriuje.

Daugiau tokių ar panašių tyrimų Lietuvoje nebuvo atlikta.

1.3 Registruotos statistikos ir savianalizės tyrimų duomenų palyginimas

Norint pamatyti skirtumus tarp oficialiosios statistikos ir savianalizės tyrimų rezultatų svarbu palyginti gautus duomenis.

Didžiausias skirtumas pastebimas tarp labiausiai paplitusių nusikalstamų veikų. Registruotos statistikos duomenimis tarp paauglių labiausiai paplitusios turtinio pobūdžio nusikalstamos veikos – vagystės ir plėšimai. Tarptautinio tyrimo rezultatai atskleidžia visiškai kitokius duomenis, labiausiai paplitusios nusikalstamos veikos, susijusios su smurtu. Iš to galima daryti išvadą, kad būtent smurtinis elgesys, o ne turtiniai nusikaltimai, yra pagrindinė nepilnamečių elgesio problema. Jeigu lyginsime tarptautinio tyrimo ir autorės tyrimo rezultatus ir grupines muštynes laikysime smurtiniu nusikaltimu tuomet grupinės muštynės bus labiausiai paplitęs smurtinis nusikaltimas tarp 15-17 metų amžiaus asmenų. 14 merginų (t.y. 9,9 proc.) ir 54 vaikinai (t.y. 38,3 proc.) bent kartą gyvenime yra dalyvavę muštynėse (pagal autorės atliktą tyrimą), o per paskutiniuosius 2014 metus - 2 (1,4 proc.) merginos ir 12 vaikinų (t.y. 8,5 proc.) teigė dalyvavę muštynėse. Siekiant tiksliau atskleisti, kad vis tik smurtinis elgesys yra nepilnamečių elgesio problema, autorės tyrime buvo klausama apie sveikatos sutrikdymą ir tai tik patvirtino, kad smurtinis elgesys yra vienas iš trijų dažniausiai padaromų nusikalstamų veikų nepilnamečių tarpe. Merginų tarpe sveikatos sutrikdymai užėmė antrą vietą po turtinių nusikaltimų – vagysčių, o tarp vaikinų užėmė trečią vietą po svetimo turto sugadinimo ar sunaikinimo ir viešosios tvarkos pažeidimų. Reikia turėti mintyje, kad plėšimas tarptautiniame tyrime taip pat buvo priskirtas prie smurtinių nusikaltimų. Imant sumą šių nusikaltimų ir įvardijant juos kaip grupę smurtinių nusikaltimų, galima patvirtinti tarptautinio tyrimo išvadą

³² Tyrime su smurtiniu elgesiu buvo siejamas dalyvavimas grupinėse muštynėse, tyčinis kito žmogaus sumušimas, pinigų ar daiktų atėmimas iš kito grasinant smurtu, ginklo nešiojimas. Nors toks skirtumas kelia abejonių baudžiamosios teisės prasme, tyrime tai buvo įvardinta nusikalstamomis veikomis.

apie tai jog būtent smurtinis elgesys yra dažniausiai pasireiškiantis tarp paauglių vaikų, o merginų tarpe pirmoje vietoje vis tiek išlieka įvairios vagystės.

Kitas labai pastebimas skirtumas tarp registruotos statistikos ir tarptautinio tyrimo duomenų tai, kad pagal tarptautinio tyrimo duomenis net 13,2 proc. merginų prisipažino, kad per paskutinius metus yra padariusios nusikalstamą veiką. Pagal autorės atliktą tyrimą per paskutinius metus padariusios nusikalstamą veiką prisipažino 9,9 proc. merginų. Pagal oficialią statistiką šie skaičiai yra daug mažesni. Pagal oficialią statistiką Lietuvoje 2006 m. (lyginami metai, kai buvo atliktas tyrimas) nepilnamečių merginų, padariusių nusikalstamas veikas, buvo 225 tai sudarė tik 0,11 proc. Atliktame tyrime skaičiai yra didesni ir šiame darbe nagrinėjamu laikotarpiu: merginų skaičiaus procentinė išraiška svyruoja nuo 6,3 proc. iki 11 proc. visų įtariamų (kaltinamų) nepilnamečių. Didžiausia dalis buvo 2012 m. ir siekė 11 proc., tačiau šis skaičius, kad ir didžiausias per tiriamąjį laikotarpį, tačiau vis tiek mažesnis negu tarptautiniame tyrime gautas skaičius. Reikia atkreipti dėmesį, kad registruota statistika atspindi sunkesnius pažeidimus, negu savianalizės metodu atlikti tyrimai. Taip pat, svarbu paminėti, kad merginos dažniau daro nesunkius teisės pažeidimus, kas taip pat gali paaiškinti kodėl toks didelis skirtumas tarp tarptautinio tyrimo duomenų ir registruotos statistikos. Tačiau tai vis tiek rodo tendenciją, kad didelė dalis merginų, padariusių nusikalstamas veikas lieka neišaiškintos. Kodėl merginos nepapuoia į registruotos statistikos duomenis galima bandyti paaiškinti ir per pačios visuomenės požiūrį, nes būtent merginoms labiau nei vaikams yra linkstama atleisti. Taip pat merginos yra fiziškai silpnesnės ir joms sunkiau padaryti nusikaltimus, susijusius su fizinės jėgos panaudojimu.

Lyginant registruotos statistikos duomenis ir tarptautinio bei autorės atlikto tyrimo rezultatus pastebima, kad paauglių laisvalaikis, susijęs su grupe asmenų, registruotos statistikos duomenys atspindi, kad apie pusė visų nepilnamečių, padaromų nusikalstamų veikų padaroma būtent grupėje, o 61,1 proc. tarptautiniame tyrime dalyvavusių jaunuolių ir 53,2 proc. darbo autorės apklaustų respondentų pasisakė, kad laisvalaikį leidžia grupėje. Taigi grupiškumo požymis (kaip vienas iš veiksnių) atsispindi tiek registruotoje statistikoje, tiek ir atliktuose tyrime.

2. NEPILNAMEČIŲ ASMENŲ, PADARIUSIŲ NUSIKALSTAMAS VEIKAS, CHARAKTERISTIKA

Nagrinėjant nepilnamečių nusikalstamumą Lietuvoje, svarbu apžvelgti ne tik nusikalstamumo duomenis, bet taip pat ir registruotas statistikos duomenis, kuriuose atsispindi nepilnamečių, asmenų, padariusių nusikalstamas veikas, charakteristika. Kaip teigia kriminologai, būtinas nusikalstamumo analizės objektas yra nusikaltėlio asmenybė. Tik dėl vieno ar kitų būdingų asmeniui savybių jis pasirenka nusikalstamą elgesį. Kad ir kokius nusikalstamumo sapratos elementus nagrinėja kriminologai, jie visuomet susiduria su nusikaltėlio asmenybės aiškinimu. Apie nusikaltėlio asmenybę galima kalbėti tik tuo atveju, jei asmuo padaro nusikalstamą veiką, kurią lemia tam tikros neigiamos asmens savybės.³³

Šiame skyriuje analizuosime įtariamų (kaltinamų) asmenų pasiskirstymą pagal pilietybę, išsilavinimą, užimtumą bei kitus socialinius, demografinius jų bruožus Lietuvoje 2006-2014 m., kurie pateikiami registruotos nusikalstamumo statistikos duomenyse.

2.1 Registruotos statistikos duomenys

Pagal registruotas statistikos duomenis, daugiausiai nusikalstamų veikų Lietuvoje padaro mūsų valstybės pilietybę turintys asmenys, tik retais atvejais pasitaiko užsienio šalių piliečių arba asmenų be pilietybės. 2006 m. Lietuvos Respublikos piliečiai, tarp visų įtariamų (kaltinamų) nepilnamečių sudarė 99,4 proc., užsienio valstybės piliečiai 0,4 proc., o asmenys be pilietybės tik 0,2 proc. 2014 m. procentinės išraiškos išlieka panašios kaip ir nagrinėjamojo laikotarpio pradžioje ir taip pat kaip per visą laikotarpį, didžiausią dalį sudaro Lietuvos Respublikos piliečiai.

Lentelė Nr. 7 **Nepilnamečių asmenų, įtariamų (kaltinamų) padarius nusikalstamas veikas, pasiskirstymas pagal pilietybę 2006-2014 m. Lietuvoje**³⁴

Metai	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014
LR pilietis	3526	3399	3619	3345	2861	2604	2424	2447	2506
Užsienio valst. pilietis	14	7	6	4	3	4	6	4	6
Asmuo be pilietybės	7	7	2	3	1	3	1	0	1

„Išsilavinimas, užimtumas yra ne tik produktyvumo ir ekonominės raidos pagrindas, bet ir viena iš nusikalstamumo mažinimo prevencijos priemonių“³⁵. Pagal

³³ Genovaitė Babachinaitė, et al., *Kriminologija* (Vilnius: Mykolo Romerio Universiteto leidybos centras, 2010), 243.

³⁴ Informatikos ir ryšių departamento prie VRM pateikti duomenys „Duomenys apie įtariamus (kaltinamus) ir nukentėjusius nepilnamečius Lietuvos Respublikoje (Forma VSDN)“, žiūrėta 2015.03.20

http://www.ird.lt/infusions/report_manager/report_manager.php?lang=lt&rt=1

išsilavinimą nagrinėjamojo laikotarpio pradžioje buvo daugiausiai turinčių pagrindinį išsilavinimą, tačiau nuo 2010 m. galima pastebėti tendenciją, kad turinčių pradinį ir pagrindinį išsilavinimą asmenų skaičiai labai panašūs iš to galima daryti išvadą, kad didesnė dalis asmenų tarp visų įtariamų (kaltinamų) asmenų jau teturi tik pradinį išsilavinimą. Pradinį išsilavinimą turinčių asmenų procentinė dalis nagrinėjamoju laikotarpiu didėjo nuo 45,9 proc. iki 48,5 proc. tarp visų nepilnamečių, įtariamų (kaltinamų) padarius nusikalstamas veikas t.y. padidėjo 2,6 procentiniais punktais (asmenų sumažėjo 26 proc.) Gera tendencija išryškėja tarp neturinčių išsilavinimo asmenų, nes per nagrinjamąjį laikotarpį tokių asmenų procentinė dalis sumažėjo nuo 1,7 proc. iki 0,3 proc. asmenų t.y. sumažėjo 1,4 procentiniais punktais (asmenų be išsilavinimo sumažėjo 86 proc.) Mažėja ir asmenų su profesiniu išsilavinimu, jų sumažėjo šiek tiek daugiau nei dvigubai 2006 m. procentinė dalis buvo 0,5 proc., o 2014 m. tik 0,3 proc.

Apibendrinant lentelėje Nr. 8 pateiktus duomenis galima daryti išvadą, kad didžiausią dalį tarp visų įtariamų (kaltinamų) nepilnamečių sudaro asmenys, turintys pradinį arba pagrindinį išsilavinimus. Tačiau pastebimos tendencijos, kad asmenų, turinčių pradinį išsilavinimą daugėja, o pagrindinį, atvirščiai, mažėja.

Lentelė Nr. 8 **Nepilnamečių asmenų įtariamų (kaltinamų) padarius nusikalstamą veiką, pasiskirstymas pagal išsilavinimą 2006-2014 m. Lietuvoje**³⁶

Metai:	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	
Iš viso asmenų:	3583	3413	3627	3352	2865	2612	2431	2451	2513	
Pagal išsilavinimą:	Pradinis	1645	1699	1861	1594	1352	1297	1169	1205	1219
	Dalis, proc.	45,9	49,8	51,3	47,6	47,2	49,7	48,1	49,2	48,5
	Pagrindinis	1790	1607	1653	1660	1408	1236	1187	1187	1228
	Dalis, proc.	50,0	47,1	45,6	49,5	49,1	47,3	48,8	48,4	48,9
	Vidurinis	73	56	63	67	53	46	49	36	51
	Dalis, proc.	2,0	1,6	1,7	2,0	1,9	1,8	2,0	1,5	2,0
	Profesinis	16	15	9	9	17	8	7	4	7
	Dalis, proc.	0,5	0,4	0,3	0,3	0,6	0,3	0,3	0,2	0,3
	Neturi išsilavinimo	59	36	41	22	35	25	19	19	8
	Dalis, proc.	1,7	1,1	1,1	0,7	1,2	1,0	0,8	0,8	0,3

„Vaikų ir jaunimo užimtumas yra vienas veiksnių, darančių įtaką jų nusikalstamam elgesiui³⁷“. Remiantis aukščiau pateiktais duomenimis logiška išvada, kad dauguma nepilnamečių, kaip ir turėtų būti pagal jų amžių, yra moksleiviai. Jų procentinė išraiška iš visų

³⁵ Genovaitė Babachinaitė et al., *Nusikalstamumas Lietuvoje ir jo prognozės iki 2015 metų* (Vilnius: Mykolo Romerio universiteto leidybos centras, 2008), 146.

³⁶ Informatikos ir ryšių departamento prie VRM pateikti duomenys „Duomenys apie įtariamus (kaltinamus) ir nukentėjusius nepilnamečius Lietuvos Respublikoje (Forma VSDN)“, žiūrėta 2015.03.20

http://www.ird.lt/infusions/report_manager/report_manager.php?lang=lt&rt=1

³⁷ Genovaitė Babachinaitė et al. *Nusikalstamumas Lietuvoje ir jo prognozės iki 2015 metų* (Vilnius: Mykolo Romerio universiteto leidybos centras, 2008), 144.

įtariamų (kaltinamų) nepilnamečių kiekvienais metais sudaro apie 70 ir daugiau proc. Tačiau nors ir ne daug, bet pasitaikė ir tokių, kurie dirbo. Dirbančiųjų dalis atitinkamai mažėjo nuo 85 iki 46 asmenų t.y. mažėjo nuo 2,4 iki 1,8 proc. tarp visų įtariamų (kaltinamų) nepilnamečių asmenų. Kai kuriais metais nors ir tik po vieną atvejį, bet pasitaikydavo elgetaujančių nepilnamečių įtariamų (kaltinamų) padarius nusikalstamas veikas. Iš viso nesimokančių nepilnamečių nagrinėjamoju laikotarpiu mažėjo nuo 439 iki 171 asmenų t.y. mažėjo nuo 12 proc. iki 7 proc. Didžiausia dalis nesimokančių asmenų buvo 2008 m.- 742 asmenys tai sudarė 21 proc., tačiau tais metais buvo ir didžiausias skaičius dirbančiųjų. Šioje lentelėje (Nr.9) procentų suma nelygi 100 proc. dėl to, kad užimtumo duomenys ne visada pažymimi statistinėse kortelėse.

Pagal V. Dienį, tie kurie neturi užsėmimo, atsiduria „gatvėje“, o „gatvė“ – pagrindinis nusikaltėlių pasaulio rezervas.³⁸ Todėl labai svarbu, kad kuo mažesnė dalis nepilnamečių turėtų galimybę patekti į „gatvę“, kad jie būtų užimti ir atliktų savo pareigą – mokyti ir siekti, kad į darbo rinką patektų kvalifikuoti asmenys, o ne asmenys nebaigę mokyklos, kas vėliau jiems reiškia nekvalifikuotą darbą ir didelį nusivylimą darbo rinkai.

Lentelė Nr. 9 Nepilnamečių įtariamų (kaltinamų) padarius nusikalstamas veikas, pasiskirstymas pagal užimtumą (absoliutūs skaičiai ir procentinė išraiška) 2006-2014 m.

Lietuvoje³⁹

Metai:	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	
Iš viso asmenų:	3583	3413	3627	3352	2865	2612	2431	2451	2513	
Pagal užimtumą:	Dirbantys	85	102	118	36	23	27	35	29	46
	Dalis, proc.	2,4	2,9	3,3	1,1	0,8	1,0	1,4	1,2	1,8
	Besimokantys	2570	2383	2533	2390	2189	2084	2040	2042	2046
	Dalis, proc.	71,7	69,8	69,8	71,3	76,4	79,8	83,9	83,3	81,4
	Nesimokantys	439	459	742	560	336	236	154	156	171
	Dalis, proc.	12,3	13,4	20,5	16,7	11,7	9,0	6,3	6,4	6,8
	Elgetaujantys	1	1	1	0	1	0	0	1	0

Nepilnamečių, kurie įtariamai (kaltinami) nusikalstamas veikas padarę neblaivūs per nagrinėjamąjį laikotarpį mažėjo nuo 698 iki 374 asmenų t.y. sumažėjo nuo 19,2 iki 14,9 proc., o nepilnamečių, apsvaigusiu nuo narkotinių ar psichotropinių medžiagų tarp visų įtariamų (kaltinamų) nepilnamečių dalis nesudaro nei vieno procento. Jų mažėjo nuo 30 iki 15 asmenų t.y. mažėjo nuo 0,8 iki 0,6 proc. Kiekvienais metais apsvaigę nuo alkoholio nusikalstamas veikas padaro mažiausiai 15 proc. asmenų iš visų įtariamų (kaltinamų) nepilnamečių.

³⁸ Vincentas Dienys, *Užimtumas ar nusikalstamumas. Ar yra tarp jų ryšys?* (Vilnius: Leidybos centras, 1996), 58.

³⁹ Lentelė sudaryta darbo autorės, remiantis Informatikos ir ryšių departamento prie VRM pateiktais duomenimis „Duomenys apie įtariamus (kaltinamus) ir nukentėjusius nepilnamečius Lietuvos Respublikoje (Forma VSDN)“ žiūrėta 2015.03.20

http://www.ird.lt/infusions/report_manager/report_manager.php?lang=lt&rt=1

Lentelė Nr. 10 Nepilnamečiai įtariamai (kaltinami) padarę nusikalstamas veikas apsvaigę nuo alkoholio ar narkotinių psichotropinių medžiagų 2006-2014 m. Lietuvoje⁴⁰

Metai:		2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014
Nusikalstamas veikas padarė būdami:	Neblaivūs	698	672	632	642	497	440	408	454	374
	Dalis, proc.	19,2	19,7	17,4	19,1	17,3	16,8	16,8	18,51	14,9
	Apsvaigę nuo narkotinių ar psichotropinių medžiagų	30	14	18	12	19	12	5	14	15
	Dalis, proc.	0,8	0,4	0,5	0,4	0,7	0,5	0,2	0,2	0,6

Kaip jau minėta darbe, nepilnamečiams būdingas grupiškumas. „Grupinių nusikaltimų nepilnamečiai daugiau padaro veikdami kartu su suaugusiaisiais nei vien iš savo bendraamžių sudarytose grupėse“⁴¹. Ši teiginį paneigia lentelėje Nr. 10 pateikti duomenys. Iš jų matyti, kad daugiausiai nusikalstamų veikų įtariamai (kaltinami) nepilnamečiai padaro grupėse sudarytose tik iš nepilnamečių asmenų. Iš nepilnamečių ir suaugusiųjų sudarytų grupių skaičius didesnis negu tik iš pilnamečių sudarytų grupių nagrinėjamoju laikotarpiu buvo tik porą metų t.y. tik 2010 ir 2011 m. Galima daryti išvadą, jog nepilnamečiai labiau nei anksčiau linkę burtis į grupes su savo bendraamžiais. Grupių, kurias sudarė tik nepilnamečiai, skaičius per nagrinėjamą laikotarpį sumažėjo nuo 1050 iki 695 t.y. sumažėjo 34 proc., atitinkamai grupių, sudarytų iš nepilnamečių ir suaugusių sumažėjo nuo 814 iki 510 t.y. sumažėjo 37 proc., o nepilnamečių ir mažamečių grupių padaugėjo nuo 49 iki 51 t.y. padaugėjo 4 proc. Tik iš nepilnamečių sudarytos grupės kiekvienais metais sudaro nuo 23,5 iki 33,7 proc., o iš nepilnamečių ir mažamečių nuo 20,3 iki 27,5 proc. Iš nepilnamečių ir mažamečių sudarytos grupės nesiekia 3 proc per visą nagrinėjamą laikotarpį.

⁴⁰ Informatikos ir ryšių departamento prie VRM pateikti duomenys „Duomenys apie įtariamus (kaltinamus) ir nukentėjusius nepilnamečius Lietuvos Respublikoje (Forma VSDN)“, žiūrėta 2015.03.20

http://www.ird.lt/infusions/report_manager/report_manager.php?lang=lt&rt=1

⁴¹ Genovaitė Babachinaitė, et al. *Nusikalstamumas Lietuvoje ir jo prognozės iki 2015 metų*. (Vilnius: Mykolo Romerio universiteto leidybos centras, 2008), 134.

Lentelė Nr. 11 **Grupių sudėtis 2006-2014 m. Lietuvoje**⁴²

Metai:		2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014
Iš viso asmenų:		3583	3413	3627	3352	2865	2612	2431	2451	2513
Nusikalstamą veiką padariusios grupės sudėtis	Tik nepilnamečiai	1050	1087	1221	955	720	613	617	656	695
	Dalis, proc.	29,3	31,8	33,7	28,5	25,1	23,5	25,4	26,8	27,7
	Nepilnamečiai ir suaugę	814	741	751	818	788	689	579	555	510
	Dalis, proc.	22,7	21,7	20,7	24,2	27,5	26,4	23,8	22,6	20,3
	Nepilnamečiai ir mažamečiai	49	63	49	64	50	51	48	57	51
	Dalis, proc.	1,4	1,8	1,4	1,9	1,7	2,0	2,0	2,3	2,0

„Pakartotinio nepilnamečių nusikalstamumo rodikliai iš dallies parodo baudžiamosios justicijos poveikį nepilnamečiams⁴³“. Iš lentelėje (Nr. 12) pateiktų duomenų matyti, kad asmenų, padariusių nusikalstamas veikas pakartotinai skaičius sumažėjo nuo 323 iki 142 asmenų t.y. sumažėjo 56 proc. Tarp visų įtariamų (kaltinamų) nepilnamečių 2006 m. pakartotinai padarė nusikalstamas veikas 9 proc., o 2014 m. tik 6 proc. asmenų. Reikia atkreipti dėmesį į tai, kad registruota statistika kaip kriminologinį recidyvą fiksuoja tik tuos atvejus, kai nusikalstama veika padaroma pakartotinai vis dar būnant nepilnamečiu. Koks yra recidyvas, kai sulaukiama pilnametystės, nežinoma.⁴⁴ Iš pateiktų duomenų galima daryti išvadą, jog baudžiamosios justicijos poveikis nepilnamečiams gerėja, nes mažėja pakartotinai nusikaltusių nepilnamečių asmenų, tačiau reikia turėti omenyje, kad mažėja ir pačių nepilnamečių įtariamų (kaltinamų) padarius nusikalstamas veikas skaičius.

⁴² Lentelė sudaryta darbo autorės, remiantis Informatikos ir ryšių departamento prie VRM pateiktais duomenimis „Duomenys apie įtariamus (kaltinamus) ir nukentėjusius nepilnamečius Lietuvos Respublikoje (Forma VSDN)“, žiūrėta 2015.03.20

http://www.ird.lt/infusions/report_manager/report_manager.php?lang=lt&rt=1

⁴³ Genovaitė Babachinaitė et al., *Nusikalstamumas Lietuvoje ir jo prognozės iki 2015 metų* (Vilnius: Mykolo Romerio universiteto leidybos centras, 2008), 136.

⁴⁴ Genovaitė Babachinaitė et al., „Nepilnamečių nusikalstamumo bruožai (praėjus, dabartis, prognozės),“ *Filosofija. Sociologija* 3, (1991): 73

Lentelė Nr. 12 **Nepilnamečiai asmenys, padarę nusikalstamas veikas pakartotinai (absolūtus skaičius ir procentinę dalis) 2006-2014 m. Lietuvoje**⁴⁵

Metai:	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014
Asmenys, padarę nusikalstamas veikas pakartotinai (Abs.sk)	323	254	294	185	214	174	131	118	142
Dalis, proc.	9,0	7,4	8,1	5,5	7,5	6,6	5,4	4,8	5,7

Šiame skyriuje taip pat svarbu aptarti ir motyvus dėl kurių nepilnamečiai padarę nusikalstamas veikas. Motyvų, padaryti nusikalstamą veiką, gali būti įvairiausių: nuo buitinių priežasčių iki kito nusikaltimo slėpimo. Dažniausiai nepilnamečių tarpe pasitaikantis motyvas – savanaudiškos paskatos. Tai turbūt logiškas ir lengviausiai suprantamas paauglių nusikaltimų motyvas, nes savanaudiškomis paskatomis siekiama turėti iš to kokios nors turtinės naudos sau (ar kitiems) – gauti atlygį už nusikalstamos veikos padarymą, užvaldyti turtą, įgyti teisę į turtą, neteisėtai išvengti skolos. Kiekvienais metais nepilnamečiai įtariamai (kaltinami) padarius nusikalstamą veiką padaro apie 30 proc. nusikalstamų veikų iš visų užregistruotų nepilnamečių padarytų nusikalstamų veikų būtent iš savanaudiškų motyvų. Kitas tarp paauglių paplitęs motyvas – konflikto kilimas ir jo pasekoje padaryta nusikalstama veika. Logiška, kad paaugliai žymiai pažeidžiamesnės asmenybės (jų asmenybės ir nuostatos dar tik formuojasi) nei suaugę asmenys ir tai lemia, kad konflikto metu paaugliai gali griebtis kraštutinių priemonių ir padaryti nusikalstamą veiką. Konflikto metu padarytų nusikalstamų veikų nagrinėjamoju laikotarpiu daugėjo nuo 82 iki 121 t.y. nuo 1,9 iki 3,6 proc.

Lentelė Nr. 13 **Nepilnamečių, įtariamų (kaltinamų) padarius nusikalstamas veikas, motyvai**⁴⁶

Metai:	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014
Motyvai:									
Dėl buitinių priežasčių	22	12	16	22	20	14	30	35	21
Dalis, proc.	0,1	0,3	0,4	0,5	0,6	0,4	1,0	1,1	0,6

⁴⁵ Lentelė sudaryta darbo autorės, remiantis Informatikos ir ryšių departamento prie VRM pateiktais duomenimis „Duomenys apie įtariamų (kaltinamų) nepilnamečių nusikalstamumą Lietuvos Respublikoje (forma 30N-SAV)“, žiūrėta 2015.03.20

http://www.ird.lt/infusions/report_manager/report_manager.php?lang=lt&rt=1

⁴⁶ Lentelė sudaryta darbo autorės, remiantis Informatikos ir ryšių departamento prie VRM pateiktais duomenimis „Duomenys apie įtariamus (kaltinamus) ir nukentėjusius nepilnamečius Lietuvos Respublikoje (Forma VSDN)“, žiūrėta 2015.03.20

http://www.ird.lt/infusions/report_manager/report_manager.php?lang=lt&rt=1

Dėl savanaudiškų paskatų	1433	1377	1494	1352	1108	956	1031	793	1025
Dalis, proc.	33,8	34,0	34,5	33,6	30,9	29,0	33,0	25,4	30,3
Dėl keršto	8	12	20	26	28	21	14	24	23
Dalis, proc.	0,2	0,3	0,5	0,6	0,8	0,6	0,4	0,8	0,7
Kilus konfliktui	82	91	89	73	90	84	100	120	121
Dalis, proc.	1,9	2,2	2,1	1,8	2,5	2,5	3,2	3,8	3,6
Iš pavydo	2	4	6	5	3	2	1	3	2
Dalis, proc.	0,05	0,09	0,1	0,1	0,08	0,06	0,03	0,09	0,06
Siekiant nuslėpti kitą nusikaltimą	2	3	8	1	3	3	2	4	1
Dalis, proc.	0,05	0,07	0,2	0,02	0,08	0,09	0,06	0,1	0,03

Apibendrinant galima daryti išvadą, kad didžiausią dalį įtariamų (kaltinamų) nepilnamečių sudaro Lietuvos Respublikos piliečiai (apie 99 proc.), turintys pradinį arba pagrindinį išsilavinimą (apie 50 proc.). Didžiąją dalį nusikalstamų veikų nepilnamečiai padaro grupėse sudarytose iš nepilnamečių (apie 30 proc.). Apie 15 proc. visų įtariamų (kaltinamų) nepilnamečių kiekvienais metais per tiriamąjį laikotarpį buvo apsvaigę nuo alkoholio. Nusikaltimus dažniausiai padaro iš savanaudiškų paskatų (apie 30 proc. iš visų nepilnamečių padarytų nusikalstamų veikų).

2.2 Autorės atlikto savianalizės tyrimo duomenys

Savianalizės tyrimas buvo atliktas Vilniaus Mikalojaus Daukšos vidurinėje mokykloje ir Abraomo Kulviečio vidurinėje mokykloje. Apklausa vyko 2015 m. balandžio 9-10 dienomis. Apklaustas 141 respondentas 15-17 metų amžiaus. Visiškai atsisakiusių pildyti anketas nebuvo, tik surinkinėjant duomenis buvo neatsakytų pavienių klausimų. Apklaustieji pagal lytį pasiskirstė beveik po lygiai: 72 vaikinai tai sudaro 51 proc. visų respondentų ir 69 merginos atitinkamai 49 proc. visų apklaustųjų.

Lentelė Nr. 14 Nepilnamečių apklaustųjų pasiskirstymas pagal amžių.

Amžius:	15 metų:	16 metų:	17 metų:
Vaikinai:	10	32	30
Merginos:	7	32	30

Pasiskirstymas pagal amžių pavaizduotas lentelėje nr. 14, kurioje matyti, kad skiriasi tik 15 metų amžiaus apklaustųjų skaičius, o 16 ir 17 metų amžiaus vaikinių ir merginų buvo apklausta toks pats skaičius. Respondentų buvo klausama apie jų pačių padarytas nusikalstamas veikas per visą gyvenimą ir per paskutinius metus (2014 m.). Taip pat buvo klausama apie šeimos sudėtį, alkoholinių gėrimų vartojimą ir apsvaigimą nuo jų, narkotinių ir psichotropinių medžiagų vartojimą bei apie laisvalaikį ir nuostatas smurto bei savikontrolės atžvilgiu (žr. Priedas Nr. 1 Klausimynas).

Dauguma apklaustųjų t.y. 103 gyvena pilnoje šeimoje t.y. ir su tėčiu ir su mama, 31 gyvena tik su mama, 4 tik su tėčiu ir 3 su globėjais. 73 proc. visų apklaustųjų gyvena pilnose šeimose, likusi dalis tik su vienu iš tėvų arba su globėjais (su mama 22 proc., su tėčiu 3 proc., o su globėjais 2 proc.).

Alkoholinius gėrimus bent kartą gyvenime yra vartojęs 131 respondentas tai sudaro 92,9 proc. visų respondentų: iš jų 64 merginos t.y. 48,9 proc. iš visų vartojusiųjų ir 57 vaikinai t.y. 43,5 proc. Nevartojusiųjų alkoholinių gėrimų yra tik 7,1 proc. t.y. 10 apklaustųjų per visą gyvenimą nė karto nevartojo alkoholinių gėrimų.

Lentelė nr. 15 **Alkoholio vartojimas pagal amžių.**

Per visą gyvenimą vartoję alk. gėrimus			Per visą gyvenimą nevartoję alk. gėrimų	
	Merginos:	Vaikinai:	Merginos:	Vaikinai
15 metų:	6	9	1	1
16 metų:	29	31	3	1
17 metų:	29	27	1	3

Iš lentelėje pateiktų duomenų galima daryti išvadą, kad didelė dalis respondentų yra vartoję alkoholinius gėrimus per visą savo gyvenimą, tačiau paklausti ar bent kartą gyvenime buvo apsvaigę nuo alkoholinių gėrimų atsakiusių neigiamai buvo didesnė dalis nei atsakiusių, kad iš viso nevartojo alkoholinių gėrimų. Reikėtų atkreipti dėmesį, kad didesnė dalis vartojusių alkoholinius gėrimus per visą gyvenimą yra merginų.

Narkotinių medžiagų vartojimas mažiau paplitęs tarp paauglių, nei alkoholio vartojimas. Paklausti ar vartojo narkotinių ar psichotropinių medžiagų per visą savo gyvenimą teigiamai atsakė 36 moksleiviai t.y. 25,5 proc. respondentų iš jų 8 (22,2 proc. iš vartojusių ir 5,6 proc. iš visų respondentų) merginos ir 28 (77,7 proc. iš vartojusių ir 19,9 iš visų respondentų) vaikinai.

Lentelė Nr. 16 **Narkotinių ir psichotropinių medžiagų vartojimas pagal amžių.**

Per visą gyvenimą vartoję narkotines ar psichotropines medžiagas:			Per visą gyvenimą nevartoję narkotines ar psichotropines	
Amžius:	Merginos:	Vaikinai:	Merginos:	Vaikinai:
15 metų:	0	4	7	6
16 metų:	2	9	30	23
17 metų:	6	15	24	15

Iš lentelėje (Nr. 16) pateiktų duomenų, priešingai nei alkoholio vartojimo lentelėje, matoma, jog didesnė dalis vartojusių narkotines ar psichotropines medžiagas yra vaikinų nei merginų. 17 metų vaikinų pusė (50 proc. tarp visų apklaustų tokio amžiaus vaikinų) yra vartoję bent kartą gyvenime narkotines ar psichotropines medžiagas, o merginų tik vienas penktadalis (t.y. 20 proc. iš visų tokio amžiaus merginų).

Tyrimo buvo pateikta 15 klausimų apie nusikalstamas veikas. 4 klausimai apie vagystes – vagystė, kai pavogto turto vertė viršijo 38 eurus (130 Lt), vagystė iš parduotuvės

(prekybos centro), vagystė, įsibraunant į patalpas ir vagystė iš asmens drabužių, rankinės ar kitokio nešulio (kišenvagystė). Taip pat respondentų buvo klausiama apie dalyvavimą muštinėse (nors tai ir nėra nusikalstama veika pagal LR BK), siekiant palyginti gautus rezultatus su jau atlikto ir minėto tyrimo duomenimis. Taip pat buvo klausiama apie sveikatos sutrikdymo padarymą, informacinių sistemų darbo sutrikdymą, svetimo turto sunaikinimą ar sugadinimą, viešosios tvarkos pažeidimus, netikrų pinigų gaminimą, narkotinių ar psichotropinių medžiagų siūlymą, davimą ar pardavimą, turto prievartavimą, sukčiavimą ir plėšimą.

Lentelė Nr. 17 15-17 metų amžiaus moksleivių, padariusių nusikalstamas veikas skaičius, ir veikų skaičius per visą gyvenimą ir per 2014 m.

Lytis:	Per visą gyvenimą:				Per 2014 metus:	
	Merginos:		Vaikiniai:		Merginos:	Vaikiniai:
Ar padarė nurodytą nusikalstamą veiką:	Taip:	Ne:	Taip:	Ne:	Asmenų skaičius ir kartai:	Asmenų skaičius ir kartai:
Nusikalstama veika: Vagystė (LR BK 178 str. 1 d.)	0	68	4	68	0	2 po 1 kartą
Vagystė iš parduotuvės (prekybos centro) (LR BK 178 str. 2 d.)	14	54	29	43	1 du kartus 2 po vieną kartą 1 daug kartų	7 po vieną kartą 2 po du kartus 1 tris kartus 1 dešimt kartų 1 šešis kartus
Kišenvagystė (LR BK 178 str. 2 d.)	2	67	5	67	2 po vieną kartą	1 vieną kartą 1 dešimt kartų 1 daug kartų
Vagystė, įsibraunant į patalpas (LR BK 178 str. 1 d.)	2	67	4	68	2 po vieną kartą	2 po vieną kartą
Dalyvavimas muštinėse (delinkvetinis elgesys) 1 mergina ir 1 vaikinai neatsakė	14	54	54	17	2 po vieną kartą	4 po vieną kartą 3 po du kartus 3 po tris kartus 1 keturis kartus 1 penkis kartus 1 dvidešimt kartų
Sveikatos sutrikdymas (LR BK 135 str.; 138 str.; 140 str.) 1 vaikinai neatsakė	11	58	27	44	2 po vieną kartą	3 po vieną kartą

Grasinimas nužudyti ar sunkiai sutrikdyti sveikatą ar žmogaus terorizavimas (LR BK 145 str.)	3	66	14	58	1 vieną kartą 1 tris kartus	3 po vieną kartą 1 du kartus 1 keturis kartus
Neteisėtas poveikis elektroniniams duomenims (LR BK 196 str. 3 d.) 1 vaikinai neatsakė	4	65	16	55	0	3 po vieną kartą 2 po du kartus
Turto sugadinimas ar sunaikinimas (LR BK 187 str.)	8	61	29	43	1 vieną kartą	6 po vieną kartą 1 du kartus 1 tris kartus 1 keturis kartus
Viešosios tvarkos pažeidimas (LR BK 284 str.) 1 vaikinai neatsakė	7	62	28	33	0	2 po vieną kartą 1 du kartus 2 tris kartus 1 penkis kartus 4 daug kartų
Netikrų pinigų gaminimas (LR BK 213 str.)	2	67	10	62	1 vieną kartą	1 vieną kartą 1 daug kartų
Neteisėtas disponavimas narkotinėmis ar psichotropinėmis medžiagomis turint tikslą jas platinti (LR BK 260 str.)	4	65	10	62	0	1 vieną kartą 1 du kartus 1 dešimt kartų 1 daug kartų
Turto prievartavimas (LR BK 181 str.) 1 mergina neatsakė	2	66	5	67	0	1 vieną kartą
Sukčiavimas (LR BK 182 str.) 1 vaikinai neatsakė	0	69	5	66	0	2 po vieną kartą
Plėšimas (LR BK 180 str.) 1 vaikinai neatsakė	0	69	3	68	0	0

Iš pateiktos lentelės duomenų galima teigti, jog per visą gyvenimą, apklaustos merginos daugiausiai padarė vagysčių iš parduotuvių (prekybos centrų) – 14 merginų t.y. 9,9 proc. visų apklaustų respondentų, o tarp aplaustų merginų tai sudarė 20,3 proc. Vaikinai taip pat daugiausiai nurodė padarę vagystes iš parduotuvių (prekybos centrų) bei sugadinę ar sunaikinę turtą abiem atvejais 29 vaikinai atsakė teigiamai tai sudarė 20,6 proc. visų apklaustų respondentų ir 40,3 proc. tarp apklaustų vaikinų. Antroje vietoje merginų tarpe yra sveikatos sutrikdymas –

11 merginų pasisakė teigiamai t.y. 15,9 proc. visų apklaustų merginų nurodė, padariusios sveikatos sutrikdymą (7,8 proc. visų apklaustų asmenų). Vaikinų tarpe antroje vietoje yra viešosios tvarkos pažeidimas, 28 apklaustieji nurodė, pažeidę viešąją tvarką t.y. 19,9 proc. visų apklaustų asmenų ir 38,9 apklaustų vaikinų padarė šią nusikalstamą veiką. Trečiojoje vietoje merginų tarpe yra turto sugadinimas arba sunaikinimas – 8 merginos nurodė padariusios šią nusikalstamą veiką (tarp visų apklaustųjų tai sudaro 5,7 proc., o tarp apklaustų merginų – 11,6 proc.). Tarp vaikinų trečiojoje vietoje yra sveikatos sutrikdymas, 27 respondentai atsakė padarę sveikatos sutrikdymą (tai sudaro 19,1 proc. visų respondentų, o tarp apklaustų vaikinų sveikatos sutrikdymą padarė 37,5 proc.).

Per 2014 metus 4 merginos (2,8 proc. iš visų respondentų ir 5,8 proc. iš apklaustų merginų) padarė vagystes iš parduotuvių (prekybos centrų), o vaikinų tai padarė 12 (8,5 proc. tarp visų apklaustų respondentų ir 16,7 tarp apklaustų vaikinų). Po dvi merginas pasisakė padariusios kišenvagystę, vagystę, įsibraunant į patalpas, bei grasino nužudyti ar sutrikdyti sveikatą. Vaikiniai per 2014 metus antroje vietoje padarė daugiausiai viešosios tvarkos pažeidimų (10 vaikinų atsakė padarę šią nusikalstamą veiką t.y. 7,1 proc. iš visų apklaustų ir 13,9 proc. iš apklaustų vaikinų). Trečioje vietoje per 2014 metus vaikinai daugiausiai padarė turto sugadinimą ar sunaikinimą (9 vaikinai atsakė, padarę šią nusikalstamą veiką t.y. 6,4 proc iš visų respondentų ir 12,5 proc. iš visų apklaustų vaikinų).

Remiantis tyrimo duomenimis, visų tirtų moksleivių nusikalstamų veikų struktūroje didžiausią dalį sudaro vagystės iš parduotuvių (prekybos centrų) 32,6 proc. visų respondentų bent kartą gyvenime yra padarę šią nusikalstamą veiką. Tarp merginų daugiausiai šią nusikalstamą veiką padarė būdamos 17 metų (9 merginos atsakė teigiamai t.y. 6,4 proc. iš visų respondentų), o tarp vaikinų daugiausiai šią nusikalstamą veiką padarė 16 metų (14 vaikinų atsakė teigiamai t.y. 9,9 proc. iš visų tirtų nepilnamečių.).

Tiriant moksleivių nusikalstamą elgesį ir pasiskirstymą tarp lyčių pastebima, kad merginų nusikalstamumas tirtoje respondentų grupėje, yra mažesnis nei vaikinų. Tyrimo metu paaiškėjo, kad 31 (t.y. 44,9 proc. iš visų tirtų merginų) mergina ir 61 (84 proc. iš visų tirtų vaikinų) vaikinai bent kartą gyvenime yra padarę bet vieną iš tirtų nusikalstamų veikų. Pagal tyrimo duomenis išlieka skirtumas tarp vaikinų ir merginų, padariusių bent vieną nusikalstamą veiką. Tarp visų tirtų respondentų merginos padariusios bent vieną nusikalstamą veiką sudaro 21,9 proc., o vaikinai 43,3 proc. Merginų padariusių bent vieną nusikalstamą veiką yra dvigubai mažiau nei vaikinų. Tai galima bandyti paaiškinti tuo, jog merginos yra stipriau kontroliuojamos (tėvų kontrolė bus aptarta vėliau). Pagal oficialiąją statistiką merginos per nagrinėjamąjį laikotarpį (2006-2014 m.) kasmet vidutiniškai sudaro apie 8 proc. visų įtariamų (kaltinamų) nepilnamečių. Kaip jau minėta tiek tarp merginų tiek tarp vaikinų daugiausiai padaroma

vagyščių iš parduotuvių (prekybos centrų). Kas penktas vaikinys yra padaręs šį nusikaltimą ir kas dešimta mergina. Didžiausi skirtumai tyrimo metu tarp vaikinių ir merginų padaromų nusikaltimų išryškėjo tarp padaromų turto sunaikinimo ar sugadinimo ir viešosios tvarkos pažeidimų. Didesnė dalis vaikinių per visą savo gyvenimą yra padarę viešosios tvarkos pažeidimus ir sugadinę ar sunaikinę turtą (atitinkamai 28 t.y. 38,9 proc. iš visų vaikinių ir 29 t.y. 40,3 iš visų vaikinių) vaikinai, o merginų padariusių tokius nusikaltimus atitinkamai tik 7 (t.y. 10,1 proc. iš visų merginų) ir 8 (t.y. 11,6 proc. iš visų merginų).

Tyrimė taip pat buvo siekiama išsiaiškinti šeimos įtaką paauglių nusikalstamumui. Šiam klausimui analizuoti buvo pateikiami klausimai apie nepilnamečių santykius su tėvais ir jų kontrolę. Ryšio su tėvais kokybei nustatyti buvo užduodamas klausimas apie vaikų santykius su tėvais. Tiesioginei kontrolei nustatyti buvo klausama ar tėvai žino su kuo vaikai leidžia laisvalaikį ir ar pasako, kurią valandą vaikas turi grįžti namo. Klausimas ar paaugliai klauso tėvų ir grįžta nurodytu laiku galima laikyti tam tikru tėvų kontrolės efektyvumo indikatoriumi. Duomenys rodo, kad labai blogi ir blogi santykiai su tėvais sudaro tik 2,1 proc. iš visų apklaustųjų respondentų (t.y. tik 3 respondentai nurodė, kad santykiai su tėvais yra blogi arba labai blogi). Likę moksleiviai atsakė, kad jų santykiai su tėvais labai geri (70 moksleivių t.y. 49,6 proc.), geri (50 moksleivių t.y. 35,5 proc.) ir neutralūs (17 moksleivių t.y. 12,1 proc.). Vienas moksleivis į šį klausimą neatsakė. Tik du moksleiviai pasisakė, kad jų tėvai niekada nežino kur ir su kuo jie leidžia savo laisvalaikį. Didžiosios dalies moksleivių tėvai visada žino ar daugiau atvejų žino nei nežino kur ir su kuo jų vaikai leidžia laisvalaikį (atitinkamai 65 t.y. 46,1 proc. ir 66 t.y. 46,8 proc. moksleivių nurodė tokius atsakymus). Daugiausia tėvų dažniau nurodo, nei nenurodo, kada vaikas turėtų būti namuose (56 t.y. 39,7 proc. paauglių pasisakė, jog tėvai dažniau nurodo, nei nenurodo, kada grįžti namo), kad visada nurodo, kada grįžti namo pasisakė 39 moksleiviai t.y. 27,7 proc. Likusiems dažniau nenurodo nei nurodo – 32 moksleiviai (22,7 proc.) ir visai nenurodo 13 moksleivių (t.y. 9,2 proc.). Pristatant tarptautinį tyrimą buvo padaryta išvada, jog vaikai, kurių santykiai su tėvais nėra geri pasižymi didesniu delinkventinio elgesio paplitimu.⁴⁷ Autorės atlikto tyrimo duomenimis negalima daryti kategoriškos išvados, kad santykių pobūdis nulemia nusikalstamumą. Tik trys moksleiviai nurodė, kad jų santykiai su tėvais blogi arba labai blogi, tačiau tai neleidžia daryti kategoriškos išvados, kad jų nusikalstamumas yra didesnis. Du iš trijų paauglių nurodė padarę po dvi nusikalstamas veikas (tai nelabai skiriasi ir nuo kitų paauglių, kurių santykiai šeimoje labai geri, geri ar neutralūs), o viena moksleivė, kurios santykiai su mama labai blogi nurodė padariusi 9 nusikalstamas veikas per visą gyvenimą. Tačiau iš vienos anketos negalima padaryti išvadų. Iš asmenų, kurių tėvai

⁴⁷ Svetlana Justickaja et al. "15-17 amžiaus moksleivių delinkventinis elgesys ir viktimizacija Lietuvoje (pagal tarptautinio jaunimo delinkventinio elgesio, nuostatų ir viktimizacijos tyrimo duomenis)," *Teisės problemos 4* (2008): 67-107

nežino ar daugiau atvejų nežino kur ir su kuo jų vaikai leidžia laisvalaikį išryškėja tendencija, jog tokių paauglių nusikalstamumo lygis didesnis. Jie per visą gyvenimą pasisakė padarę daugiau nusikalstamų veikų, nei paaugliai, kurių tėvai visada žino arba daugiau atvejų žino kur ir su kuo jų vaikas leidžia laiką. Nusikalstamas elgesys taip pat labiau būdingas tiems, kuriems nenurodomas laikas kada grįžti namo arba dažniau nenurodomas nei nurodomas (tokių buvo 45 t.y. 31,9 proc. iš visų apklaustų) ir tiems, kurie nelinkę klausyti tokių tėvų paliepimų – visiškai neklauso arba dažniau neklauso nei klauso (tokių buvo 14 t.y. 9,9 proc. iš visų apklaustų). Per visą gyvenimą tokie jaunuoliai yra padarę bent po dvi nusikalstamas veikas. Galima daryti išvadą, jog paaugliai, patiriantys mažesnę tėvų kontrolę arba jos nepaisantys daugiau daro nusikalstamas veikas. Taigi šeimos įtaka (tėvų kontrolė) yra vienas iš veiksmų, turinčių įtakos nepilnamečių nusikalstamumui.

Taip pat tyrime buvo siekiama išsiaiškinti moksleivių santykį su mokykla ir nusikalstamumu. Tyrime buvo klausiama ar moksleiviams patinka mokykloje, kaip ji vertina savo pasiekimus mokykloje ir ar jiems yra tekę likti toje pačioje klasėje. Tyrimo duomenys parodė, kad 3 merginos ir 1 vaikinai buvo likę toje pačioje klasėje (2,1 proc.), jie savo pasiekimus mokykloje vertina vidutiniškai ir yra labiau linkę į nusikalstamą elgesį nei tie, kurie savo pasiekimus vertina labai gerai ir jiems nėra tekę likti toje pačioje klasėje antrus metus.

Kaip jau minėta šiame darbe paaugliams labiau nei suaugusiems būdingas grupiškumas. Tai patvirtina ir tyrimo duomenys. Paklausti kaip praleidžia savo laisvalaikį didelė dalis respondentų atsakė, jog jį praleidžia su 1-3 draugais arba didesnėje draugų kompanijoje – 75 apklausti moksleiviai t.y. 53,2 proc. teigė taip praleidžiantys savo laisvalaikį. Kur kas mažiau moksleivių (26 t.y. 18,4 proc.) nurodė, jog laisvalaikį dažniausiai leidžia su šeima. Ir tik 16 moksleivių (11,3 proc.) nurodė, jog laisvalaikį dažniausiai praleidžia būdami vieni. Kiti (24 moksleiviai t.y. 17,0 proc.) įrašė savo variantus, kuriuose dažniausiai įvardijo savo hobius tokius kaip įvairios sporto šakos ar lenktynės.

Taip pat buvo užduotas klausimas ar respondentams ir jų draugams priimtina įstatymams prieštaraujanti/priešinga veikla. 45 (31,9 proc.) moksleiviai nurodė, jog jam ir jo geriausiems draugams priimtina įstatymams priešinga veikla. Galima daryti išvadą, kad moksleiviai laisvalaikį praleidžiantys daugiausiai su draugais ir kuriems priimtina įstatymams prieštaraujanti veikla yra labiau linkę į nusikalstamų veikų padarymą. Dažniausiai laisvalaikį praleidžiantys su šeima ar užsiėminėjantys sportu mažiau pasižymi nusikalstamų veikų padarymu.

Moksleiviams buvo pateikti du klausimai apie smurto vartojimą ir savęs kontroliavimą netikėtose situacijose. Dauguma merginų paklaustos ar smurto vartojimas prieš kitus joms atrodo natūralus/normalus dalykas atsakė, kad visiškai nepritaria tokiam teiginiui – 57

merginos (82,6 proc. visų apklaustų merginų). Tik viena mergina pritarė šiam teiginiui, o likusios 11 merginų pasisakė, kad kartais smurto vartojimas yra geras būdas spręsti problemas (15,9 proc. visų apklaustų merginų). Vaikinų atsakymai pasiskirstė kiek kitaip. 4 vaikinai visiškai pritarė šiam teiginiui (5,6 proc. visų apklaustų vaikinų), teigiančių, kad smurto vartojimas kartais geras būdas spręsti problemas buvo 41 (56,9 proc.), o nepritarančių buvo 25 (34,7 proc.). Taigi, galima daryti išvadą, kad merginos smurto atžvilgiu labiau nusistatę neigiamai ir smurto vartojimas joms atrodo netinkamas būdas spręsti problemas, o didesnę dalis vaikinų mano, kad kartais smurtas yra būdas išspręsti problemas tai rodo vaikinų didesnę toleranciją smurto atžvilgiu. Savikontrolės klausimu atsakymai pasiskirstė kitaip. 21 mergina (30,4 proc. visų apklaustų merginų) ir 21 vaikinai (29,2 proc. visų apklaustų vaikinų) atsakė, jog netikėtose ir jiems nemaloniuose situacijose visiškai save kontroliuoja. 31 mergina (44,9 proc. visų apklaustų merginų) ir 37 (51,4 proc. visų apklaustų vaikinų) pasisakė, kad dažniausiai save kontroliuoja. O dažniausiai nekontroliuoja, kartais kontroliuoja kartais nekontroliuoja arba visiškai nekontroliuoja pasisakė 17 merginų (24,6 proc. visų apklaustų merginų) ir 12 vaikinų (16,7 proc. visų apklaustų vaikinų), 2 vaikinai į šį klausimą neatsakė. Iš pateiktų duomenų galima daryti išvadą, kad didesnę dalis merginų (75,4 proc.) ir vaikinų (80,6 proc.) save visiškai arba dažniausiai kontroliuoja netikėtose situacijose.

3. NEPILNAMEČIŲ NUSIKALSTAMUMO VEIKSNIAI LIETUVOJE

XXI amžius – sparčių pokyčių, susvetimėjimo, vartotojiškų poreikių tenkinimo, globalizacijos ir socialinės diferenciacijos amžius. Besikeičiančios vertybės sukuria ne tik teigiamą rezultatą visuomenėje, bet ir skatina neigiamus pokyčius. „Krimnologų senai pastebėta, kad nusikalstamumas įvairiais ryšiais susijęs su visuomenės socialine, demografinė, ekonomine, teisine, politine ir moraline padėtimi, jos raida bei pokyčiais. Kai šalyje padėtis tvirta, nusikalstamumo lygis taip pat nekinta. Socialinių krizių, esminių permainų laikotarpiais nusikalstamumas paprastai didėja.⁴⁸”

Šiame skyriuje bus nagrinėjami veiksniai, turintys įtakos nepilnamečių nusikalstamumui Lietuvoje.

G. Valicko nuomone, nepageidautinas vaikų elgesys gali atsirasti dėl įvairiausių socializacijos proceso defektų, kuriuos gali nulemti patys įvairiausi faktoriai tokie kaip: auklėjimo klaidos šeimoje (ne tik auklėjimo klaidos, bet ir pačios šeimos vertybių suvokimas ir puoselėjimas *aut.past.*), atstūmimas ir izoliacija bendraamžių grupėje (kaip jau minėta darbe nepilnamečiai linkę burtis į grupes, o nepripažinimas ar nepatekimas į tokias grupes gali sukelti priešingą afektą ir paskatinti nepilnametį elgtis priešingai teisei *aut. past.*), nesėkmės mokykloje, visuomenės informavimo priemonių demonstruojams smurtas bei prievarta, vaiko brandos sutrikimai.⁴⁹ Taigi, nepilnamečių nusikalstamumui įtakos turi įvairūs veiksniai: šeima, mokykla, bendraamžiai, asmeninės savybės, nuostatos tam tikrų visuomeninių normų atžvilgiu, vertybės, užimtumas ir kt. Tačiau remiantis kriminologijos mokslo žiniomis yra pripažįstama, kad didžiausią įtaką vaikui (jo kaip asmenybės vystimuisi ir formavimuisi) turi šeima. Būtent šeimoje prasideda vaiko socializacija. Įvairių tyrimų metu nustatyta, kad dauguma nepilnamečių teisės pažeidėjų augo socialinės rizikos ir konfliktiškose šeimose. Savaiame suprantama, kad vaikas perima tai, ką mato vykstant šeimoje ir priima tai kaip gerą praktiką, nes pats negali atskirti, kas yra gerai, o kas yra blogai ir kaip elgtis nederėtų. Nagrinėjamoju laikotarpiu Lietuvoje socialinės rizikos šeimų mažėjo nuo 13 496 iki 10 235, o vaikų, augančių tokiose šeimose mažėjo nuo 31 351 iki 20 664 t.y. sumažėjo 34 proc⁵⁰. Tokie vaikai, nors ir auga pilnoje šeimoje, turi abu tėvus, tačiau dėl tėvų įgūdžių stokos, vartojamo alkoholio ar narkotinių psichotropinių medžiagų, smurto vartojimo, netenkinamų gyvybiškai svarbių poreikių, negauna tinkamo auklėjimo. Negavusi tinkamo auklėjimo, nesusiformavusi ir nusivylusi asmenybė save realizuoja kitose sferose (tai gali privesti prie nusikalstamos veikos padarymo).

⁴⁸ Antanas Dapšys, “Nusikalstamumo tendencijos ir jo prevencijos perspektyvos Lietuvoje (kriminologinis prognostinis aspektas),” *Jurisprudencija* 11(3) (1999): 5-21.

⁴⁹ Gintautas Valickas, “Psichologinės asocialaus elgesio ištakos,” (Vilnius: Lietuvos teisės akademija, 1997), 14.

⁵⁰ Duomenys pateikti, remiantis Oficialiosios statistikos portalo duomenimis, žiūrėta 2015.03.30

<http://osp.stat.gov.lt/>

Taip pat reikia atkreipti dėmesį, kad ne tik socialinės rizikos šeimos daro įtaką vaikų nusikalstamumui, tačiau yra diskutuojama ir apie koreliacijas tarp paauglių nusikalstamumo ir nepilnos šeimos. „JAV Filadelfijos valstijoje nuo 1949 m. iki 1954 m. atliktų tyrimų rezultatai parodė, kad 30 proc. nepilnamečių nusikaltėlių berniukų ir 50 proc. nusikaltėlių mergaičių buvo kilę iš iširusių šeimų; tuo tarpu tik 14 proc. visos populiacijos nepilnamečių buvo kilę iš nepilnų šeimų. Nustatyta, kad nepilnamečių nusikaltėlių buvo žymiai mažiau pilnose šeimose, palyginti su iširusiomis, nepilnomis šeimomis⁵¹.“ Tačiau mokslinėje literatūroje aptinkama ir priešinga nuomonė, teigiama, kad nepilna šeima nėra veiksnys, įtakojantis nepilnamečių nusikalstamumą. J. Litvinienė, teigia, kad svarbi ne šeimos sudėtis, o atmosfera šeimoje.⁵² Darbo auorės nuomone, negalima kategoriškai teigti, kad nepilna šeima neturi ryšio su nepilnamečių nusikalstamumu. Vaikas turi suvokimą, kad šeimą sudaro du asmenys: mama ir tėtis ir vieno iš jų nebuvimas (skyrų atveju) šeimoje sudaro didžiulę psichologinę traumą vaikui, kuris neturėdamas patirties kaip elgtis gali įsitraukti į nusikalstamų veikų darymą, siekdamas tiek dėmesio tiek bandydamas realizuoti save. Pilnoje šeimoje vaikas nepatirs psichologinės traumos dėl vieno iš tėvų nebuvimo, matys pilnos šeimos pavyzdį, žinoma, čia irgi gali kilti pavojų ir kategoriškai teigti, kad pilnose šeimose nebūna vaikų, kurie linkę į nusikalstamų veikų darymą, taip pat negalima. Pilnoje šeimoje gali atsirasti vidinės priežastys (alkoholizmas, smurto naudojimas, nepagarba, vertybių nebuvimas), kurios taip pat skatina jaunuolių nusikalsti. Kriminologijos vadovėlio autorių nuomone, nedarna šeimoje tarpusavyje koreliuoja su nepilnamečio amžiumi ir remdamiesi tyrimų duomenimis teigia, kad jeigu nepilnametis yra ikimokyklinio amžiaus tai nedarnos šeimoje faktas ne mažiau kaip 10 kartų padidina tikimybę, kad jis gali tapti teisės pažeidėju⁵³. Nepilna šeima ar nedarna šeimoje vaikams sukelia emocinį atstūmimą, kuris sukelia daug neigiamų padarinių. V.Vaitekoniene iškiria, kad emocinis atstūmimas gali sukelti:

- padidintą arba gynybišką nepriklausomybę;
- agresiją, kuri ilgainiui gali tapti asmenybės bruožu;
- emocinį nejautrumą, paaugliai tampa emociškai užsidarę, nesugebantys užmegzti artimų ryšių bei išreikšti savo jausmų;
- sumenkintą savęs vertinimą, vaikai jaučias netikę ir neverti meilės, nuvertina ir nepasitiki savimi;
- neigiamą pasaulio sampratą, atsiranda suvokimas, kad aplink juos viskas tik neigiama;
- emocinį nestabilumą, kuris įtakoja, tai kad net į paprastas kasdienes situacijas vaikas

⁵¹ Irena Leliūgienė, „*Socialinė pedagogika*,“ (Kaunas: Technologija, 2003), 82.

⁵² Jūratė Litvinienė, „Socialinės, psichologinės sąlygos nusikaltėlių paauglių šeimose/Lietuva socialinių pokyčių erdvėje“ (Vilnius, 1996): 83, (cituota iš: Irena Leliūgienė, „*Socialinė pedagogika*,“ (Kaunas: Technologija, 2003).

⁵³ Genovaitė Babachinaitė et al., *Kriminologija*, (Vilnius: Mykolo Romerio Universiteto leidybos centras, 2010): 383.

pradės reaguoti perdėtai jautriai.⁵⁴

Visa tai veda į užsidariusios, savęs nekontroliuojančios ir aplink matančios tik blogį, asmenybės formavimąsi, kas gali privesti prie nusikalstamų veikų darymo.

Šeimos, kaip vieno iš veiksnių įtakojančių nepilnamečių nusikalstamumą, įtaka pasireiškia ir per auklėjimo stilių. V.Vaitekonienės teigimu, tėvų, kurie nekontroliuoja vaikų elgesio, vaikai paprastai elgiasi asocialiai. Visais atvejais, kai šeimoje nėra priežiūros ir kontrolės yra tikimybė, kad vaikai neišmoks kontroliuoti nepriimtinių savo impulsų. Tačiau nėra gera praktika, kai vaikas yra kontroliuojamas per daug, kai tėvai palieka mažai laisvės vaiko sprendimams, siekia išspręsti visas jo problemas, tokiam vaikui susiformuoja nuomonė, jog jis gali viską turėti, viską gauti be didesnių pastangų, o kai susiduria su realybe ir suvokia, kad ne visuomet viskas gaunama taip parastai, paauglys bet kokia kaina siekia patenkinti savo poreikius, tik kartais tai yra socialiai nepriimtini būdai.⁵⁵ Svarbu paminėti ir tai, jog prieš vaiką šeimoje naudojamos fizinės bausmės moko vaikus, kad taip galima gauti pagarbą ir pelnyti autoritetą, todėl vaikams formuojasi teigiamos nuostatos smurto atžvilgiu ir vėliau jie tai priima kaip natūralų, tinkamą reiškinį naudoti smurtą.

Taip pat, literatūroje yra išskiriama brolių ir seserų pasiskirstymas šeimoje. Teigiama, kad sąveika tarp brolių ir seserų turi lemiamą reikšmę asmens formavimuisi ir bendravimo patirčiai, o nepatenkinus šio poreikio šeimoje, jaunas asmuo bendravimo poreikius tenkina už šeimos ribų.⁵⁶ V. Vaitekonienės teigimu, prievartos egzistavimas ar neegzistavimas tarp brolių ir seserų santykių leidžia numatyti individualų kiekvieno iš jų agresyvumo lygį. Mokslininkų nustatyta, kad vaikai retai būna agresyvūs, kai tėvai nebaudžia nei vieno iš vaikų arba dažnai naudoja agresiją, jeigu yra baudžiami vyresni vaikai.⁵⁷ J. Pivorienės ir R. Jurkonytės teigimu šeimoje gali susidaryti ir tokia situacija, kai tėvai daugiausia vilčių deda į vaiko brolių ar seserį (jis/ji gerai mokosi, šeima domisi tik vien tik jo/jos pasiekimais) ir vaikas tarsi lieka savo brolio/seseres šešėlyje. Vaikas tampa nepajėgus varžytis su savo broliu/seserim, todėl jam lieka vienintelis būdas atkreipti į save dėmesį – elgtis problematiškai⁵⁸. Iš problematiško elgesio kyla problemos ne tik šeimoje, bet ir mokykloje, vaikas ieško saviraiškos būdų, kurie gali nuvesti prie kriminalinio elgesio.

⁵⁴ Vanda Vaitekonienė, *Vaikų agresyvaus ir delinkventinio elgesio psichologinės priežastys. Ryšys tarp delinkventinio elgesio ir šeimos įtakos. Delinkventinio elgesio prevencijos principai. Nepilnamečių kriminalinė justicija. Kvalifikacijos kėlimo kursų paskaitų medžiaga*, (Vilnius: Vidaus reikalų ministerija, 2002), 27.

⁵⁵ *Ibid.*, p. 30.

⁵⁶ Genovaitė Babachinaitė et al., *Kriminologija*, (Vilnius: Mykolo Romerio Universiteto leidybos centras, 2010), 278.

⁵⁷ Vanda Vaitekonienė, *Vaikų agresyvaus ir delinkventinio elgesio psichologinės priežastys. Ryšys tarp delinkventinio elgesio ir šeimos įtakos. Delinkventinio elgesio prevencijos principai. Nepilnamečių kriminalinė justicija. Kvalifikacijos kėlimo kursų paskaitų medžiaga*, (Vilnius: Vidaus reikalų ministerija, 2002), 27.

⁵⁸ Jolanta Pivorienė ir Renata Jurkonytė, "Moksleivių smurtas prieš pedagogus mokyklose," *Socialinis darbas* 7(2) (2008): 78.

2000 m. Lietuvoje atliktame tyrime buvo nustatyta, kad tėvų klausė ir nurodytu laiku grįždavo namo 86 proc. tiriamų moksleivių, o tarp tiriamųjų įkalintųjų vos 39 proc., 61 proc. nuteistųjų grupėje teigė, jog tėvų kontrolė jiems negalioja.⁵⁹ Tai puikiai iliustruoja, tai jog nusikaltę nepilnamečiai buvo mažiau linkę klausyti savo tėvų ir net neigė tėvų kontrolę.

Kitas ne mažiau svarbus veiksnys, turintis įtakos nepilnamečių asmenų nusikalstamumui – mokykla. Pradėję lankyti mokyklą vaikai joje praleidžia didžiąją dalį savo laiko. Pagal Lietuvos Respublikos švietimo įstatymą⁶⁰ Lietuvos Respublikos piliečiams, gyvenantiems Lietuvos Respublikoje ugdymas yra privalomas iki 16 m. Gali susiklostyti dvi situacijos, kad mokykloje yra pastebima, jog asmuo jau turi elgesio sutrikimų, kurie skatina daryti nusikalstamas veikas arba pati mokykla gali tapti veiksnium, dėl kurio nepilnametis asmuo pasirinks nusikalstamų veikų darymo kelią. Didelę įtaką tam turi pedagogai, kurie betarpiškai bendrauja ir dirba su moksleiviais. Pasitaiko atvejų, kai pedagogai nėra pakankamai kompetetingi. Tuomet dažnai susiklosto situacija, kai mokytojai nevertina mokinio kaip asmenybės, jį žemina ar net laiko nevykėliu, ypatingai tai pasireiškia tiems moksleiviams, kurių pasiekimai mokykloje yra prastesni.⁶¹ Viso to pasekoje, mokiniui atsiranda neigiamas nusistatymas prieš mokytoją ir tai gali būti nusikalstamo elgesio prielaida. Taip pat, blogas mokytojų požiūris į moksleivius lemia jų blogesnę savęs vertinimą, kas prisideda prie neigiamų nuostatų apie mokyklą formavimosi. Skatina praleidinėti pamokas, smunka mokymosi motyvacija atsiranda stoka žinių, kas turi įtakos tolimesniam asmens gyvenimui ir vertybių formavimuisi. Mokykloje vaikas susiduria ne tik su mokytojais (pedagogais), bet ir su bendraamžiais t.y. nepilnametis yra paskiriamas į vieną ar kitą klasę, kurios sudėties pasirinkti negali. „V. Justickio teigimu, bloga klasė, bejėgiai mokytojai, nesusitvarkantys su ja, triukšmas pamokų metu, nedrausmingų mokinių dominavimas, gerų mokinių persekiojimas ir izoliavimas – visa tai sudaro blogos klasės sindromą. Kriminologiniai tyrimai rodo, kad yra labai glaudus blogos klasės ir jos mokinių teisės pažeidimų ryšys.⁶²” Jau aptarta šeimos įtaka tęsiasi ir mokykloje – nepalankiomis sąlygomis gyvenantys moksleiviai yra blogiau pasiruošę ir pačiam mokymosi procesui, todėl to pasekoje jų vertinimas ir padėtis ir mokykloje kaip ir šeimoje tampa bloga. Įvyksta stigmatizacija, jaunuolis jaučiasi atstumtas, neįvertintas ir taip susiformuoja neigiama nuomonė apie mokyklą, kurioje jis jaučiasi neįvertintas. Jaunuoliai ima praleidinėti pamokas, susiformuoja agresyvios nuostatos mokytojų ir kitų mokinių atžvilgiu. Praleidžiant pamokas atsiranda daug laisvo laiko, kurį reikia išnaudoti.

⁵⁹ Nepilnamečiai, padarę sunkius nusikaltimus: psichologiniai ir socialiniai ypatumai, (Vilnius:Lietuvos žmogaus teisių centras. 2000), 29.

⁶⁰ Lietuvos Respublikos švietimo įstatymas. *Valstybės žinios*. 1991, Nr. 23-593.

⁶¹ Genovaitė Babachinaitė et al., *Kriminologija*, (Vilnius:Mykolo Romerio Universiteto leidybos centras, 2010), 279.

⁶² Cituota iš: Jolanta Pivorienė ir Renata Jurkonytė, “Moksleivių smurtas prieš pedagogus mokyklose,” *Socialinis darbas* 7(2) (2008): 76-82.

„Nutrūkus teigiamiems ryšiams su mokykla, jie (paaugliai *aut. past.*) sudaro mažas grupes, kurioms būdingos savo elgesio normos, vertybių sistema, taip pat gali įsilieti į jau esančias antisocialaus kryptingumo grupes.⁶³”

Būtent sekantis veiksnys, darantis įtaką nepilnamečių nusikalstamumui ir yra priklausymas grupei, kaip vienas iš bendraamžių įtakos veiksnių. Žinoma, negalima teigti, kad pats savaimė priklausymas grupei jau yra veiksnys, lemiantis nusikalstamos veikos padarymą. Kriminologas V. Justickis neformalias nepilnamečių grupes skirsto į:

- grupes, kuriose nusikalstamos veikos laikomos priimtiniu būdu grupės tikslams pasiekti;
- grupes, kurioms nusikalstamos veikos nėra tiesioginis tikslas;
- grupes, kurių narius sieja bendri interesai, visuomenei galintys būt visai priimtini, tačiau dėl menkos moralės ilgainiui bendri poreikiai pradedami tenkinti neteisėtu būdu.⁶⁴

Nejautę meilės šeimoje, nepritapę mokykloje paaugliai ieško terpės, kur galėtų save realizuoti, nes jaučias atstumti ir prisikaupę daug neigiamų emocijų. „Izoliuoti bei atstumti savo klasėje, asocialūs paaugliai pradeda aktyviai ieškoti kitos aplinkos, kuri juos priimtų, kur jie galėtų susilaukti pritarimo, paskatinimo. Dažniausiai jie patenka į tokių pat atstumtųjų bendriją.⁶⁵” Kaip ir kiekvienas žmogus taip ir ypatingai vaikas, nenori būti ten kur jam negerai. Tampa natūralu, kad būtent tokiose grupėse paauglys pradeda praleisti daugiausiai laiko, nes čia jo niekas neužgaulioja, suteikia galimybę realizuoti save ir kaip teigia V. Vaitekonienė, paaugliai tokiose grupėse patenkina nepaprastai svarbius poreikius tokius kaip – savės įtvirtinimo, priklausomybės, pripažinimo bei pritarimo, naujų įspūdžių, globos bei užtarimo, saugumo ir kt.⁶⁶ Žinoma, tokios grupės, į kurias įsilieja paauglys turi savas taisykles ir savą „kultūrą”, dažnai tai yra dorovės normoms prieštaraujančios taisyklės, bet paauglys, siekdamas patenkinti savo poreikius priima visas jam primestas taisykles. Iš to seka, kad „tėvų šeimoje nepripažinti, atstumti ir nesuprasti mokykloje, jauni žmonės patenka dezorganizuotos grupės, kurios nariai daro nusikalstamas veikas, įtakon. Todėl kartu su kriminogenine grupe nusikalstamas veikas daro asmenys, kurie vieni būdami to nepadarytų.⁶⁷” Paaugliai siekdami bent grupėje būti įvertinti ir pripažinti, privalo paklusti situacijai, besiklostančiai grupės viduje. Kitu atveju, ir grupėje gali būti atstumti ir „išmesti” iš grupės gretų, kaip nepritapėliai. Tuomet jaunuolis gali būti sužlugdytas dar labiau. Realizuodamas save grupės sudėtyje jaunuolis kompensuoja visas skriaudas, patirtas tiek šeimoje, tiek mokykloje. Dėl to, kad jaunuolis praleidžia grupėje

⁶³ Genovaitė Babachinaitė et al., *Kriminologija*, (Vilnius: Mykolo Romerio Universiteto leidybos centras, 2010), 280.

⁶⁴ Viktoras Justickis et al., *Kriminologija* (Vilnius: Pradai, 1994), 211-213.

⁶⁵ Vanda Vaitekonienė, *Vaikų agresyvaus ir delinkventinio elgesio psichologinės priežastys. Ryšys tarp delinkventinio elgesio ir šeimos įtakos. Delinkventinio elgesio prevencijos principai. Nepilnamečių kriminalinė justicija. Kvalifikacijos kėlimo kursų paskaitų medžiaga*, (Vilnius: Vidaus reikalų ministerija, 2002), 31.

⁶⁶ *Ibid.*, p. 32

⁶⁷ Genovaitė Babachinaitė et al., *Kriminologija* (Vilnius: Mykolo Romerio Universiteto leidybos centras, 2010), 281.

daugiausiai laiko ir kad taip realizuoja save – grupė tampa veiksmu, turinčiu didžiausią įtaką asmenybės ugdymui ir jos socializacijai.⁶⁸ Grupę sudaro panašios patirties (kalbant apie šeimą ir mokyklą) asmenys, kurie turi daugiau prikaupę neigiamos gyvenimiškos patirties, negu teigiamos ta patirtimi jie dalijasi tarpusavyje, negalėdami (nemokėdami, nes jų niekas taip ir neišmokė) atskirti, kas gerai, kas blogai ir taip iškreipia suvokimą apie visa gyvenimą ir apie supančią aplinką bei žmones. Tokioje, jaunuolių supančioje, aplinkoje formuojasi asmeninės savybės. Kadangi aplinka nėra gera, šeimoje ir mokykloje meilės ir supratimo nėra, dažniausiai jaunuoliui formuojasi ne pačios geriausios asmeninės savybės - jis nemoka spręsti konfliktų taikiai, yra linkęs vartoti smurtą, elgiasi nepagarbiai kitų žmonių atžvilgiu ir t.t. Jau minėtame 2000 m. tyrime apie nepilnamečius, padariusius sunkius nusikaltimus, galime aptikti tokius duomenis, kad į klausimą, ką darydavai susipykęs su draugais, nuteistieji dažniau imdavosi agresyvių veiksmų – šaukia, keikias, mušasi (net 82 proc. apklaustų nuteistųjų), moksleiviai labiau linkę konfliktus spręsti be agresyvių veiksmų - jie linkę kalbėtis, aiškintis, kas atsitiko arba ignoruoti, asmenį su kuriuo susipyko. Tai puikiai iliustruoja, kad įkalintieji asmenys turi menkesnius gebėjimus valdyti save ir kontroliuoti taip pat tai paptvirtina, kad jų asmeninės savybės yra kitokios. Sudėjus visus dedamuosius (šeimą, mokyklą, grupės įtaką) jau gauname labai asocialią asmenybę, kuri anksčiau ar vėliau padarys nusikalstamą veiką. Pagal registruotos statistikos duomenis grupėje, padaroma apie pusę nusikalstamų veikų, kurias padaro nepilnamečiai. Taigi apibendrinant galima teigti, kad paauglių nusikalstamumas daugiausiai pasireiškia grupėje.

Kitas veiksnys, keliantis nemažesnę pavojų nepilnamečių asmenybės formavimuisi bei pasirinkimui daryti nusikalstamas veikas ar ne, yra žiniasklaida. Tradicinės žiniasklaidos formos yra televizija, radijas ir spauda. Šiuolaikinėje visuomenėje taip pat nereikėtų pamiršti ir interneto, kuris dideliais tempais veržiasi į visas gyvenimo sritis. Šioje dalyje dėmesys sutelktas į televiziją ir internetą, nes būtent šios formos pasižymi didesne informacijos pateikimo formų įvairove. 1996-1997 m. UNESCO užsakymu buvo atlikti platūs tyrimai. Vienas iš tikslų buvo ištirti smurto žiniasklaidoje įtaką vaikams. Tyrimo metu atlikta anketinė 5000 dvylikamečių vaikų iš 23 valstybių, reprezentuojančių, įvairius pasaulio regionus, apklausa. Buvo nustatyta, kad pas 91 proc. apklaustų vaikų namuose yra televizorius ir kad vaikai prie jo praleidžia vidutiniškai po tris valandas per dieną t.y. daugiausia laiko, lyginant su kitomis popamokinės veiklos rūšimis.⁶⁹ Šio tyrimo vadovas Jo Groebelis daro išvadą, kad televizija buvo dominuojanti žiniasklaidos rūšis

⁶⁸ Genovaitė Babachinaitė et al., *Kriminologija* (Vilnius: Mykolo Romerio Universiteto leidybos centras, 2010), 281.

⁶⁹ Jo Groebel, "The UNESCO Global Study on Media Violence," Paris, UNESCO, 1998 (cituota iš: Alfredas Kiškis, "Neigiamas smurto televizijoje poveikis nepilnamečiams ir jo prevencija," *Jurisprudencija* 59(51) (2004): 39-53.).

vaikams XX amžiaus antroje pusėje.⁷⁰ Kaip teigia V. Vaitekoniene, vienareikšmiškai teigti, kad televizijos žiūrėjimas yra tik kenksmingas laiko praleidimas, negalima. Nes tai priklauso ne tik nuo laidų, kurias žiūrima, pobūdžio, bet ir nuo pačio jaunuolio susiformavimo lygio.⁷¹ Kriminologas A. Kiškis, savo straipsnyje apie neigiamą smurto televizijoje poveikį nepilnamečiams ir jo prevenciją, išskyrė tris pagrindines poveikio formas – teorinius modelius, aiškinančius smurto televizijoje poveikį vaikams. Autorius nurodė, kad tai yra: agresyvių nuostatų ir elgesio išmokimo teorija, kurios pagrindas yra išmokimas – žiūrovai išmoksta, koks elgesys yra tinkamas (už kokį yra apdovanojama, o už kokį baudžiama). Jautrumo sumažinimo teorija, kurios esmė yra ta, kad žiūrovai save identifikuoja su smurto televizijoje subjektais ir vėliau yra labiau pasiruošę naudoti smurtą tarpasmeniniuose santykiuose. Ir trečioji teorija – baimės, agresijos palaikymo, remiasi tuo, kad smurtas televizijoje užkoduojamas žiūrovo atminties “pažintiniame žemėlapyje”, vėliau žiūrint smurtą per televiziją tai padeda išlaikyti agresyvias mintis ir elgesio variantus. Ilgainiui smurto žiūrėjimas gali padėti susiformuoti smurtinio elgesio nuostatomis.⁷² Nereikia pamiršti, kad jaunuolis dar nesusiformavusi asmenybė, neturinti pilnai susiformavusių vertybių, bei lengvai pasiduodanti įtaigai. Todėl televizijos žiūrėjimas, ypač smurto, veikia jaunuolius labiau nei suaugusius žmones, kurie geba atskirti rodomos informacijos naudingumą ir realumą. Jau minėtame straipsnyje, kriminologas išnaginėjęs įvairias nuomones televizijoje rodomo smurto atžvilgiu pateikė išvadą, jog “smurto žiūrėjimas televizijoje turi poveikį vaikams, kuris gali pasireikšti didesniu smurtavimu, taigi ir smurtiniais nusikaltimais.”⁷³ Kriminologijos vadovėlio autorių nuomone, nuo televizijos neatsilieka ir spauda, kurioje, jų teigimu, įvykiai aprašomi tarsi su pasimėgavimu.⁷⁴ Tačiau darbo autorės nuomone vis tik dienosnė įtaka turėtų būti televizijos, nes būtent ten rodoma, tai kas jau sukurta ir taip kaip sukurta, o skaitydamas laikraštį jaunuolis vaizdinius savo galvoje susikuria pats, nemato smurto pateikimo (kitai negu televizijoje). O pats pavojingiausias ir turintis didžiausią įtaką, autorės nuomone, yra internetas, kuris pateikia plačiausio turinio pasirinkimą. Jaunuolis naršydamas internete gali rasti įvairiausių smurto apraiškų, patalpintų įvairiausiomis formomis: vaizdeliais, straipsniais, garso įrašais ir kt.

Lietuvoje vis dažniau kalbama apie patyčias. Norvegijoje patyčiomis pradėta domėtis 1982 m., kai nusižudė trys paaugliai. Tyrimas atskleidė, kad paaugliai nusižudė dėl nepakeliamo

⁷⁰ Jo Groebel, “Media and Child Development,” Elsevier Science Ltd., 2001 (cituota iš: Alfredas Kiškis, “Neigiamas smurto televizijoje poveikis nepilnamečiams ir jo prevencija,” *Jurisprudencija* 59(51) (2004): 39-53.).

⁷¹ Vanda Vaitekoniene, *Vaikų agresyvaus ir delinkventinio elgesio psichologinės priežastys. Ryšys tarp delinkventinio elgesio ir šeimos įtakos. Delinkventinio elgesio prevencijos principai. Nepilnamečių kriminalinė justicija. Kvalifikacijos kėlimo kursų paskaitų medžiaga*, (Vilnius: Vidaus reikalų ministerija, 2002), 32.

⁷² Alfredas Kiškis, “Neigiamas smurto televizijoje poveikis nepilnamečiams ir jo prevencija,” *Jurisprudencija* 59(51) (2004), 39-53.

⁷³ *Ibid.*

⁷⁴ Genovaitė Babachinaitė et al., *Kriminologija*, (Vilnius: Mykolo Romerio Universiteto leidybos centras, 2010), 284.

bendraamžių priekabiavimo.⁷⁵ Šis įvykis sukėlė dideles diskusijas visuomenėje ir paskatino sukurti nacionalinę kampaniją, inicijuotą Švietimo ministerijos. Tai buvo pirmas kartas kai patyčios buvo įvardintos kaip didelė problema.

Lietuvių kalboje nėra tikslaus termino apibūdinančio patyčių reiškinį. Patyčioms, kaip reiškiniui, būdingi tyčiniai, pasikartojantys veiksmai, kai yra fizinės ar psichologinės jėgos persvara. Patyčios, kaip reiškinys, apima įvairių elgesį, ne tik žodines patyčias, bet ir fizines. Žodinės patyčios apima visas tyčiojimosi formas, kai asmuo užgauliojamas žodžiais arba užrašais. Fizinėmis patyčiomis laikomos tokios, kurios pasireiškia užgauliojančiais veiksmais (pavyzdžiui, stumdymas, pargriovimas, įspyrimas). Fizinės patyčios apima ir daiktų gadinimą bei atiminėjimą. Patyčios egzistuoja visur: mokyklose, vaikų darželiuose, kiemuose, popamokinėje veikloje, namuose. Tačiau dažniausiai patyčios pasireiškia mokyklose, nes vaikas neturi daug laisvės pasirinkti, kur būti ir su kuo. Pagal 2002 m. Pasaulinės sveikatos organizacijos atlikto tarptautinio tyrimo duomenis patyčių paplitimas 35 skirtingose šalyse svyruoja nuo 1 iki 50 proc. (skaičius yra vaikų, patiriančių patyčias bent du kartus per mėnesį)⁷⁶. Liūdniausia tai, kad šio tyrimo duomenimis daugiausiai patiriančių patyčias 13 metų vaikų yra Lietuvoje, Latvijoje ir Portugalijoje, o daugiausiai besityčiojančių iš kitų taip pat yra Lietuvoje, Austrijoje ir Latvijoje. Daugiau negu 65 proc. apklaustų 13 m. mergaičių ir berniukų Lietuvoje pasisakė, per paskutinius du mėnesius bent kartą patyrę patyčias. Panaši procentinė dalis vyrauja ir tarp apklaustų 11 m. (šiek tiek daugiau nei 60 proc.) ir 15 m. (apie 60 proc.) vaikų. Bent kartą per paskutinius du mėnesius tyčiojęsi iš kitų vaikų prisipažino 65 proc. 13 m. mergaičių ir 77 proc. berniukų. Jaunesnės (11 m.) mergaitės tyčiojasi mažiau mažiau nei pusę (apie 46 proc.) prisipažino tai darę bent kartą per paskutinius du mėnesius. Tokių berniukų buvo apie 62 proc. Pagal tyrimo duomenis didžiausią procentinę dalį sudaro 15 m. berniukai (apie 78 proc. apklaustųjų teigė per paskutinius du mėnesius bent kartą tyčiojęsi) ir mergaitės (apie 67 proc.). Patyčios sukelia neigiamas pasekmes: nuo nesaugumo jausmo iki smurtinio reagavimo į situaciją. Tie mokiniai, kurie patiria nuolatinės priekabės, pažeminimus, pasižymi didele elgesio, psichologinių ir psichosomatinių simptomų įvairove ir jaučia daugybę neigiamų jausmų tokių kaip pyktis, kaltė, bejėgiškumas (kai kurie autoriai teigia, kad vaikai išmoksta bejėgiškumo ir jiems sunkiau gyventi pilnavertį gyvenimą), liūdesys, tokie vaikai dažnai jaučiasi vieniši, atstumti, neturi draugų (niekas nenori draugauti su atstumtaisiais).⁷⁷ Dažnas smurtavimo

⁷⁵ Dan Olweus et al., "The Bullying Prevention Program. Blueprints for Violence Prevention. Boulder" (CO: Center for the Study and Prevention of Violence, 1999).

⁷⁶ Robertas Povilaitis ir Jurgita Valiukevičiūtė, *Patyčių prevencija mokyklose*, (Vilnius: UAB MULTIPLEX, 2006), 15; Young people's health in context: Health behavior in school aged children (HBSC) study: international report from 2001/2002 survey. World Health Organization, 2003

⁷⁷ Roberto Forero et al., "Bullying behavior and psychosocial health among school students in New South Wales, Australia: cross sectional survey," *British Medical Journal* (1999): 344-348; Ken Rigby "Peer victimization at school and the health of secondary school students," *British Journal of Educational Psychology* (1999): 95-104.

patyrimas glaudžiai siejasi su nerimu ir didesniu depresyvumu, kas lemia moksleivių prisitaikymą mokykloje, jų pasiekimus ir besiformuojančias nuostatas apie pačią ugdymo įstaigą.⁷⁸

„J. Douglas, dirbusio Federalinio tyrimo biuro psichoanalitiku (JAV) ir tyrinėjusio pavojingiausių nusiklatėlių elgesio motyvus, teigimu smurtas yra „giliai išsaknijusio nepilnavertiškumo jausmo rezultatas“. Žmonės, siekdami sumažinti savigarbos trūkumą, imasi „paprasciausio būdo – smurto, agresijos, kuris padeda sulaukti pagarbos“. Dažnas už žmogžudystę nuteistas asmuo nužudymo motyvą aiškina tuo, kad nužudytas asmuo jo negerbė ar jį pažemino.“⁷⁹ „Įvairiais tyrimais nustatytas patyčių ryšys su tabako ir alkoholio vartojimu bei didesniu polinkiu į kriminalinį elgesį.“⁸⁰ Taigi, visiškai neabejotina, kad vaikai, patyrę patyčias yra linkę į agresyvų, smurtinį elgesį, kas gali paskatinti ir išitraukimą į nusikalstamas veikas. O skriaudėjams susiformuoja nuostatos, grįstos smurtu ir dominavimu, kurios taip pat gali paskatinti daryti nusikalstamas veikas.

Reikia atkreipti dėmesį, kad asocialios asmenybės susiformavimui įtakos turi ne tik aptarti veiksniai, tačiau ir psichologiniai individualūs veiksniai. Nes visi jaunuoliai yra skirtingi ir į įvairias situacijas reaguoja skirtingai, priklausomai nuo savo suvokimo ir supratimo. Čia taip pat galima paminėti ir fiziologinius sutrikimus (pavyzdžiui, kalbos sutrikimą – mikčiojimą), genetinius paveldėtus sutrikimus (tai gali būti intelektualiniai vystymosi sutrikimai), kurie trukdo sėkmingai adaptacijai aplinkoje. Socialinė nelygybė taip pat turi įtakos nepilnamečių nusikalstamumui, nes noras gyventi geriau ar turėti geresnius (brangesnius daiktus) gali paauglį paskatinti visa tai gauti įstatymais uždraustais būdais. Tačiau vis tik iš pradžių viskas prasideda šeimoje ir šeima pradeda socializacijos procesą.

Apibendrinant galima teigti, kad svarbiausi nepilnamečių nusikalstamumo veiksniai yra šeima, nes joje prasideda vaiko socializacija, mokykla, kuri ugdo ir formuoja toliau asmenybę, grupės, kur užtarimo ieško šeima ir mokykla nusivylę jaunuoliai.

⁷⁸ Kochenderfer B.J., Ladd G.L. “Peer Victimization: Cause or Consequence of School Maladjustment?” *Child Development*, (1996): 1305-1317.

⁷⁹ Robertas Povilaitis ir Jurgita Valiukevičiūtė, *Patyčių prevencija mokyklose*, (Vilnius: UAB MULTIPLEX, 2006), 30.

⁸⁰ Vilija Targamadzė ir Džiuginta Valeckienė, “Patyčių bendrojo lavinimo mokyklose samprata: priežasčių, formų ir pasekmių diskursas,” *Acta Pedagogica Vilnensia* 19 (2007): 159-171.

4. NEPILNAMEČIŲ NUSIKALSTAMUMO LIETUVOJE ANKSTYVOJI PREVENCIJA

Kaip jau minėta šiame darbe, kuo anksčiau yra padaroma nusikalstama veika tuo didesnė recidyvo tikimybė. Jau prieš du amžius mokslininkai ir filosofai suprato ir įvardijo, kad neužtenka vien tik bausmės, norint užkirsti kelią daromoms nusikalstamoms veikoms. Kriminologijos mokslo vieno iš pradininkų Šarlio Monteskjė iškelta mintis, jog “gerą įstatymų leidėją labiausiai domina ne bausmės už padarytus nusikaltimus, o kelio nusikaltimams užkirtimas” tapo kriminologų, kūrusių nusikalstamumo prevencijos teoriją šūkiu⁸¹ ir išliko aktuali iki šių dienų. Taigi labai svarbu, kuo anksčiau užkirsti kelią nusikalstamų veikų padarymui ir skirti didelį dėmesį nepilnamečių nusikalstamumo prevencijai.

Pats žodis “prevencija” (lot. *praeventio*) reiškia išankstinį įspėjimą. Kriminologijos mokslo literatūros šaltiniuose pateikiamos įvairios nusikalstamumo prevencijos sampratos, tačiau esminių skirtumų tarp jų nėra. Kaip teigia kriminologai, nusikalstamų veikų prevencija kriminologine prasme yra visų viešų ir privačių pastangų, kuriomis siekiama užkirsti kelią nusikalstamoms veikoms, visuma⁸². Nacionalinėje nusikaltimų prevencijos ir kontrolės programoje prevencija apibrėžiama kaip “poveikio nusikalstamumui priemonė, kuria siekiama užkirsti kelią nusikaltimams, nustatant ir pašalinant bendrąsias nusikaltimų priežastis bei sąlygas, taip pat individuliai veikiant asmenis, kurie linkę daryti nusikaltimus ar ateityje gali tapti nusikaltėliais arba nusikaltimų aukomis”⁸³. Galima teigti, kad nusikalstamumo prevencija yra nusikalstamumo kontrolės forma, kuria siekiama pašalinti nusikalstamų veikų atsiradimo priežastis ir sąlygas. Taigi, darytina išvada, kad norint užkirsti kelią nusikalstamumui pirmiausia reikia išanalizuoti jo priežastis bei sąlygas ir tik veikiant priežastis bei sąlygas galima vykdyti nusikalstamumo prevenciją ir mažinti kylančią riziką, kad bus padarytos nusikalstamos veikos.

Siekiant, kad nusikalstamumo prevencija būtų naudinga svarbu užtikrinti jos įgyvendinimą, laikantis griežtų reikalavimų. Pirmiausia, bet kokios prevencinės priemonės turi būti moksliai pagrįstos, svarbu pagrįsti, kodėl yra manoma, jog būtent šios priemonės užkirs kelią nusikalstamų veikų darymui. Taip pat labai svarbu organizacinis lygmuo, kur svarbu numatyti, kaip bus organizuojamos ir valdomos šios priemonės. Tik pagrįstų priemonių parinkimas nesuteiks norimo rezultato, jeigu nebus kruopščiai organizuojamas šių priemonių įgyvendinimas. Sekantis, ne ką mažiau svarbus reikalavimas, kad visos pasirinktos, pagrįstos ir suorganizuotos priemonės turi būti pritaikomos praktiškai, nes be praktinio pritaikomumo

⁸¹ Genovaitė Babachinaitė et al., *Kriminologija* (Vilnius: Mykolo Romerio Universiteto leidybos centras, 2010), 334.

⁸² *Ibid*, p. 336.

⁸³ Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2003 m. kovo 20 d. nutarimas Nr. IX-1383 “Dėl nacionalinės nusikaltimų prevencijos ir kontrolės programos patvirtinimo”

netenkama prasmė organizuoti prevenciją, nes ji tampa neįgyvendinama.⁸⁴ Galima teigti, kad tarp daugelio priežasčių, dėl kurių prevencijos priemonės ne visada sėkmingos, yra ta, kad teorija taip ir lieka teorija, nes nepasiekia praktikos lygmens. Neretai yra klaidingai manoma, kad jeigu jau nutarimas dėl vienos ar kitos prevencijos priemonės priimtas oficialiai ir yra paskirti atsakingi asmenys už jų įgyvendinimą, vadinasi, jų realumu bei efektyvumu nereikia abejoti. Tačiau realybėje viskas yra kiek kitaip. Dažnai yra išnagrinėjama tik pačių priemonių pagrįstumas, tačiau nenagrinėjama ir neapgalvojama, su kokiais sunkumais bus susidurta įgyvendinant priemonę ir kaip šiuos galimus sunkumus būtų galima išspręsti, taip pat svarbu apsvarstyti ir galimus šalutinius padarinius, kurie gali atsirasti tik pradėjus įgyvendinti prevencines priemones. Dažnai yra manoma, kad reikia tik reikalauti iš pareigūnų, atsakingų už priemonių įgyvendinimą, kad jie sąžiningai susidorotų su jiems pavestu darbu. Dėl to nemažai puikių sumanymų taip ir lieka tik sumanymais.

“Kai kurie kriminologai nusikalstamumo prevenciją siūlo skirstyti į tris lygius. Įgyvendinant pirmojo lygio prevenciją sprendžiamos plataus masto socialinės, ekonominės ir kitos visuomeninio gyvenimo problemos, stiprinama auklėjamojo funkcija bei tobulinami socialiniai santykiai. Antrojo lygio prevencijai būdingas poveikis konkrečioms socialinėms grupėms, kuriose kyla konfliktinės situacijos ir neigiami socialiniai reiškiniai, trečiajam lygiui – individuali auklėjamoji prevencinė veikla⁸⁵.” Nusikaltimų prevencijai būdinga sudėtinga sistema, kuri susideda iš prevencinių priemonių ir subjektų, įgyvendinančių šias priemones. Pagal J. Bluvšteiną yra dvi rūšys: pirmoji priemonių rūšis, kurių tikslas yra išaiškinti ir pašalinti nusikaltimų priežastis bei sąlygas, o šių priemonių visuma – bendroji prevencija, antroji priemonių rūšis, kurios gali paveikti asmenis, linkusius daryti nusikalstamas veikas ir šių priemonių visuma – individualioji nusikaltimų prevencija. Bendroji prevencija domisi objektyviais faktoriais, bet ne individualų faktorių turinčiu žmogumi. Individualioji – domisi konkrečiu žmogumi.⁸⁶

Kalbant apie nepilnamečių nusikalstamumo prevenciją darbo autorės nuomone yra svarbiausia ankstyvoji prevencija, kai tik atsiranda pirmieji vaikų ir paauglių netinkamo elgesio požymiai, darantys įtaką nusikaltėlio asmenybės formavimuisi. Ši prevencija turi būti taikoma moralinių principų ir visuomenėje pripažįstamų vertybių nepaisantiems vaikams, kurių “maži nusikaltimai” dar neperaugo į nusikalstamų veikų darymą. Čia būtų galima kalbėti apie nepilnamečius, kurie pažeidžia mokyklos vidaus tvarkos taisykles taip pat namuose nepaiso tam tikrų elgesio taisyklių ir reikalavimų, užsiima smulkiu vagiliavimu, atiminėja pinigus ar įvairius

⁸⁴ Gintautas Sakalauskas et. al., “Vaikų ir jaunimo neužimtumo ir nusikaltimų prevencija,” *Teisė* 2000.

⁸⁵ Genovaitė Babachinaitė et al., *Kriminologija*, (Vilnius: Mykolo Romerio Universiteto leidybos centras, 2010), 340

⁸⁶ Jurijus Bluvšteinas, *Kriminologija* (Vilnius: Pradai, 1994), 153.

daiktus, priklausančius jaunesnio amžiaus vaikams, pabando vartoti alkoholinius gėrimus ar psichiką veikiančias medžiagas, kurios jau pačios savaime sudaro didesnę tikimybę, kad nepilnametis asmuo padarys nusikalstamą veiką.

A. Čepas ir V. Pavilionis ankstyvą nepilnamečių nusikalstamumo prevenciją laiko įvairių valstybinių institucijų ir visuomeninių organizacijų veiklą, kuria siekama iš anksto užkirsti kelią nepilnamečių daromoms nusikalstamoms veikoms, kol jų psichikoje dar nėra susiformavęs vidinis pasiruošimas daryti nusikalstamas veikas. Tai visuma priemonių, padedančių atskleisti ir pašalinti objektyvias sąlygas, kuriomis gali neteisingai formuotis paauglio asmenybė ir sulaikančių nuo teisės pažeidimų tuos, kurie gyvena nepalankiomis sąlygomis ir kurių elgesyje jau pastebimi pirmieji netinkami požemiai. Kadangi nepilnamečių nusikaltimai paprastai išsivysto iš kitų, ne tokių pavojingų teisės pažeidimų arba tiesiog iš netinkamų požemių⁸⁷. Taigi plačiąja prasme ankstyvą nepilnamečių nusikaltimų prevenciją galima apibūdinti kaip veiklą, kuria siekiama mažinti nepilnamečių nusikalstamumą, anksčiau nei nepilnamečiui susiformuoja pasiruošimas daryti nusikalstamą veiką.

Ankstyvoji nepilnamečių nusikalstamumo prevencija yra reglamentuota tiek tarptautiniuose teisės aktuose tiek ir nacionaliniuose. Būtina aptarti, kai kuriuos teisės aktus susijusius su ankstyvą nepilnamečių nusikalstamumo prevencija. Svarbu tai, kad būtų sukurtos tokios prevencinės programos, kurios atitiktų tarptautinius teisės aktus, tačiau būtų pritaikomos ir Lietuvoje vyraujančiai padėčiai. Pirmiausia būtina paminėti Jungtinių Tautų vaiko teisių konvenciją⁸⁸, kurioje nors ir nėra konkrečių normų, kurias būtų galima priskirti prie reglamentuojančių ankstyvą nepilnamečių nusikalstamumo prevenciją, tačiau tinkamas bendro pobūdžio normų, reglamentuojančių vaiko teises, įgyvendinimas padeda užkirsti kelią ir nepilnamečių nusikalstamumui. Pavyzdžiui, 13 konvencijos straipsnis leidžiantis laisvai vaikui reikšti savo nuomonę (apimantis laisvę ieškoti, gauti ir perduoti bet kokio pobūdžio informaciją ir idėjas) tinkamai įgyvendinamas ir skatinantis vaiką garantuoti pagarbą kitų asmenų teisėms, gali veikti kaip ankstyvosios prevencijos priemonė. Jungtinių Tautų standartinės minimalios nepilnamečių justicijos įgyvendinimo taisyklės (Pekino taisyklės)⁸⁹ taip pat kalba apie ankstyvą nepilnamečių nusikalstamumo prevenciją. Pavyzdžiui, taisyklių pirmame punkte teigiama, kad valstybės narės siekia plėtoti sąlygas, kurios užtikrins nepilnamečių prasmingą gyvenimą bendruomenėje, kuri per gyvenimo laikotarpį, kai ji labiausiai žeidžia nenormalus elgesys, skatins asmeninę brandą ir mokymąsi, kuris kiek tik įmanoma mažiau susijęs su nusikalstamumu ir teisės pažeidimais. Taip pat taisyklėse atkreipiamas dėmesys, kad turi būti

⁸⁷ Alfonsas Čepas ir Vladas Pavilionis, *Ankstyvoji nepilnamečių nusikalstamumo prevencija*, (Vilnius:Mintis, 1973), 14-15.

⁸⁸ Jungtinių Tautų Vaiko teisių konvencija. Valstybės žinios. 1995, Nr. 60-1501.

⁸⁹ The United Nations Standard Minimum Rules for the Administration of Juvenile Justice (The Beijing Rules). The United Nations General Assembly resolution No. 40/33 of 29 November, 1985.

skiriamas pakankamas dėmesys teigiamoms priemonėms, kurios apima visišką visų galimų išteklių sutelkimą - šeimos, savanorių ir kitų bendruomenės grupių bei mokyklų ir kitų bendruomenės institucijų siekiant prisidėti prie nepilnamečio gerovės, atsižvelgiant į būtinybę sumažinti kišimasi remiantis įstatymu, ir veiksmingai, teisingai ir žmogiškai elgtis su įstatymą pažeidusiu nepilnamečiu. Taigi taisyklėse akcentuojama net ir tai, kad šeima nėra vienintelis objektas, atsakingas už nepilnamečio auklėjimą ir priežiūrą. Siekiant efektyvios ankstyvosios prevencijos turi dirbti visa bendruomenė, supanti nepilnamečius asmenis ir negali vyrauti nuomonė (kuri gana plačiai paplitusi mūsų šiandieninėje visuomenėje), kad už vaiko auklėjimą ir jo "klaidas" atsakinga tik šeima. Tų pačių taisyklių minėto punkto komentare teigiama, kad šios nuostatos bendrais bruožais apibrėžia privalomą socialinę politiką ir siekia kiek įmanoma prisidėti prie nepilnamečių gerovės. Tai sumažins nepilnamečių justicijos sistemos intervencijos būtinybę ir taip mažins žalą, kurią gali sukelti bet kokia intervencija. Jungtinių Tautų nepilnamečių nusikalstamumo prevencijos gairės – Rijado gairės⁹⁰, detalizuoja Jungtinių Tautų vaiko teisių konvencijos nuostatas nepilnamečių nusikalstamumo prevencijos klausimais. Jau pirmoje gairių dalyje kalbama, kad nepilnamečių nusikalstamumo prevencija yra esminė nusikaltimų prevencijos visuomenėje dalis ir kad jauni asmenys turi būti laikomi pilnaverčiais partneriais, o ne socializacijos ar kontrolės objektais. Gairių 4 dalyje kalbama apie prevencinio pobūdžio politikos vykdymą, kuri lemia sėkmingą visų vaikų socializaciją ir integraciją šeimoje, bendruomenėje, bendraamžių grupėse, mokymo ir darbo įstaigose, taip pat įvairiose organizacijose. Rijado gairėse atskiras skyrius skirtas ir žiniasklaidai kaip vienai iš aplinkybių, įtakančiai nepilnamečių asmenų poelgius. Žiniasklaida gali aktyviai prisidėti prie nepilnamečių nusikalstamumo prevencijos, pateikdama nuoseklią ir santūrią informaciją apie visuomenei naudingus ir žalingus dalykus, taip pat vengti platinėti produkciją, kuri darytų neigiamą įtaką vaiko vystymuisi ir vestų jį prie nusikalstamų veikų darymo.

Nors ir aptartos taisyklės yra tik rekomendacinio pobūdžio, tačiau kaip Jungtinių Tautų Organizacijos narė, Lietuvos Respublika turėtų atsižvelgti į šias tarptautines rekomendacijas.

Lietuva kaip Europos Sąjungos narė turėtų atsižvelgti ir į Europos Tarybos Ministrų Komiteto rekomendacijas, kuriose taip pat skiriama daug dėmesio ankstyvosios nepilnamečių nusikalstamumo priemonėms. Europos Tarybos Ministrų Komiteto rekomendacijoje „Dėl visuomenės dalyvavimo baudžiamojoje politikoje“, pabrėžiamas visuomenės ir bendruomenės vaidmuo ankstyvoje nusikalstamumo stadijoje⁹¹. Kitose

⁹⁰ The United Nations Guidelines for the Prevention of Juvenile Delinquency (the Riyadh Guidelines). The United Nations General Assembly resolution No. 45/112 of 14 December, 1990.

⁹¹ Participation of the Public in Crime Policy. Recommendation No. R (83) 7 adopted by the Committee of Ministers of the Council of Europe on 23 June, 1983.

rekomendacijose „Europos bendruomenės sankcijų ir priemonių taisyklėse”⁹² apibrėžtos bendruomenės galimybės aktyviai ir efektyviai prisidėti tiek prie ankstyvosios nepilnamečių prevencijos taip pat ir prie nepilnamečių, padariusių nusikaltimus, resocializacijos. Kadangi šeima atlieka svarbiausią vaidmenį nepilnamečio asmens ugdyme Europos Tarybos Ministrų Komitetas patvirtino rekomendacijas „Dėl smurto šeimoje”⁹³ bei „Dėl vaiko apsaugos nuo netinkamo elgesio su jais”⁹⁴, būtent šioms rekomendacijoms skiriamas ypatingas dėmesys dėl didelės šeimos įtakos asmenybės formavimuisi.

Apbendrinant galima teigti, kad dauguma tarptautinių teisės aktų nuostatų, susijusių su ankstyvąja nepilnamečių nusikalstamumo prevencija, atsispindi nacionaliniuose teisės aktuose, tačiau ne visos tarptautinių teisės aktų nuostatos realiai yra įgyvendinamos. Kaip pavyzdį galima paminėti tarptautiniuose teisės aktuose minimą bendruomenės įtraukimą į nepilnamečių ankstyvąją prevenciją, Lietuvos Respublikoje nėra realiai įgyvendinamos šios rekomendacijos, visuomenė (bendruomenė) lieka tik terpė, kur formuojasi paauglio asmenybė, tačiau niekaip neįtraukta į prevenciją.

Svarbu paminėti ir nacionalinius teisės aktus, reglamentuojančius nepilnamečių nusikalstamumo prevenciją. Pirmiausia reikėtų paminėti Lietuvos Respublikos kodeksus. Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas tiksliau šio kodekso trečioji knyga, kuroje išdėstytos normos apie šeimos teisę, atrodo niekuo nesusijusi su nepilnamečių nusikalstamumo prevencija, tačiau tinkamai realizuojant šios knygos normas, susijusias su vaiko teisėmis ir pareigomis šeimoje, santykius su tėvais, įmanoma užkirsti kelią nepalankios nepilnamečio asmenybės formavimuisi. Lietuvos Respublikos administracinių teisės pažeidimų kodeksas, kalba apie galimybę taikyti administracinę atsakomybę nepilnamečiams, kurie yra padarę administracinės teisės pažeidimus, tačiau dar nėra nusikalstę. Tokie nepilnamečiai yra priskiriami rizikos grupei ir darbas su šiais nepilnamečiais taip pat laikomas ankstyvąja nepilnamečių nusikalstamumo prevencija. Svarbu paminėti tai, kad už nepilnamečio nuo 14 iki 16 metų padarytą administracinės teisės pažeidimą atsako tėvai arba globėjai (rūpintojai), tai vėl parodo šeimos svarbą, besiformuojančiai nepilnamečio atsakomybei. Tačiau galima abejoti šių normų tikslingumu, kadangi nepilnametis asmuo pats nejaučia atsakomybės (nes už jį atsako šeima) taip gali jaustis nebaudžiamas ir toliau elgtis neteisėtai, kas galiausiai gali privesti ne tik prie tolimesnių administracinių teisės pažeidimų, bet ir prie nusikalstamų veikų darymo. Iš darbo autorės darbinės patirties, dirbant įkalinimo įstaigoje, formuojasi nuostata, kad nusikaltimus

⁹² European Rules on Community Sanctions and Measures. Recommendation No. R (92) 16 adopted by the Committee of Ministers of the Council of Europe on 19 October, 1992.

⁹³ Violence in the Family. Recommendation No. R (85) 4 adopted by the Committee of Ministers of the Council of Europe on 26 March, 1985.

⁹⁴ Protection of Children against Ill-Treatment. Recommendation No. R (79) 17 adopted by the Committee of Ministers of the Council of Europe on 13 September, 1979.

padarę asmenys, anksčiau (kai buvo nepilnamečiai) ne kartą buvo bausti administracine tvarka, tačiau tai jų nesulaikė nuo nusikalstamų veikų padarymo. Galima daryti išvadą, kad galiojančiame Administracinių teisės pažeidimų kodekse beveik nenumatyta administracinės atsakomybės ypatumų nepilnamečiams. Anot T. Žeko⁹⁵ ir kitų autorių Lietuvos Respublikos administracinių nusižengimų kodekse⁹⁶, pakeisiantį galiojantį Administracinių teisės pažeidimų kodeksą, bus skiriama kiek daugiau dėmesio nepilnamečių justicijos klausimams. Paminėtina ir tai, kad asmenims nesulaukusiems amžiaus, nuo kurio jiems gali būti taikoma administracinė ar baudžiamoji atsakomybė gali būti taikomos auklėjamojo poveikio ar kitos priemonės. Tačiau tokių įstatymų mūsų valstybėje kol kas nėra. Šią spragą bandoma spręsti tik poįstatyminių teisės aktų pagalba. Tačiau svarbu atkreipti dėmesį į tai, kad naujai rengiamame administracinių nusižengimų kodekse siūloma įtvirtinti naujovę, kad nepilnamečiui, kuriam nebuvo suėjęs kodekse numatytas amžius t.y. 16 metų, įstatymų numatyta tvarka bus galima taikyti vaiko priežiūros formas kaip specifines poveikio priemones (administracinių nusižengimų kodeksas 6 straipsnis 2 dalis). Tai sustiprintą ankstyvąją prevenciją ir tėvų įtaką vaiko asmenybės formavimuisi, pasitelkiant įvairias institucijas. Pagal savo atliktą tyrimą L. Ūselė padarė išvadą, kad nepilnamečių administracinės justicijos aktai nėra iš esmės peržiūrėti, neįvertintas nepilnamečių nustatytų administracinių nuobaudų veiksmingumas ir atitikimas nepilnamečių poreikiams⁹⁷.

Darbo kodeksas⁹⁸, iš pirmo žvilgsnio irgi niekaip nesusijęs su nepilnamečių nusikalstamumo prevencija, kalba apie visiško darbinio veiksnio atsiradimą nuo 16 metų, apie nepilnamečių darbo laiko apribojimus, draudimą dirbti naktį ir budėti, privalėjimą tikrintis sveikatą. Darbo kodekse gausu normų, skirtų nepilnamečių darbo specifikai apibrėžti. Būtent šių visų normų įgyvendinimas yra nukreiptas prieš vieną iš neigiamą asmenybę formuojančių veiksnių t.y. neužimtumą. Prie neužimtumo mažinimo prisideda ir kiti įstatymai tokie kaip Lietuvos Respublikos darbuotojų saugos ir sveikatos įstatymas⁹⁹, kuriame reglamentuojama, kas yra lengvas darbas vaikui, kokie asmenys laikomi jaunais, vaikais ir paaugliais, taip pat darbo sauga ir sveikatos apsauga tokiems asmenims. Taip pat svarbus ir Lietuvos Respublikos bedarbių rėmimo įstatymas¹⁰⁰, kurio 7 straipsnyje numatoma, kad darbo rinkoje papildomai remiami

⁹⁵ Svetlana Justickaja et. al., *Jaunimo delinkvencinis elgesys ir nepilnamečių justicijos politika Lietuvoje: tendencijos ir lyginamieji aspektai* (Vilnius:Justitia, 2015).

⁹⁶ 2012 m. Administracinių nusižengimų kodekso projekto Nr. XIP-3600(2) 43 str. Žiūrėta 2016 04 13.

http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=422906&p_tr2=2

⁹⁷ Laura Uselė, "Nepilnamečių justiciją reglamentuojančių teisės aktų darna: procesiniai aspektai," *Teisės problemos* 4(86) 2014: 68-96.

⁹⁸ Lietuvos Respublikos darbo kodeksas. *Valstybės žinios*. 2002, Nr. 64-2569.

⁹⁹ Lietuvos Respublikos darbuotojų saugos ir sveikatos įstatymas. *Valstybės žinios*. 2003, Nr. 70-3170.

¹⁰⁰ Lietuvos Respublikos bedarbių rėmimo įstatymas. *Valstybės žinios*. 1991, Nr. 2-25.

asmenys nuo 16 iki 25 metų pirmą kartą pradedantys darbinę veiklą. Taigi, darbo kodeksas ir paminėti įstatymai formuoja nuostatas, kuriomis siekiama sumažinti nepilnamečių neužimtumą, skatinamas nepilnamečių asmenų darbas ir nustatomos atitinkamos darbo sąlygos pagal asmenybės brandą.

Svarbu paminėti ir Vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatymą¹⁰¹, priimtą 1996 metais kovo 14 dieną, kuris yra bendriausias įstatymas, skirtas vaikų teisių apsaugai ir netiesioginei ankstyvajai prevencijai. Čia svarbu atkreipti dėmesį į Jungtinių Tautų vaiko teisių komiteto 2001 metų sausio 26 dienos išvadas, kur komitetas suabejojo ar Lietuvoje visos nuostatos įgyvendinamos praktiškai ir nors po šių išvadų pateikimo praėjo daug metų, tačiau vis dar kyla abejonių ar visos nuostatos įgyvendinamos praktiškai. Siekiant efektyvios ankstyvosios nepilnamečių prevencijos būtina užtikrinti šio įstatymo normų įgyvendinimą.

Darbo autorės nuomone didelį darbą nepilnamečių nusikalstamumo prevencijoje atlieka nepilnamečių reikalų pareigūnai, kurių tarnybinės veiklos instrukcija¹⁰² reglamentuoja teritorinių policijos įstaigų nepilnamečių reikalų policijos pareigūnų veiklą, organizuojant ir vykdant vaikų nusikaltimų ir kitų teisės pažeidimų, narkomanijos prevenciją, nepilnamečių įrašymo ir išrašymo iš profilaktinės policijos įskaitos ir rizikos grupės apskaitos, bei bendradarbiavimo su kitomis institucijomis tvarką. Pagal minėtą tarnybinės veiklos instrukciją nepilnamečių reikalų policijos pareigūnai turi įgaliojimų ankstyvosios nepilnamečių prevencijos srityje. Iš tarnybinės instrukcijos 8 straipsnio aišku, kad nepilnamečių reikalų policijos pareigūnai aptarnaujamoje teritorijoje organizuoja ir vykdo vaikų nusikalstamų veikų ir administracinių teisės pažeidimų, smurto prieš vaikus, vaikų prostitucijos, narkotikų ir kitų psichiką veikiančių medžiagų vartojimo prevenciją, dirba individualų darbą ir kontroliuoja nepilnamečių elgesį, nustato nepilnamečius, padariusius teisėtvarkos pažeidimus, rengia jų administracinių teisės pažeidimų bylas taip pat nustato vaikus, vartojančius narkotikus ar kitas psichiką veikiančias medžiagas, valkataujančius, elgetaujančius vaikus, prireikus teikia jiems neatidėliotiną socialinę pagalbą ir informuoja apie juos tėvus ar kitus atstovus pagal įstatymą (vaiko tėvams ar kitiems jo atstovams pagal įstatymą teikia informaciją apie institucijas ir organizacijas, kurios yra kompetentingos padėti vaikui ir šeimai), nustatinėja neformalias vaikų ir jaunimo grupes, jų sudėtį, veiklos pobūdį, rinkimosi ir lankymosi vietas, kitas aplinkybes. Dirba prevencinį darbą mokyklose: nuosekliai vykdo teisinį švietimą, dalyvauja susitikimuose su pedagogais, mokiniais ir jų tėvais, pagal kompetenciją informuoja apie aktualias problemas prižiūrime teritorijoje (kriminogeninė padėtis, nesaugios vietos, organizuojamos tikslinės priemonės, jų rezultatai, vykdomi projektai ir kt.), teikia vaikams savisaugos žinių ir įgūdžių, skleidžia informaciją apie policijos darbą, padeda

¹⁰¹ Lietuvos Respublikos Vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatymas. *Valstybės žinios*. 1996, Nr. 33-807.

¹⁰² Lietuvos Respubliko Generalinio komisaro įsakymas. 2009, Nr. 5-V-893.

organizuoti atvirų durų dienas apskrities vyriausiajame policijos komisariatare ar jo policijos komisariatare, prevencinius renginius mokykloje, padeda organizuoti jaunųjų policijos rėmėjų veiklą, glaudžiai bendradarbiauja su mokyklos administracija, socialiniu pedagogu, mokyklos savivaldos institucijomis (mokyklos, moksleivių, tėvų taryba, tėvų komitetai ir kt.) sprendžiant teisės pažeidimų, smurto, kitų neigiamų reiškinių mokykloje prevencijos ir užkardymo klausimus. Tai tik kelios funkcijos, kurias įgyvendina nepilnamečių reikalų policijos pareigūnai, bet neabejotina, kad jų vaidmuo ankstyvosios nepilnamečių nusikalstamumo srityje yra labai didelis. Tačiau atsižvelgiant į visa tai, kas išdėstyta reikia atkreipti dėmesį, kad policija neturėtų dominuoti ir vykdyti jai nebūdingų socialinių pedagogų (darbuotojų) funkcijų.

Darbo autorės nuomone ne ką mažiau svarbi ne tik ankstyvoji nepilnamečių nusikalstamumo prevencija, bet ir grupėje padarytų nusikalstamų veikų prevencija, nes apie pusę nusiklastamų veikų nepilnamečiai padaro grupėje. Analizuojant statistikos duomenis pastebima, kaip jau minėta šiame darbe grupinių nusikaltimų nepilnamečiai padaro daugiau veikdami nepilnamečių grupėse (žr. lentelė nr. 9). Nepilnamečių grupėje padaromų nusikaltimų skaičius Lietuvoje nagrinėjamuoju laikotarpiu didėja. Nepilnamečių grupinių nusikaltimų prevencijos sistemoje svarbų vaidmenį vaidina mokykla.

Yra įrodyta, kad paaugliai, kurių nenubaudžia (čia baudimas suprantamas ne vien tik kaip bausmės skyrimas) už pirmuosius pažeidimus įpranta ignoruoti įstatymus, nekreipti dėmesio į aplinkinių nuomonę. Nepilnamečio suvokimas formuojasi tokia linkme, kad jis yra nebaudžiamas. Tai ima įtakoti jo tolesnį elgesį ir tai išauga į pastovų normų nepaisymą. Tuomet nepilnamečiai ne tik išnaudoja tinkamą situaciją (įvertina tai, kad jie jaučiasi nebaudžiami), bet ir pamažu įtraukia kitus bendraamžius ar jaunesnius nepilnamečius. Dažnai antisocialinė veikla prasideda nuo iš pirmo žvilgsnio visiškai nereikšmingo nusižengimo pavyzdžiui bėgimo iš pamokų, konfliktavimo su mokytojais ar tėvais. Nepilnamečių grupinių nusikaltimų prevencijos sistemoje svarbų vaidmenį vaidina mokykla. 2011 metais įsigaliojo Švietimo ir mokslo ministro įsakymas dėl „Dėl mokyklos vaiko gerovės komisijos sudarmo ir jos darbo organizavimo tvarkos aprašo“, kuriame apibrėžiama įvardintos komisijos paskirtis – organizuoti ir koordinuoti prevencinį darbą, švietimo pagalbos teikimą, saugios ir palankios vaiko ugdymui aplinkos kūrimą, švietimo programų pritaikymą mokiniams, turintiems specialiųjų ugdymo poreikių. Viena iš daugelio apraše minimos komisijos funkcijų yra analizuoti elgesio taisyklių pažeidimus, smurto, patyčių, žalingų įpročių, teisėtvarkos pažeidimų atvejus, sutartų tikslų dėl vaiko elgsenos gerinimo pasiekimo rezultatus, vaikui paskirtos minimalios ar vidutinės priežiūros priemonės vykdymą, teikti rekomendacijas mokytojams dėl ugdymo metodų ir darbo organizavimo su vaikais, kurių elgesys yra nepageidaujamas. Siekiant sustiprinti nepilnamečių nusikalstamumo prevencijos subjektų sistemą bei jų bendradarbiavimą su teisės saugos institucijomis, plėtoti

valstybės institucijų, visuomeninių organizacijų ir pilietinės bendruomenės (visuomenės) svarbu palaikyti tokios komisijos veiklą ir ją skatinti.

Be to, Lietuvoje nuo 1995 metų veikia paramos vaikams centras, kurio tikslas užtikrinti vaikų psichinę gerovę, teikiant profesionalią ir efektyvią kompleksinę pagalbą vaikams ir šeimoms. Šio centro iniciatyva nuo 2002 metų mokyklose pradėtos rengti pirmosios psichologinės pagalbos komandos, gebančios atlikti prevencinį ir intervencinį darbą mokyklų bendruomenėse. Šias komandas sudaro įvairių sričių specialistai – psichologai, mokytojai, administracijos darbuotojai, socialiniai pedagogai bei nepilnamečių reikalų inspektorius. Paramos vaikams centras vykdo 4 programas, iš kurių svarbu paminėti programą “Big Brothers Big Sisters”, kuri yra viena seniausių, geriausiai žinomų ir efektyviausių prevencinių programų pasaulyje, skirtų padėti vaikams. Tai individuali pagalba vaikams su specialiuose mokymuose apmokytais savanoriais, kurie bendrauja su jam paskirtu 7-14 metų vaiku ar paaugliu ir padeda jam įveikti įvairias gyvenimiškas ir psichologines problemas, o šių dviejų asmenų bendravimą papildomai prižiūri ir konsultuoja specialistai. Iš šios programos, veikiančios Lietuvoje 20 metų, pagalbą gavo apie 900 vaikų, kuriems vienerius metus buvo teikiama įvairi pagalba¹⁰³.

Apibendrinant ankstyvosios nepilnamečių nusikalstamumo prevenciją, reikia pabrėžti, kad prevencijos subjektų sistema nėra optimaliai veikianti, nepilnai išnaudojamos nevyriausybinių organizacijų galimybės, ne visos programos ir rekomendacijos yra realiai įgyvendinamos (taikomos praktiškai), kai kurios ir lieka tik gražiai išdėstytos “popieriuje”. Kai kurios prevencinės priemonės yra per daug nutolusios nuo bendruomenės, nėra jų tęstinumo, finansavimo tvarkų. Minimali bazė, būtina nepilnamečių ankstyvajai nusikalstamumo prevencijai, sukurta, tačiau to nepakanka ir ji turi būti tobulinama, keičiant ir priimant naujus teisės aktus.

¹⁰³ Paramos vaikams centro metinė ataskaita, žiūrėta 2016.03.20

<http://www.pvc.lt>

IŠVADOS

1. Nepilnamečių nusikalstamumas yra pakaltinamų, 14 – 17 metų amžiaus asmenų nusikalstamumas, pasireiškiantis per visumą nusikalstamų veikų, padarytų konkrečioje teritorijoje per konkretų laikotarpį.
2. Per nagrinėjamą laikotarpį nuo 2006 metų iki 2014 metų nusikalstamų veikų sumažėjo penktadaliu (t.y. 20 proc.), o nepilnamečių, įtariamų (kaltinamų) padarius nusikalstamas veikas sumažėjo 30 proc.
3. Remiantis registruotos statistikos duomenimis tarp nepilnamečių Lietuvoje labiausiai paplitusios turtinės nusikalstamos veikos - vagystės ir plėšimai, atlikto tarptautinio tyrimo duomenys atskleidžia priešingus duomenis, remiantis jo duomenimis labiausiai tarp nepilnamečių paplitusios nusikalstamos veikos, susijusios su smurtu. Lyginant tarptautinio tyrimo ir autorės atlikto savianalizės tyrimo duomenis (grupines muštynes laikant smurtiniu nusikaltimu) daroma išvada, kad būtent ši smurto forma labiausiai paplitusi nepilnamečių asmenų tarpe ir tai yra didžiausia nepilnamečių elgesio problema.
4. Remiantis registruotos statistikos duomenimis ir autorės atlikto tyrimo duomenimis apie pusę nepilnamečių asmenų, padarytų nusikalstamų veikų Lietuvoje yra padarytos grupėje. Tai patvirtina vieną iš labiausiai nepilnamečių nusikalstamumą įtakojančių veiksnių – grupiškumą.
5. Remiantis registruotos statistikos ir tarptautinio tyrimo duomenimis bei autorės atlikto tyrimo duomenimis merginų padaromos nusikalstamos veikos registruotoje statistikoje atsispindi tik labai maža dalimi. Pagal tarptautinio tyrimo duomenis net 13,2 proc. merginų prisipažino, kad per paskutinius metus yra padariusios nusikalstamą veiką, pagal autorės atliktą tyrimą prisipažino 9,9 proc. merginų. Pagal oficialią statistiką šie skaičiai yra nepalyginamai mažesni. Pagal oficialią statistiką 2006 m. (lyginami metai, kai buvo atliktas tyrimas) nepilnamečių merginų, padariusių nusikalstamas veikas, buvo 225 tai sudarė tik 0,11 proc.
6. Atlikto tyrimo metu paaiškėjo, kad 31 (t.y. 44,9 proc. iš visų tirtų merginų) mergina ir 61 (84 proc. iš visų tirtų vaikinių) vaikinai bent kartą gyvenime yra padarę bet vieną iš tirtų nusikalstamų veikų. Pagal tyrimo duomenis išlieka skirtumas tarp vaikinių ir merginų, padariusių bent vieną nusikalstamą veiką. Tarp visų tirtų respondentų merginos padariusios bent vieną nusikalstamą veiką sudaro 21,9 proc., o vaikinai 43,3 proc.
7. Remiantis tyrimo duomenimis, visų tirtų moksleivių nusikalstamų veikų struktūroje didžiausią dalį sudaro vagystės iš parduotuvių (prekybos centrų) 32,6 proc. visų respondentų bent kartą gyvenime yra padarę šią nusikalstamą veiką.

8. Atlikus tyrimą paaiškėjo, kad didesnė dalis vartojusių alkoholinius gėrimus per visą gyvenimą yra merginų, o narkotines ar psichotropines medžiagas daugiau vartojusių yra vaikinių.
9. Tyrimo metu nustatyta, kad paaugliai, patiriantys mažesnę tėvų kontrolę arba jos nepaisantys padaro daugiau nusikalstamų veikų. Taigi tiek tyrimo duomenimis tiek analizuojant mokslinę literatūrą atsiskleidžia neabejotina šeimos įtaka (tėvų kontrolė) nepilnamečių nusikalstamumui.
10. Nusikalstamos veikos dažniausiai atliekamos grupėje.
11. Svarbiausi nepilnamečių nusikalstamumo veiksniai yra šeima, nes joje prasideda vaiko socializacija, mokykla, kuri ugdo, formuoja asmenybę ir bendraamžių grupės, kur užtarimo ieško šeima ir mokykla nusivylę jaunuoliai.
12. Nepilnamečių ankstyvosios prevencijos subjektų sistema Lietuvoje nėra optimaliai veikianti, nepilnai išnaudojamos nevyriausybinių organizacijų galimybės, ne visos programos ir rekomendacijos yra realiai įgyvendinamos (taikomos praktiškai), kai kurios ir lieka tik gražiai išdėstytos “popieriuje”.

LITERATŪROS SĄRAŠAS

Lietuvos Respublikos įstatymai ir kiti norminiai teisės aktai:

1. "Lietuvos Respublikos švietimo įstatymas." *Valstybės žinios* 23-593 (1991).
2. "Lietuvos Respublikos Baudžiamasis kodeksas." *Valstybės žinios* 89-2741 (2000).
3. "Lietuvos Respublikos Civilinis kodeksas." *Valstybės žinios* 74-2262 (2000).
4. "Lietuvos Respublikos Darbo kodeksas." *Valstybės žinios* 64-2569 2002.
5. "Lietuvos Respublikos Administracinių teisės pažeidimų kodeksas." *Valstybės žinios* 1-1 (1985)
6. "Administracinių nusižengimų kodekso projektas." 2012, Nr. XIP-3600(2).
7. Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2003 m. kovo 20 d. nutarimas Nr. IX-1383 "Dėl nacionalinės nusikaltimų prevencijos ir kontrolės programos patvirtinimo".
8. "Lietuvos respublikos darbuotojų saugos ir sveikatos įstatymas." *Valstybės žinios* 70-3170 (2003).
9. "Lietuvos Respublikos bedarbių rėmimo įstatymas." *Valstybės žinios* 2-25 (1991).
10. "Lietuvos Respublikos Vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatymas." *Valstybės žinios*. 33-807 (1996).
11. Lietuvos Respublikos Generalinio komisaro įsakymas. 2009, Nr. 5-V-893.
12. "Jungtinių Tautų Vaiko teisių konvencija." *Valstybės žinios* 60-1501 (1995).
13. The United Nations Standart Minimum Rules for the Administration of Juvenile Justice (The Beijing Rules). The United Nations General Assembly resolution No. 40/33 of 29 November, 1985.
14. The United Nations Guidelines for the Prevention of Juvenile Delinquency (the Riyadh Guidelines). The United Nations General Assembly resolution No. 45/112 of 14 December, 1990.
15. European Rules on Cdommunity Sanctions and Measures. Recommendation No. R (92) 16 adopted by the Committee of Ministers of the Council of Europe on 19 October, 1992.
16. Participation of the Public in Crime Policy. Recomendation No. R (83) 7 adopted by the Committee of Ministers of the Council of Europe on 23 June, 1983.
17. Violence in the Family. Recomendation No. R (85) 4 adopted by the Committee of Minsters of the Council of Europe on 26 March, 1985.
18. Protection of Children against I11-Treatment. Recomendation No. R (79) 17 adopted by the Committee of Ministers of the Council of Europe on 13 September, 1979.

Mokslinė ir kita specialioji literatūra:

1. Babachinaitė, Genovaitė, et al. *Nusikalstamumas Lietuvoje ir jo prognozės iki 2015 metų*. Vilnius: Mykolo Romerio universiteto leidybos centras, 2008.
2. Babachinaitė, Genovaitė. “Nepilnamečių smurtas Lietuvoje: raiška, priežastys ir prevencija.” *Jurisprudencija* 27(19), (2002): 108-117.
3. Babachinaitė, Genovaitė, et al. *Kriminologija*. Vilnius: Mykolo Romerio Universiteto leidybos centras, 2010.
4. Babachinaitė, Genovaitė, et al. “Nepilnamečių nusikalstamumo bruožai (praetis, dabartis, prognozės).” *Filosofija. Sociologija* 3 (1991).
5. Bakanas, Algimantas, et al. *Lietuvos Respublikos Civilinio kodekso komentaras*. 2 knyga. Vilnius: Justitia, 2002.
6. Bluvšteinas, Jurijus. *Kriminologija*. Vilnius: Pradai, 1994.
7. Čepas, Alfonsas ir Vladas Pavilionis, *Ankstyvoji nepilnamečių nusikalstamumo prevencija*. Vilnius: Mintis, 1973.
8. Dapšys, Antanas. “Nepilnamečių nusikalstamumo prevencijos sistemos esmė ir jos kūrimo kryptys.” *Teisės problemos* 3 (1994): 34.
9. Dapšys, Antanas. “Nusikalstamumo tendencijos ir jo prevencijos perspektyvos Lietuvoje (kriminologinis prognostinis aspektas).” *Jurisprudencija* 11(3) (1999): 5-21.
10. Dienys, Vincentas. *Užimtumas ar nusikalstamumas. Ar yra tarp jų ryšys?* Vilnius: Leidybos centras, 1996.
11. Dobryninas, Aleksandras. *Nepilnamečių justicija Lietuvos žiniasklaidoje*. Vilnius: Lietuvos žmogaus teisių centras, 2000.
12. Drakšienė, Anna, ir Romualdas Drakšas. *Nepilnamečių baudžiamoji atsakomybė*. Antroji pataisyta ir papildyta laida. Vilnius: Eugrimas, 2008.
13. Forero, Roberto et al., “Bullying behavior and psychosocial health among school students in New South Wales, Australia: cross sectional survey,” *British Medical Journal* (1999): 344-348.
14. Gečėnienė, Svetlana. “Kardomojo kalnimo taikymo apribojimas kaip strateginė nepilnamečių kriminalinės justicijos reformos kryptis.” *Jurisprudencija* 26(18) (2002): 128-140.
15. Gečėnienė, Svetlana. “Baudžiamosios justicijos poveikis nepilnamečio asmenybei.” Daktaro disertacija. Socialiniai mokslai, teisė (01 S). Vilnius: Lietuvos Teisės universitetas, 2002.
16. Justickaja, Svetlana, et al. “15-17 amžiaus moksleivių delinkventinis elgesys ir viktimizacija Lietuvoje (pagal tarptautinio jaunimo delinkventinio elgesio, nuostatų ir viktimizacijos tyrimo duomenis).” *Teisės problemos* 4 (2008) :67-107.

17. Justickaja, Svetlana, et. al., *Jaunimo delinkvencinis elgesys ir nepilnamečių justicijos politika Lietuvoje: tendencijos ir lyginamieji aspektai*. Vilnius: Justitia, 2015.
18. Justickis, Viktoras, et al. *Kriminologija*. Vilnius: Pradai, 1994.
19. Galinaitytė, Jūratė ir Tomas Rudzkiš. “Šiuolaikinio nusikalstamumo sampratos problema,” *Jurisprudencija* 70(62) (2005): 134-140.
20. Kalpokas, Vaidas (atsakingas vykdytojas). “Jaunimo delinkvencinis elgesys ir viktimizacija Lietuvoje: paplitimas, veiksniai ir rizikos faktoriai (remiantis tarptautinio projekto International Self-Report Delinquency Study (ISR-D-II) duomenimis).” *Teisės instituto moksliniai tyrimai*. Vilnius, 2008.
21. Rigby, Ken “Peer victimization at school and the health of secondary school students,” *British Journal of Educational Psychology* (1999): 95-104.
22. Kiškis, Alfredas. “Neigiamas smurto televizijoje poveikis nepilnamečiams ir jo prevencija.” *Jurisprudencija* 59(51) (2004): 39-53.
23. Kochenderfer B.J., Ladd G.L. Peer Victimization: Cause or Consequence of School Maladjustment? *Child Development*. 1996.
24. Leliūgienė, Irena. *Socialinė pedagogika*. Kaunas: Technologija, 2003.
25. Litvinienė, Jūratė. “Socialinės, psichologinės sąlygos nusikaltėlių paauglių šeimose/Lietuva socialinių pokyčių erdvėje.” Vilnius, 1996.
26. Olweus Dan, et al. “The Bullying Prevention Program. Blueprints for Violence Prevention. Boulder,” CO: Center for the Study and Prevention of Violence, 1999.
27. Pavilionis, V. Mada ir nusikalstamumas. *Teisė ir persitvarkymas* (sud. Jonas Prapiestis), *Teisės etiudai* 2 (1989): 136-153.
28. Pivorienė, Jolanta ir Renata Jurkonytė. “Moksleivių smurtas prieš pedagogus mokyklose.” *Socialinis darbas* 7(2) (2008): 76-82.
29. Povilaitis, Robertas ir Jurgita Valiukevičiūtė. *Patyčių prevencija mokyklose*. Vilnius: UAB MULTIPLEX, 2006.
30. Rigby, K. Peer victimization at school and the health of secondary school students. *British Journal of Educational Psychology*. 1999, p. 95-104
31. Rimkus, Valdas. “Aspects of social support in families of delinquent and non-delinquent children.” *Klaipėda university In Tiltai* 2 (2008): 75-95.
32. Sakalauskas, Gintautas et. al., “Vaikų ir jaunimo neužimtumo ir nusikaltimų prevencija,” *Teisė* 2000.
33. Targamadžė, Vilija ir Džiuginta Valeckienė. “Patyčių bendrojo lavinimo mokyklose samprata: priešasčių, formų ir pasekmių diskursas.” *Acta Pedagogica Vilnensia* 19 (2007): 159-171.

34. Uscila, Rokas. *Atkuriamojo teisingumo koncepcija, jo modeliai nepilnamečių justicijoje. Nepilnamečių justicija Lietuvoje: teorija ir praktika*. Vilnius: NPLC, 2007.
35. Ūselė, Laura. “Nepilnamečių justiciją reglamentuojančių teisės aktų darba: procesiniai aspektai,” *Teisės problemos* 4(86) 2014: 68-96.
36. Valickas, Gintautas. “Psichologinės asocialaus elgesio ištakos.” Vilnius: Lietuvos teisės akademija, 1997.
37. Vaitekonienė, Vanda. “Vaikų agresyvaus ir delinkventinio elgesio psichologinės priežastys. Ryšys tarp delinkventinio elgesio ir šeimos įtakos. Delinkventinio elgesio prevencijos principai. Nepilnamečių kriminalinė justicija. Kvalifikacijos kėlimo kursų paskaitų medžiaga.” Vilnius: Vidaus reikalų ministerija, 2002.
38. Vileikienė, Eglė. “Lietuvos gyventojų ir policijos pareigūnų požiūris į linkusius nusikalsti nepilnamečius.” *Socialinis darbas* 9(1) (2010): 45-53.
39. Vileikienė, Eglė. “Delinkventų santykiai su policija ir artimiausia aplinka.” *Sociologija. Mintis ir veiksmai* 2 (2005): 100-117.
40. Žemaitaitytė, Irena. “Jaunimo nusikalstamumo prevencija: neformaliojo ugdymo aspektas.” *Socialinis darbas* 5(2) (2006): 80.

ANOTACIJA LIETUVIŲ KALBA
Nepilnamečių nusikalstamumas Lietuvoje

Šio darbo tikslas buvo atskleisti nepilnamečių nusikalstamumą Lietuvoje, remiantis savianalizės tyrimo metodu. Darbe nepilnamečių nusikalstamumas Lietuvoje tiriamas kompleksiskai, panaudojant ne tik registruoto nusikalstamumo bet ir nepilnamečių savianalizės tyrimo duomenis. Šiame moksliniame darbe stengiamasi išnagrinėti nepilnamečių, besimokančių mokyklose, padarytas nusikalstamas veikas, panaudojant savianalizės tyrimą. Atskleidžiami dideli skirtumai tarp nepilnamečių nusikalstamumo duomenų, išryškėję atlikus savianalizės tyrimus ir palyginus jį su registruotos nepilnamečių statistikos duomenimis. Darbe taip pat analizuojama nepilnamečių ankstyvoji prevencija.

Reikšmingi žodžiai: *nepilnamečių nusikalstamumas, savianalizės tyrimas, ankstyvoji prevencija.*

ABSTRACT IN ENGLISH
Juvenile delinquency in Lithuania

The aim of this thesis is to reveal the factors of juvenile delinquency in Lithuania by using the method of self report. The method for analysing the juvenile delinquency is mixed, not only the official data is used, but also the results from self survey. This study attempts to examine the offenses committed by juveniles by means of self-report survey. Huge differences are revealed when self-report results and official data is compared. This study also analyses the early prevention measures for juvenile delinquency.

Key words: *juvenile delinquency, self-report, early prevention.*

SANTRAUKA LIETUVIŲ KALBA

Nepilnamečių nusikalstamumas Lietuvoje

Lietuvoje nėra žinoma, koks yra tikrasis nepilnamečių nusikalstamumas. Taip pat, nėra žinoma, kokiomis savybėmis pasižymi nepilnamečiai, padarę nusikalstamas veikas, kokie yra šių veikų veiksniai. Remiantis vien registruoto nusikalstamumo statistikos duomenimis šiuos aspektus vertinti yra netikslu. Nepilnamečių nusikalstamumo Lietuvoje aspektai šiame magistro baigiamajame darbe tiriami analizuojant ir vertinant ne tik registruoto nepilnamečių nusikalstamumo statistikas, bet ir pateikiant savianalizės tyrimo, atlikto darbo autorės, duomenis ir jų vertinimą.

Šio darbo tikslas buvo išnagrinėti registruotos nepilnamečių statistikos Lietuvoje duomenis bei pristatyti atliktų savianalizės tyrimų duomenis ir palyginti juos su darbo autorės atlikto tyrimo duomenimis.

Remiantis registruotos statistikos duomenimis analizuojamos nepilnamečių nusikalstamo raiška Lietuvoje bei nepilnamečių, padariusių nusikalstamas veikas, charakteristikos.

Tyrimo metu atliktas savianalizės tyrimas Vilniaus mokyklose, atliekant nepilnamečių asmenų apklausą ir apibendrintai pristatyti gauti rezultatai, jie lyginami su registruotos statistikos duomenimis bei 2006 metais atlikto tarptautinio savianalizės tyrimo duomenimis.

Mokslinės literatūros analizės pagrindu teoriniu aspektu nagrinėjama nepilnamečių nusikalstamumą įtakojantys veiksniai bei ankstyvoji nepilnamečių nusikalstamumo prevencija.

Įgyvendinant darbe iškeltus tikslus ir uždavinius, buvo nagrinėjami Lietuvos ir užsienio šalių mokslininkų darbai, teisinė literatūra, taip pat buvo remtasi darbo autorės atlikto savianalizės tyrimo gautais rezultatais bei registruotos statistikos duomenimis.

SUMMARY IN ENGLISH

Juvenile delinquency in Lithuania

The Exact statistics for juvenile delinquency in Lithuania is not clear. Also, it is not known what are the characteristics of minors who committed criminal acts and what are the factors of these acts. It would be inaccurate to judge juvenile delinquency only by the registered data. In this master's thesis, juvenile delinquency in Lithuania is analyzed not only by using official statistical data, but also by the self report method conducted by the author. The aim of this thesis is to analyze official data for juvenile delinquency that is registered in Lithuania and compare them with the results from self report conducted by the author. By using the official data the factors of juvenile delinquency occurrences in Lithuania are analyzed. The generalized results of the self report that was conducted with juvenile students in schools of Vilnius are presented. By using the scientific literature, theoretical aspects of juvenile delinquency, the encouraging factors, and early prevention are analyzed. By fulfilling the aims of this thesis, studies of authors from Lithuania and other countries, law literature, and the self report are analyzed.

PRIEDAI

Priedas Nr. 1

15-17 metų amžiaus moksleivių savianalizės tyrimo 2014 m. klausimynas.

Klausimai apie Jūsų pačių padarytas įstatymams priešingas veikas Lietuvoje.

Esu Mykolo Romerio universiteto baudžiamosios teisės ir kriminologijos magistro studijų studentė. Rašau magistro baigiamąjį darbą tema – nepilnamečių nusikalstamumas Lietuvoje. Savo darbe noriu išanalizuoti registruotos statistikos duomenis apie nepilnamečių asmenų nusikaltimus ir pateikti duomenis, gautus atlikus nepilnamečių apklausą, apie jų pačių padarytas nusikalstamas veikas. Šios apklausos duomenys yra **anonimiški** ir bus naudojami tik tiriamajame darbe lyginant gautus duomenis su registruotos statistikos duomenimis. Klausimynų atsakymai nebus prieinami jokiems pašaliniam asmenims. Siekiant užtikrinti Jūsų **visišką anonimiškumą** prašau nerašyti savo vardo ir/ar pavardės, mokyklos pavadinimo ir klasės. Taip pat, siūlau nenaudoti savo įprastos rašymo priemonės, jei norite, pasikeiskite su šalia sėdinčiu bendraklasiu. Tikiuosi, kad į klausimus atsakysite nuoširdžiai ir tik tiesą. Labai dėkoju už supratingumą ir pagalbą.

1. Jūsų lytis:
 - Vyras;
 - Moteris.
2. Jūsų amžius:
 - 15 metų;
 - 16 metų;
 - 17 metų.
3. Jūs gyvenate:
 - Pilnoje šeimoje (su mama ir tėčiu);
 - Tik su mama;
 - Tik su tėčiu;
 - Su globėjais.
4. Ar kada nors gyvenime esate vartojęs alkoholinių gėrimų?
 - Taip;
 - Ne.
5. Ar kada nors gyvenime esate vartojęs narkotinių medžiagų (LSD, kanapės, heroinas, amfetaminas, extazy, kokainas)?
 - Taip;
 - Ne.

UŽPILDYKITE LENTELE. PABRAUKITE ATSAKYMĄ, KURĮ PASIRINKSITE PER VISĄ GYVENIMĄ (TAIP ARBA NE) IR NURODYKITE AR TĄ PAČIĄ VEIKĄ ESATE PADARĘS PER 2014 METUS, JEI TAIP PARAŠYKITE SKAIČIŲ, KIEK KARTŲ TAI PADARĖTE BŪTENT PER 2014 METUS.

Nusikalstamos veikos	Per visą gyvenimą	Ar tai padarėte per 2014 m. ir kiek kartų tai buvo (parašykite skaičių)?
----------------------	-------------------	--

Ar esate vienu kartu pavogęs ar bandęs pavogti turtą, kurio vertė viršija 38 eurus (130 Lt)?	Taip	Ne	
Ar esate kada nors per savo gyvenimą pavogę ką nors iš parduotuvės (prekybos centro)?	Taip	Ne	
Ar esate viešoje vietoje pavogęs ką nors iš asmens drabužių, rankinės ar kitokio nešulio?	Taip	Ne	
Ar esate ką nors pavogęs, įsibraunant į patalpas?	Taip	Ne	
Ar esate dalyvavęs muštinėse?	Taip	Ne	
Ar esate sumušęs žmogų ar kitaip smurtaujant sukėlęs fizinį skausmą ar padaręs sveikatos sutrikimą žmogui?	Taip	Ne	
Ar esate ką nors terorizavęs (tai sistemingas bauginimas, naudojant psichinę prievartą, grasinimas susprogdinti, padegti ar padaryti kitokią pavojingą kito asmens gyvybei, sveikatai ar turtui veiką), kam nors grasinęs nužudyti ar sutrikdyti sveikatą?	Taip	Ne	
Ar esate neteisėtai sunaikinęs, sugadinęs, pašalinęs ar pakeitęs elektroninius duomenis arba apribojęs naudojimąsi tokiais duomenimis, arba neteisėtai sutrikdęs ar nutraukęs naudojamos elektroninės informacinės sistemos darbą?	Taip	Ne	
Ar esate tyčia ar dėl neatsargumo sunaikinęs ar sugadinęs svetimą turtą, kurio vertė viršija 38 eurus (130 Lt)?	Taip	Ne	
Ar esate viešoje vietoje elgęsis įžūliai, necenzūriniais žodžiais, grasinimais, patyčiomis arba vandališkais veiksmais demonstravęs nepagarbą aplinkiniams/aplinkai ir taip sutrikdęs visuomenės rimtį ar tvarką? Nurodykite tik tuos atvejus, kai minėti veiksmai buvo padaryti panaudojant psichologinį ar fizinį smurtą (fizinę jėgą).	Taip	Ne	
Ar esate gaminęs netikrus pinigus?	Taip	Ne	
Ar esate siūlęs, davęs ar pardavęs narkotinių ar psichotropinių medžiagų?	Taip	Ne	
Ar esate prievartavęs turtą? (prievartaujamas turtas reiškia, kad kas nors neturėdamas tam teisėto pagrindo atvirai (ar užmaskuotai) savo (ar kitų asmenų naudai) verčia asmenį perduoti turtą, suteikti turtinę teisę kitam			

asmeniui (asmenims) ar atleisti kitus asmenis nuo turimos turtinės pareigos Jums arba atlikti kitus turtinio pobūdžio veiksmus, arba verčia nuo jų susilaikyti, grasindamas asmens (ar kitų asmenų) atžvilgiu panaudoti fizinį smurtą, sunaikinti ar sugadinti turtą, paskelbti kompromituojančią ar kitokią informaciją, kurios atskleidimas būtų nepageidautinas, arba panaudoti kitokią psichinę prievartą.)	Taip	Ne	
Ar esate apgaule (sukčiaujant) išviliojęs svetimą turtą arba bandėte tai padaryti (nurodyti tik tuos atvejus, kai turto vertė viršijo 38 eurus (130 Lt)) ?	Taip	Ne	
Ar esate pagrobęs arba bandęs pagrobtį svetimą turtą, panaudodamas fizinį smurtą (grasinant jį tuoj pat panaudoti) ?	Taip	Ne	

6. Ar bent kartą gyvenime buvote apsvaigęs nuo alkoholinių gėrimų?
 - Taip;
 - Ne.
7. Kaip dažniausiai leidžiate savo laisvalaikį?
 - Su šeima;
 - Su 1-3 draugais;
 - Su didesne draugų grupe;
 - Būnu vienas;
 - Kita (parašykite savo variantą)
 -
8. Ar daug laiko praleidžiate prie kompiuterio?
 - Vidutiniškai iki 1 val. per dieną;
 - Nuo 1 val. iki 4 val.;
 - 4 val. ir daugiau.
9. Ar Jūsų geriausiems draugams/draugėms priimtina įstatymams prieštaraujanti/neteisėta veikla?
 - Taip;
 - Ne.
10. Kokie Jūsų santykiai su tėvais/globėjais?
 - Labai geri;
 - Geri;
 - Neutralūs(nei geri, nei blogi);
 - Blogi;
 - Labai blogi;
11. Ar Jūsų tėvai/globėjai žino su kuo ir kur Jūs leidžiate laisvalaikį?
 - Taip, visada žino;
 - Daugiau atvejų žino, nei nežino;
 - Daugiau atvejų nežino, nei žino;
 - Ne, niekada nežino.
12. Ar Jums tėvai/globėjai pasako, kada Jūs turite grįžti namo?
 - Taip, visada nurodo laiką, kada turiu būti namuose;
 - Dažniau nurodo, nei nenurodo;
 - Dažniau nenurodo, nei nurodo;
 - Ne, niekada nenurodo, kada turiu grįžti.
13. Jei atsakėte taip, ar klausote tėvų paliepimo būti namuose atitinkamą valandą?
 - Taip, visada klausau;
 - Dažniau klausau nei neklausau;

- Dažniau neklausau, nei klausau;
 - Ne, niekada neklausau.
14. Ar Jums patinka mokykloje?
- Labai patinka;
 - Daugiau patinka, nei nepatinka;
 - Daugiau nepatinka, nei patinka;
 - Labai nepatinka;
 - Nežinau, nei patinka, nei nepatinka.
15. Ar Jums patinka visi Jūsų pažįstami žmonės?
- Taip;
 - Ne.
16. Kaip vertinate savo mokymosi pasiekimus mokykloje?
- Labai gerai;
 - Gerai;
 - Vidutiniškai;
 - Blogai;
 - Labai blogai.
17. Ar Jums yra tekę likti toje pačioje klasėje antrus metus?
- Taip, vieną ar daugiau kartų;
 - Ne, niekada.
18. Ar smurto vartojimas prieš kitus Jums atrodo natūralus/normalus dalykas?
- Visiškai pritariu. Tai geras būdas spręsti problemas.
 - Nei pritariu, nei nepritariu. Kartais (bet ne visada) smurto vartojimas yra geras būdas spręsti problemas;
 - Visiškai nepritariu. Smurtu neišspręsi jokių problemų.
19. Ar kontroliuojate save netikėtose ir Jums nemaloniuose situacijose?
- Taip, visiškai save kontroliuoju;
 - Dažniausiai kontroliuoju;
 - Dažniausiai nekontroliuoju;
 - Nežinau, kartais kontroliuoju, kartais nekontroliuoju;
 - Ne, netikėtose ir nemaloniuose situacijose nežinau kaip pasielgsiu.

DAR KARTĄ DĖKOJU UŽ PAGALBĄ!

PATVIRTINIMAS APIE ATLIKTO DARBO SAVARANKIŠKUMĄ

2016-04-15

Vilnius

Aš, Mykolo Romerio universiteto (toliau – Universitetas),

(fakulteto, instituto, prgramos pavadinimas)

Studentas (-ė)

(vardas pavardė)

patvirtinu, kad šis rašto darbas /bakalauro / magistro baigiamasis darbas

-
1. Yra atliktas savarankiškai ir sąžiningai;
 2. Nebuvo pristatytas ir gintas kitoje mokslo įstaigoje Lietuvoje ar užsienyje;
 3. Yra parašytas remiantis akademinio rašymo principais ir susipažinus su rašto darbų metodiniais nurodymais.

Man žinoma, kad sąžiningos konkurencijos principo pažeidimą – plagijavimą studentas gali būti šalinamas iš Universiteto kaip už akademinės etikos pažeidimą.

(parašas)

(vardas pavardė)